

Емилия МАРКОВА

ЖИВОТ с отрязани криле

София, 2022

Посвещавам книгата на 95-годишнината от рождението на баща ми Борис Марков Янев. Той и майка ми Цветанка Георгиева Янева бяха най-близките до сърцето ми хора.

© Автор: Емилия Маркова

© Издател: Емилия Маркова

Коректор: Елка Колчакова

Корица: инж. Кристина Ризова

Печатница „Дупница Принт“ ЕООД

ISBN: 978-619-90860-2-5

СЪДЪРЖАНИЕ

НАЧАЛНИ ДУМИ от автора.....	5
ПРЕДГОВОР от доц. д-р Теодор Дечев.....	9
ЗА КНИГАТА от Юлияна Колчакова.....	22
1. МЛАДОСТ, ОТДАДЕНА ЗА ДОБРОТО НА ХОРАТА...	23
Животът на село	26
Родителите	28
Знанието	30
2. ПРЕСТЪПНОТО ЛИЦЕ НА ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ...	33
Държавна сигурност – силовата структура на новата власт за потъпкване на основни човешки права	34
Искрата на съпротивата трябва да се убива още в зародиш – пипалата на Държавна сигурност	36
Арестът	46
Жестокостта на 84-денонощния престой в Държавна сигурност	48
ДС бръкна с мръсните си ръце в душата ми – разказва арх. Кръстьо Павлов.....	52
3. КОНЦЛАГЕРЪТ „БЕЛЕНЕ“ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО КЪМ ЧОВЕШКИЯ РАЗУМ.....	61
Концлагерът „Белене“	62
Политическото въдворяване и превъдворяване в „Белене“ – без съд и присъда	66
Превъдворяване в „Белене“ след изтичане на определения срок.....	71
Обречени на доизживяване – ужасът на съществуването в „Белене“	73
Освобождаване от концлагера „Белене“.....	79
4. ОТНОВО В ОКОТО НА ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ.....	83
Регистрация на отчетно наблюдателно дело в ДС	84

5. НАЗАД В ЖИТЕЙСКАТА ЛЕНТА.....	91
Когато сърцето запламти. Семейството.....	92
Вярвай в себе си – мотото на трудовия път	98
Верен на идеалите от своята младост.....	100
Да докосваш сърцата на хората.....	106
 6. ПРИЯТЕЛИТЕ РАЗКАЗВАТ	110
Емигрантът Кръстьо Павлов: „Живял съм като мъченик“	111
Концлагеристът Александър Наков: „Зад гърба си имам два фашистки затвора и три болшевишки концлагера“	117
Борис Марков: „Очевидно примерът ни беше заразителен!“ ...	123
Кирил Николов: „Всичко хубаво, което мога да кажа... “	129
 Последни думи: ЧОВЕШКАТА ИСТОРИЯ В ИМЕТО НА БЪДЕЩЕТО.....	134
<i>Приложение:</i> ОСНОВНИ ГРАЖДАНСКИ И ПОЛИТИЧЕСКИ ПРАВА.....	137
Съкращения.....	138
Източници	139

НАЧАЛНИ ДУМИ от автора

Баща ми – Борис Марков Янев от гр. Дупница – в най-хубавите години на своята младост е концлагерист по политически причини от лагера в Белене. Новата отечественофронтовска власт под доминантното управление на БКП, дошла в страната на 9 септември 1944 г., белязва него и семейството му като неблагонадеждно. За да оживее и вземе хляба в ръцете си, то е принудено да премине през невиждани изпитания и несгоди – впечатляващо е, че с много вяра в идеи и смела борба успява да защити правото си на достоен живот.

През 2019 г. в читалнята на Комисията по досиетата в гр. София аз се запознах със събираното с години от Държавна сигурност досие на Борис Марков. Бях потресена от последователното и методично събиране и обработка на информация за един светъл човек с бунтарски дух, но обявен за опасен и вражески за обществото елемент. За тези нанизани една след друга години на следене, жестокости и безправие в Държавна сигурност, концлагер „Белене“ и след това в семейството ни (както и в много други семейства по това време) не се говореше. Преди това, когато започнах да пиша *книгата „Не спирай! Продължавай напред! Животът на Борис Марков“*, той с тъга в гласа едва промълви: „Един нерадостен живот“ и пестеливо разкри отделни случки от преживените страдания. С едно верую – че човек трябва да има голямо сърце и въпреки натиска следва да остане верен на три неща: на своите принципи, на истината и свободата и на своето семейство – така да проявява човечност, да усеща доброто и да го прави.

В този смисъл аз дължа настоящата книга на своите родители, защото да ти отрежат много млад крилете и поради това да падаш, да ставаш, да изгаряш и да се изправяш, но без страх и без корист да продължаваш да търсиш и да намериш смисъла в живота са нужни много житейска сила и мъдрост, дързост и решимост, любов и щедрост.

Първата част на книгата, озаглавена *„Младост, отдадена за доброто на хората“* запознава със семейството и ученическите години на Борис, които значат събуждане и поглеждане към

заобикалящия свят чрез докосване до идеите на анархизма и на тази основа – воля за включване и активно участие да се променят нещата.

Втората част *„Престъпното лице на Държавна сигурност“* разкрива подробности от дейността ѝ като силова структура в държавата за потъпкване на основни човешки права на хората. Акцент са нейните безчовечни страни: наблюдение, проследяване, арести, разпити, побоища и въдворяване в концлагери на политически опоненти на властта.

Ключово място в книгата заемат черните страници за живота в *концлагера „Белене“* – непосилно тежкия труд и бит, непрестанният глад, *„превъзпитанието“* – превърнали се в средство за унижение и за разправа с инакомислещия Човек и на съпротивата му срещу съществуващия ред и диктатура, действащи в страната.

Предизвикателни са следващите страници, които показват силата и куража на родителите ми за адаптиране за *честен и достоен живот* в средата на настъпилото безвремие в страната, когато белязани с клеймото *„враг на народа“*, те трябва да се доказват и да преследват мечти, но да не бъдат никога наведени или на колене.

Накрая интерес представляват изложените автентични разкази и интервюта в медии за тези зловещи години на бивши концлагеристи, верни другари по съдба и приятели на моя баща, които бяха чести гости в дома му в гр. Дупница. Макар и в последните няколко години 91-годишният Борис Марков, 92-годишният арх. Кръстьо Павлов от Благоевград и 99-годишният Александър Наков от гр. Перник да не са вече сред нас, живите, искрено споделените от тях спомени за станали действителни събития, както и тези на 92-годишния Кирил Николов от гр. Дупница са безпристрастни свидетелски описания на времето на жестокости и безчинства, целящи да овладеят и контролират определените за политически опасни в държавата лица.

Затова считам за съществено достойнство представените първични източници на информация – конкретните неподправени разговори, собствените думи на героите, както и позоваването на

архив от Комисията по досиетата, които са сърцевината на книгата. Показани са също снимки и документи от семейния архив.

Ще отбележа и паралела с някои съвременни събития и разкази, които като червена нишка се опитвам да впиша в битието ни на хора – хуманисти и в името на голямата цел: да правим в живота повече добрини!

Преди години ми попадна книгата „Белене – островът на забравените“, в която авторът Н. Гешев – млад концлагерист, описва видените за първи път въдворени от Втори обект, които администрацията на лагера старателно укрива: „Съзряхме хората от първа чета на Втори обект, пръснали се като мравки по дигата и изкопите, откъдето се товареше пръстта, кретащи след пълните тарги, за да ги изсипят със сетни сили на билото. Дигата растеше непрекъснато. Години наред земята попиваше потта на стотиците роби, които градяха дигата. Наградата беше мизерия, глад, а често и куршум. Колко оставиха костите си там!“ .Затова ми се иска да се знае, че настоящата книга не е за въдворявания в концлагерите елит на българската нация. Това е книга за *преживяното и изпитано там от обикновените хора: мъже и жени – неизвестни герои, знайни за своите близки и приятели и незнайни за обществото*. Замисълът е, разкривайки достоверно неизвестни сведения и обстоятелства, да дам **по-ясна представа за изпепеления живот на обикновения човек** – хилядите работници, селяни, занаятчии, чиновници, учители и др., опълчили се срещу ширещото се безправие с решимост и енергия и останали такива до края на живота си. И което днес е много важно – неприемайки никога властта като източник на привилегии или средство за забогатяване. Дълбок поклон!

Това е книга за смелите хора, които стояха като трън в очите на властта, но защитаваха идеите си цял живот, защото други не можеха да бъдат. Тяхната заръка да не се страхуваме от трудностите – те раждат нова енергия, с която да се преодоляват препятствия и да се променяме към нещо ново и много по-добро – има много съвременно звучене.

Аз не съм историк или политик по професия, но за съжаление все по-осезаемо става усещането ми, че днес в обществото – ние и

особено по-младите хора – нямаме информация за много неща от близкото ни минало, а истинските герои от лагерите се позабравят. Като че ли с времето все повече се отдалечаваме от жестокото, мрачно време на Държавна сигурност и омаловажаваме безчинствата в концлагерите, а социолози и педагози дори отчитат, че днешните ученици, юноши и младежи не знаят и не познават времето на тези грозни и кошмарни страдания, престъпления и злодейства, разбили хиляди човешки съдби и унищожили човешки животи. В този смисъл книгата може да е полезна на широк кръг читатели – граждани, политици, младежи и ученици, бъдещата генерация на България.

Твърдо вярвам, че за **българските герои от лагерите трябва да се знае истината!** Българските герои от лагерите не трябва да остават скрита страна от живота ни. Напротив, за тях ние трябва по-силно и по-често да говорим, да споделяме, да пишем, да учим – за да не се забравят, а да се знаят и да се помнят.

Казват, че който не знае своето минало, няма и настояще, и бъдеще. Затова, изхождайки от основополагащи ориентири – да сме верни на обективната историческа истина, да обичаме хората и да сме човечни в действията си, в книгата споделям това, което е в мен – то гори и зове живота на цяло едно поколение с ясното послание **ДА СЕ ЗНАЕ ЗА ЛАГЕРИТЕ И БЕЗУМИЯТА, ДА БЪДЕМ БДИТЕЛНИ И ДА НЕ ДОПУСНЕМ ТЕ ДА СЕ ПОВТОРЯТ!**

Желая Ви смелост и несломим дух!

Емилия Маркова

ПРЕДГОВОР

В ръцете си държите книгата на Емилия Маркова, посветена на нейния баща Борис Марков Янев. Колкото и несъвършена да е българската демокрация и колкото да сме нихилистично настроени към свободата, от която се ползваме днес, не може да се отрече, че свободата на изразяване и възможността да кажеш нещо на публиката са (все още) сред възможностите, които са ни солидно гарантирани от закона и обществената практика.

Мнозина се отнасят леко пренебрежително към „самиздатските“ книги в наше време. Някои даже съжаляват, че днес всеки може да публикува каквото си поиска и така се генерирал „сив поток“. Книгата на Емилия Маркова в никакъв случай не може да бъде отнесена към никакъв поток със съмнителен цвят – нито сив, нито някакъв друг. Тя принадлежи единствено към потока на стойностните неща, които хвърлят светлина върху тъмните подземия на миналото, в които твърде много хора не искат да надзъртаме, дори и повече от 30 години след разпадането на тоталитарния режим.

От една страна, Емилия Маркова е много школуван автор, макар и в други области, а не точно на най-новата ни история. Десетилетия наред хората, които се занимаваме освен всичко друго и с индустриалните отношения в България, следяхме постоянно нейните анализи на колективното договаряне в страната, особено тези на отрасловото и браншовото колективно договаряне.

Емилия Маркова е школуван изследовател с много тънко чувство към детайла и към нюансите на човешкото поведение – и масовото, и индивидуалното. Тя пише леко и разбираемо, без гръмкоречия и натруфеност. Фактът, че е написала книга за баща си, съвсем не се дължи единствено на признателността ѝ като дъщеря към човека, който ѝ е дал живот и се е грижил за нея.

Книгата е посветена на първо място на тези, животът на които е съсипан от тоталитарната власт, защото са имали дързостта да ѝ се опълчат съвсем млади. Влизайки почти от момента на навършване на пълнолетие в списъците на „враговете“, те са си „гарантирали“ постоянната „грижа“, надзор и „профилактика“ от страна на Държавна сигурност през целия си живот.

Също така книгата е посветена на тези хора, понесли издевателствата на режима, без да могат да бъдат причислени към категорията на „класовия враг“. Към момента на арестуването му Борис Марков Янев определено принадлежи към „класата хегемон“. Той е електрошлосер в мини Перник, където работи, за да отбие военната си служба.

Без да е напълно „табуиран“, фактът, че сред „работническата класа“ е имало толкова много врагове на „народната власт“, не беше афиширан особено. Книгата на Емилия Маркова идва да напомни, че тоталитарният комунистически режим води изстребителна класова война не само с „врага отдясно“. Държавна сигурност, като инструмент на властта и машина за репресии, не прави никакви компромиси и с „опонентите отляво“, независимо от класовия им произход.

А в този случай, „опонентът отляво“ не е просто недоволен от властта младеж, а идеен анархист. Много малко се знае в днешно време за съпротивата на анархистите срещу тоталитарния режим. Широката публика може максимум да си спомни индивидуалния акт на Георги Константинов, взривил паметника на Сталин в Борисовата градина, наричана по онова време „Парк на свободата“. За това си действие той получава смъртна присъда и оцелява единствено защото „Бащата на народите“ успява да си отиде от този свят навреме през 1953 година, когато се развиват тези събития.

Впрочем актът на протест срещу тиранията, извършен от Георги Константинов, беше оценен след 10 ноември не от никакви каещи се комунисти, а най-вече от социалдемократите и от десните демократи. Д-р Петър Дертлиев допринесе много за популяризирането на бунтовното действие на Георги Константинов, а СДС го предложи през 2007 година за член на комисията по досиетата. Тогава това предизвика фурор и всякакви словоблудства в печата и в интернет, но на 26 март 2007 година последва още едно задочно признание за дейността му – кандидатурата му беше официално отхвърлена с аргумента, че в архивите на Национална служба „Сигурност“ се съхранявали 25 тома данни за неговата „терористична дейност“. Тук е мястото да отбележим, че Георги

Константинов е автор на книга със заглавие „С думи вместо с куршуми”.

Със съжаление трябва да отбележим, че случаят с Георги Константинов е един от малкото примери, когато публиката у нас има някаква що-годе реалистична представа за образа на един анархист. В повечето случаи нагласите на обществото към това всъщност мощно глобално движение са на границата на анекдота и на карикатурата.

Представата на огромното мнозинство от хората в България за Нестор Махно – анархист, пълководец, противник и на бели, и на червени по време на Гражданската война в Русия, е на нивото на анекдотите за Чапаев и Петка.

За идеите, мястото и ролята на анархистите в Испанската гражданска война, каквато и да е нашата оценка за тях, на практика не се знае абсолютно нищо. Хората живеят с пропагандните клишета, че за Републиката в Испания са се били само комунистите и хайде – още някакви там неидентифицирани „антифашисти” и интербригадисти. За анархистите и за социалистите е по-добре да не става дума много-много.

За Бакунин най-добрите ученици, завършили преди 10 ноември 1989 година, знаят че бил „идейно разгромен” от Маркс, макар че на времето си – приживе на двамата, впечатлението на хората ще да е било обратното.

За княз Кропоткин уви знаят само хората, които са чели „Златният телец” и си спомнят, че освен „децата на лейтенант Шмит” по широката съветска страна бродеха и някакви потомци на княза. Иначе казано, и тази огромна фигура в анархисткото движение е закодирана в масовото съзнание на нивото на анекдота.

Авторът на този предговор определено не е анархист и съвсем не смята всички крила и пера на това многообразно движение все за достойни хора, идеалисти и ангели небесни. И там, както във всяко световно идейно движение, има всякакви, още повече, че самият характер на анархисткото движение и неговото крайно

свободомислие позволяват и съвършено отрицателни герои да се закичат с неговото черно (или червено-черно) знаме.

Но с пълно убеждение трябва да се каже, че непознаването на анархизма, на неговите идеи и практики (добри и лоши) е огромен пропуск за всеки, който претендира да има някаква култура в областта на политиката и общественото развитие. В огромна степен това се отнася както за постоянно развиващата се визия на анархистите за бъдещето, така и за историческото минало на движението. И когато говорим за историческото минало, това в особена степен се отнася за борбата на анархистите и анархосиндикалистите с тоталитарния комунизъм.

Задачата на този предговор не е да преразказва книгата – тя е достатъчно увлекателна, информативна и изчистена от излишества и просто трябва да бъде прочетена. Тук по-скоро си заслужава да се поразмишлява над все още неразкопаните пластове на насажданите с десетилетия заблуди и клишета.

Стана вече дума за факта, че комунистическата власт и нейната машина – Държавна сигурност, не изпитват никакви скрупули, когато трябва да воюват срещу свои противници и опоненти, принадлежащи към „класата хегемон“. Съпротивата срещу комунистическата власт в България идва не само от бившите елити, от интелигенцията, която усеща накъде, я водят „героят от Лайпциг“ и неговата шайка и от селяните, които не желаят да бъдат колективизирани „доброзорно“. Съпротивата идва от всички слоеве на населението, най-вече от „производящите слоеве“, както ги нарича в началото на двадесетия век Янко Сакъзов. За ужас на идеологическите бонзи на комунистическата партия, сред работниците има твърде много противници на режима. Революционната класа се обявява срещу своя „авангард“.

За комунистите става ясно, че нещата не са такива, каквито им се иска, още през 1946 година. На изборите за Велико народно събрание, същото онова, което впоследствие ще гласува „Димитровската конституция“, Георги Димитров загубва изборите в така наречения „Трети борчески район“ – бъдещия „Димитровски район“, иначе казано Ючбунар, Разсадника и Коньовица, където е и

родната му къща. Загубва от лидера на социалдемократите Кръстьо Пастухов, който изобщо не участва в предизборната кампания, защото междувременно е арестуван заради две статии, насочени против политизацията на армията. Изборът на Кръстьо Пастухов е касиран, защото дни преди изборите излиза окончателното решение на Върховния касационен съд, с което той е осъден на пет години затвор – затвор, от който няма да излезе жив. Въпреки това гражданите в най-работническия район на София гласуват за него срещу бившия генерален секретар на Коминтерна.

Комунистите и „службистите“ си правят съответните изводи и върху главите на опониращите работници, се стоварват същите ужаси, както върху всички опозиционни елементи. Така и на работника анархист Борис Марков Янев му се налага да изпие горчивата чаша на репресиите на Държавна сигурност в пълен обем. Той трябва да понесе всички насилия и издевателства, които съпровождат разследването и „изобличаването“ на опозиционната дейност на неразумните български граждани, които не са проумели, че комунистите са безкомпромисни и не си поплюват.

За всичко това е най-добре да се прочете внимателно прецизният и изчерпателен текст на книгата, макар че добре знаем какво ще ни кажат в отговор апологетите на комунистическия режим, които в момента отново се чувстват в душевен, а защо не и в политически подем.

Подобно на депутатите във Великото народно събрание – политически затворници, по времето на комунизма и бащата на Емилия Маркова - Борис Марков Янев, не иска „реванш“, не иска отмъщение, не е озлобен. Навремето лидерите на земеделците и на социалдемократите във Великото народно събрание бяха обвинявани, че „са се продали на комунистите“ и затова не изпадат в истерия, докато държат речи. Вместо тях изпадаха в истерия по площадите и навсякъде, където можеше, ноторни доносници на Държавна сигурност като бъдещия конституционен съдия Георги Евдокиев Марков и други подобни подставени лица в българския политически живот.

Жертвите на тоталитарния режим гледаха по много по-различен начин на нещата. Всъщност те бяха прозрели азбучната истина, че насилието ражда насилие и човек трябва много да внимава, когато призовава към възмездие.

В книгата се прави един интересен паралел с Нелсън Мандела и неговото отношение към тъмничаря, който бил издевателствал над него. Мандела го кани на масата си, за да обядват заедно. Ръцете на тъмничаря треперят, защото смята, че скоро върху него ще се стовари гневът на бившия затворник – сега вече президент на Южна Африка. Това обаче не става – Нелсън Мандела работи за помирението, а не за възмездието.

Разбира се, Мандела изхожда не само от етични съображения. Той е президент на една на практика наново учредена държава, в която има двуцифрено число официални езици и достатъчно противоречия, за да се разпалват и враждите от миналото. Президент е на държава, която претендира да бъде лидер в Африка, а в по-далечно бъдеще и в света. Дори и етиката на Мандела да не беше толкова силна, политическият прагматизъм би му подсказвал да контролира чувствата си, колкото и да са силни.

В нашия случай не е така. Пострадалите от репресиите и терора на тоталитарния режим не се ръководеха от никакви съображения за издигане на България във велика сила. Те просто смятаха, че така трябва да бъде – че не бива да се завихря спиралата на отмъщението, която винаги води до ескалация на насилието. Само по себе си, това беше правилно. Би могло даже да се каже, че помирителният стил в българската политика постигна повече, отколкото трябваше. Защото отговорът на великодушието и на отказа от възмездие трябваше да бъде просто най-обикновен срам. Срам от участието в репресии и ексцеси, срам от подкрепата за една човекоядска идеология.

Вместо това виждаме как днес последователите на комунистическия тоталитаризъм буквално са „зинали“ и се превъзнасят сами себе си като истина от последна инстанция и благодетели на нацията. Техният поглед е вперен на североизток, откъдето очакват да долетят новите „червени ескадрони“, които да ни

освободят от „европейщината“, от „атлантизма“ и да ни върнат в „правия път“. Само дето от книгата разбираме, че в определен момент Държавна сигурност е инкриминирала дори и произведенията на автора на „Червените ескадрони“ – Христо Смирненски.

Навремето в предговора на втория том на първите следдеветосептемврийски „събрани съчинения“ на Смирненски се задаваше полуриторичният въпрос: „Какво ли щеше да стане, ако Смирненски беше доживял деветоюнския режим?“. Днес е още по-интересен въпросът какво щеше да стане, ако Смирненски беше доживял деветосептемврийския режим?

Впрочем, както разбираме от книгата, един от нейните герои се запознава с „прелестите“ на разпитите в Държавна сигурност точно защото е разпространявал един „Ботев лист“ за 2 юни.

И тук стигаме до темата за абсолютната нетърпимост на тоталитарната власт и на нейната маша Държавна сигурност към всичко, което е различно от тяхната догма, наричана за благозвучие „комунистическа идеология“. Главният герой на книгата и неговите съмишленици не са „недоубити буржоазни елементи“. Те не принадлежат към предишния елит на българската държава. Те са анархисти, наричани и анархокомунсти.

Оказва се, че анархистите, дори и да са анархокомунсти, са враг, който се таксува наравно с „буржоазните елементи“. С тях се процедира по същия начин, по който се процедира и с „мръсните опозиционери“, получили огромен брой бели бюлетини на изборите за Велико народно събрание през 1946 година. Впрочем самите анархисти са се позиционирали като опозиция, макар че са гласували на изборите с лозунги, вместо да подадат редовни бюлетини. Това е повече от достатъчно те да бъдат наредени в списъка на „злостните врагове“ и да се вземат съответните политически, организационни и оперативни мерки.

Всъщност дошлите на власт комунисти са добре инструктирани, че анархистите са врагове още от времето на Испанската гражданска война, когато агентурата на НКВД превръща Барселона в бойно поле, за да „разчисти“ членовете на анархистката федерация и на

една от испанските комунистически партии, набедена в близост с Троцки. Горките набедени „троцкисти“, (става дума за Работническата партия за марксистко обединение - Partido Obrero de Unificación Marxista, POUM), изобщо не били свързани с него – нито идейно, още по-малко организационно, но за сметка на това им се е паднала палмата на първенството да бъдат преследвани като най-зловредни врагове. Веднага след тях идват анархистите, след тях социалистите. За франкистите даже не става дума в такива моменти.

Твърдят, че след приключването на Гражданската война Франко наредил да се извърши повторно освещаване на целия град Барселона, за да се изчистят от там демоните на левичарството и републиканизма, но неговите екзорсисти може би е трябвало да се съсредоточат върху нечистата сила, донесена от съветското военно разузнаване.

И понеже стана дума за Испания и за католическия екзорсизъм на Франко, човек някак си естествено се сеца и за Светата инквизиция. Да се върнем в България през 1949 година, недалече от католическото село Белене, където предстои откриването на „работническо трудово-възпитателно общежитие“. Общото между Инквизицията и лагера в Белене не е изповеданието на местното население, а принципът, на който се базира така нареченото „инквизиционно право“. При съвременното наказателно право е в сила така наречената „презумпция за невинност“. За разлика от него, при някогашното „инквизиционно право“ от разследвания се иска той да докаже невинността си. Иначе казано, там има „презумпция за виновност“.

Точно в „презумпцията за виновност“ се състои философията на създадените „трудово-възпитателни общежития“, сред които Белене отдавна е станало нарицателно. „Въдворяването“ в тези „общежития“ не изисква съдебно решение. То е „превантивно“. Иначе казано – изпращат те на остров Персин, за да не „съгрешиш“, защото си „нестабилен елемент“, защото пораждаш съмнения у народната милиция или у ДС. Просто се прилага принципът от инквизиционното наказателно право.

Има някаква огромна несправедливост към Инквизицията в исторически план. Каквито и да са греховете ѝ, исторически доказано е, че е било много по-добре да бъдеш разследван за магьосничество или вещерство от Инквизицията, отколкото от местното свещеничество на ниско ниво. Огромната разлика в броя на осъдените и екзекутирани магьосници в двата случая говори ясно, че Инквизицията е оправдавала в пъти повече набедени за вещици и магьосници в сравнение с усърдните „демонолози“ на по-ниско равнище. Затова, когато наричаме „инквизиции“ откровено гнусните деяния на тоталитарните репресивни органи, трябва да имаме едно на ум, че може би обиждаме някогашните инквизитори.

Милиционерите и дейците на ДС са несравнимо по-садистични в дейността си и отсяването на „праведните“ от „грешните“ е последната им грижа. Нашите „органи“ са, разбира се, имитатори. Те са обучавани и насърчавани да действат в духа на съветските си „големи братя“. Но това не им пречи да проявяват и оригиналност и изобретателност.

От друга страна, действията на българските „службисти“ и милиционери са на по-примитивно равнище от съветските им колеги. Тяхната дейност е в някакъв смисъл на нивото на първоначалната ЧК. Те работят с огромна злоба и насилие, но са далече от „индустриалния“ подход на съветските репресивни органи.

В СССР се преследват количествени показатели – нещо, което се вижда най-контрастно по време на така наречените „Сталинови чистки“ – вторият етап на гражданската война в Съветския съюз, когато селячеството трябва да бъде „ликвидирано като класа“. Там чистките са част от огромен проект, целящ да осъществи една социална утопия и в частност да осигури безплатна робска работна ръка за проекти, в които никой не би участвал доброволно. Да си спомним думите на Висоцки:

*Открыли самый дальний угол,
В котором не замаят и наградой.*

В СССР по губернии и области се спуска план за броя на враговете, вредителите и саботьорите, които трябва да бъдат изобличени, осъдени и изпратени да подсилят армията на трудещите

се без заплащане по течението на Колима или някъде другаде в „мъртвите сибирски полета“.

В България нещата не са толкова планови. Тук над процеса на „превенция“ царува преди всичко човешката злоба, както и в значителна степен лична омраза и ненавист. Разбира се, няма съществена разлика дали на десет години затвор ще те осъди неприсъствено съветска „тричленка“, или органите на МВР и в частност на ДС ще вземат „превантивни мерки“ и ще те изпратят, ако си послужим с думите от Библията, взети назаем от Ботев – „на място злачно, на място покойно“. Но въпреки това, колкото и „антисъдебна“ да е съветската тричленка, тя поне е отделила петнадесет минути, за да оформи неприсъствено тезата за вината на осъдения. Нашата система залага на „превенцията“ и пълни ТВУ-тата с размах.

В СССР „човешкият материал“ не се жали – той се хвърля безскрупулно и безкомпромисно в работа, чиито условия и темпове са самоубийствени. Човекоядството е налице, макар и обосновано и оправдано с петилетки, планове, темпове на растеж, Магнитогорски и Кузбаси.

В България нечовешките условия се създават и на най-благоприятните от климатична и всякаква друга гледна точка места. Нито Белене, нито Ловеч са оттатък Северния полярен кръг. Тук не става дума, утопията да побеждава природата с цената на живота на милиони човешки същества, повечето от които напълно невинни са изпратени в месомелачката на „съветската модернизация“.

В България, лагерите далече не са толкова производителна сила, колкото инструмент на репресията. Работата на много от лагерните обекти и дори в прословутото бригадирско движение е в огромна степен безсмислена. Вагонетките в рудник „Куциян“ са важни, защото премазват хора, а не защото с тях се извозват изкопаните въглища. Една по-добра организация на труда или механизмирането на работата на свободни хора със сигурност би донесла много по-висока производителност. Железопътната линия Перник – Волюяк със сигурност щеше да бъде изпълнена много по-качествено от спокойно работещи професионални железопътни

строители, вместо от „ентузиазираните“ младежки бригади. Вероятно щеше да бъде и двупосочна...

Лагерът в Белене е машина за смърт. Неслучайно Емилия Маркова го нарича „предизвикателство към човешкия разум“. Всъщност той представлява абсолютно хладнокръвно управляван инструмент за терор. Дали това, което го е създало и управлявало, е разум, или нещо друго, което тепърва ще трябва да дефинираме, е много трудно да се каже. Можем дълго да размишляваме дали демоничното съзнание на „архитектите“ на лагерната система е съотносимо с разума, или това е нещо качествено различно от него.

Така или иначе, ако си спомним тезата на Хана Аренд за „баналността на злото“, по времето, когато Борис Марков Янев е „профилактиран“ и вразумяван, българското зло е в значителна степен по-малко банално от нацисткото или от съветското зло. Българските „службисти“ също са посредствени хора, както описания в детайли от Хана Аренд нацист Айхман, но те ще станат „банални чиновници“ доста по-късно – чак през 70-те години на двадесетия век. Дотогава, въпреки ширещия се примитивизъм в милицията и в ДС, това са хора, които влагат емоция в работата си. Хора, които реално мразят обектите на своята работа.

Хана Аренд е ужасена от констатацията си, че Айхман не мрази евреите и отношението и подходът им към тях е едновременно чудовищен и бюрократичен. Ако ѝ се беше отдала възможност, специално да се занимава с лагерния епос на СССР, тя вероятно щеше да констатира, че и там с течение на времето класовата ненавист на пазачите и най-вече на техните ръководители към „зековете“ ще се замени с бюрократичен и дори „стопански“ подход, независимо, че потокът от жертви няма да секне. Но в България, поне до момента, в който по решение на Политбюро е закрит лагерът в Ловеч, останал в историята с горчиво – ироничното си прозвище „Слънчев бряг“, „баналността на злото“ ще почака.

Ако разгледаме същия този лагер, ще видим, че въдворените в него без съд и присъда затворници са работили в каменна кариера, но никой не се е интересувал от самата „продукция“ на лагера. Непосилната норма е била средство за изтощаване и физическо

унищожаване на лагерниците, а не е била продиктувана от необходимостта България да извърши „модернизационен скок“. Така де, лагерниците са къртели камъни, а не са произвеждали чугун и стомана.

Твърденията, че тоталитарният режим в България е бил „по-мек“ в сравнение с този в СССР не отговарят на истината. България отстъпва на СССР по абсолютните размери на числата илюстриращи репресиите. Иначе у нас действа машина за репресии, чиито елементи не са само идеологически, а по всичко личи и емоционално мотивирани. Българската репресивна машина ще стигне бавно, докато „злото стане банално“.

Затова е много странно, когато слушаме „обоснованите критики“ на включването на „картата с черепите“ в рамките на предизборната кампания на СДС през 1990 година. Хората били отблъснати, хората били отвратени, те искали ведри послания, а не да бъдат плашени. Тази теза би могла да бъде вярна само ако приемем, че по това време широки слоеве от населението са чувствали някаква вътрешна вина заради дългогодишното вилнеене на репресивната машина у нас. Възможно ли е някои хора да са изпитвали вина за това, че не са били репресирани? Или за това, че не са протестирали, че не са оказали съпротива? Отговор на този въпрос за сега няма и едва ли ще бъде получен.

Така или иначе, пред нас е една книга, която трябва да бъде прочетена. Тя не претендира да е научен труд, но има научно значение. Не претендира да е художествено произведение, но има художествена стойност. Може би трябва да я отнесем към публицистиката, но ако решим да я класифицираме така, то ще трябва да я поставим доста над днешната куца и куха „публицистична продукция“ на редица автори, на които би трябвало да плащаме за да не пишат.

Всъщност това е правдива книга за човешкото страдание. Книга, в която не са спестени нито чувствата, нито фактите, нито оценките. Просто книга, която трябва да се прочете.

Доц. д-р Теодор Дечев

Борис Марков Янев

(1927 – 2018 г.)

ЗА КНИГАТА

Казват, че човек е жив, докато са живи спомените за него. С тази книга Емилия Маркова съживява най-близките си – своите родители. И не само. Книгата ни връща към едни от най-тежките времена в историята на българите – годините на комунистическите лагери, в които човешки животи са съсипвани заради неправилно мислене, търсещи справедливост хора са унищожавани по нечовешки начин. Напомня ни, че мракобесието в миналото не бива да се забравя, за да не се допусне днес и утре. „Живот с отрязани криле“ е един апел да бъдем верни на себе си, на истината, на доброто. За бъдем ЧОВЕЦИ.

Юлияна Колчакова

Роденият да пълзи не може да лети!

Иван Хемницер (1745 – 1784 г.)

1.

МЛАДОСТ, ОТДАДЕНА ЗА ДОБРОТО НА ХОРАТА

ЖИВОТЪТ на село

Борис Марков Янев е роден на 28.09.1927 г. в с. Голям Върбовник, което по това време е център на селска община¹, в състава ѝ влизат 7 съседни села и е част от Дупнишка околия. Предците на фамилията са населявали по-високото село Блато, но в началото на 19. век слезли надолу в подножието на малката кокетна Поглед планина и заживели задружно с другите в равнината на с. Г. Върбовник, за което има свидетелства, носят се предания и местни легенди за живот от праисторически времена².

Село Голям Върбовник – панорамен изглед на изток към Рила планина, пролет (на сн. вляво) и на запад към Конявска планина, есен (на сн. вдясно)

По това време всяко селско семейство е изработвало всичко необходимо за храна и за живот. Основният поминък бил животновъдство и растениевъдство. Отглеждали се домашни животни – овце, кози, свине, крави, от които се произвеждало месо и млечни продукти, обработвали се кожи и вълна, много майсторлък трябва, за да направиш сапун от лой. Жънели със сѐрп, ралото било в употреба до към 1956 г. За олио в маслобойната в града се предавал произведеният слънчоглед. Селският бит означава още и плетене, ръкоделие, шиене, тъкане от жените у дома. По-работливите селяни успявали и купували още земя – ливади, ниви, градини, лозя и овошки и др. – и така увеличавали собствеността си. Но мнозина били тези, които не притежавали нищо освен двете си ръце.

Селският живот е бил сговорен и задружен. За строежа на училището (1882 – 2000 г.) всяка къща е трябвало да направи и

¹През 1883 г. Административно-териториалното устройство на младото Княжество България въвежда делението на окръг, околия, община и официализира градските и селски общини. Дупнишка околия е съставена от 1 градска и 14 селски общини, в т.ч. е Големовърбовнишка селска община.

²Днес в с. Голям Върбовник живеят 150 д.

предаде определен брой тухли, за застилане на улиците с чакъл да натроши зададено количество камъни, за електрификацията (1947 г.) да предава медни съдове и цветни метали. Зимата сами чистели пътя от снега чак до разклона за гр. Кюстендил. Пенсии получавали много малко хора.

Общоселските празници, организирани от местното читалище (осн. 1945 г.) по традиция били очаквани. Когато гроздоберът приключел, цялото село се стичало на веселие на мегдана: млади и стари, мъже, жени и деца – облечени празнично, стройни и напети, накитени с чемширени китки и здравец. Обичаят бил жените да носят баници и погачи, загънати в шарени бохчи, имало музика, пеели се песни, извивали се кръшни хора, чувал се весел смях и глъч. За Поклади мъжете отивали на Поглед да берат смърч, с пълни каруци идвали и от други села. На не една площадка се палел огън, някои изкарвали чак до сутринта. Запалвали и оратник – едно върбово дърво се разцепвало и се пълнело със слама, правели състезание чий оратник ще гори най-дълго, огънят се прескачал за здраве и да се пропъди злото, играли се хора. С много заряд и топли чувства свързвали Прошките, тогава по-младите ще целунат ръка на по-старите - родители и кумове, и ще поискат прошка с думите „Прощавай!“, а в отговор ще получат „Простено да ти е от Господ и от мен!“. На светите места: в оброчището „Св. Троица“ за едноименния празник и до лековития извор на манастира „Св. Никола“ на Тодоровден по традиция се правел курбан, жените в ранни зори замесвали обредни питки (колак), а свещеник отслужвал служба и благославял миряните.

Черквата „Св. Никола“ в центъра на с. Голям Върбовник, построена 1906 г.

Родителите

Семейството на родителите на Борис – Марко Янев Кръстев (30.07.1907 - 24.12.1970) и Гюра Велинова Кръстева (1904 - 1964) – било работливо, скромно и човечно, почитено семейство, изпълнено с обич и уважение към близки и съселяни. Тя била стопанката на дома, той – стълбът, опората на дома. Животът им не се отличавал от този на другите съселяни – ежедневна усърдна полска работа и грижи за животните, много несгоди и неволи, корав дух.

Най-възрастният и зачитан човек в рода - дядо Сага, в разговорите вместо „сега“ казвал „сага“ и с този прякор станал известен родът – Саговски род, а махалата – Саговската махала. Бащата на дядо Яне е преселник от Сърбия, установил се да живее в с. Блато и Яне отива зет в с. Голям Върбовник. Най-голяма радост за Марко и Гюра Кръстевци били децата: двама братя и три сестри: Савета (1925-1983 г.), Борис (1927-2018 г.), Симеон (1930-1948 г.), Йорданка (1935 г.) и Надежда (1939 – 1990 г.)

За живота на село, за родителите и за семейството разказва сестрата Йорданка Дедухова, записано на 02.03.2022 г., гр. София:

„Симеон беше много висок, хубав младеж, лудо караше колелото с новото си яке, но беше послушен. Докато в юношеските си години Борис беше ниско момче, след това израсна. Родителите ни – природно интелигентни, образовани за времето си, обхванати от светлината на знанието и просветата, бяха от малцината съселяни, които настояваха да осигурят образование и добро възпитание на своите деца. Единствените в селото, които изучиха всичките си деца, изпратиха ни на учение в гр. Дупница, където завършихме гимназията. Най-голямата от нас – Савета, имаше майсторско свидетелство за плетачка, купиха ѝ две плетачни машини, в началото малка, после и голяма, и тя стана известен майстор и извън селото. По-късно издържаха мен като студентка във Висшия минно-геоложки институт в гр. София и държаха нищо да не ми липсва. Борис искаше да стане агроном и се подготвяше за кандидатстудентски изпити, въпреки имаше книги на Мичурин и Лисенко – той се интересуваше от агротехническите практики, градинарството и помагаше в селскостопанската работа на родителите. Но него не му позволиха да учи. Родителите ни ни възпитаваха в почтеност и честност, от малки да отстояваме характер и да бъдем отговорни – да защитаваме принципи и добродетели, а не себе си.

Марко и Гюра постигаха всичко с много труд – в село на полето, а по-късно, когато се преместихме в града, баща ми

отново бе на най-трудното поприще – започна работа като миньор в мината в с. Бобов дол. На село имахме бивол и крава, овце, животните при национализацията бяха иззети, в началото уж временно. В детската ни памет е останала гордостта с двуколката ни, която беше единствената в селото – двуместна двуколка с кон, мераклийски комплектуван с муницип – за времето си тя беше лукс, равносилна на кола.

След години ние, вече пораснали деца ще говорим: „Баща ми работеше много от ранна сутрин до късно вечер и затова имаше, а в селото му завиваха за това!“. Запомнила съм как чичо ми ми казва: „При мен не се роди много, а при теб реколтата и тази година е добра!“. Но баща ми рано сутрин вземаше ралото и отиваше на нивата – той оре земята, аз обирам, доколкото мога, царевичака и той ще мине след мен да довърши. Ще насади царевичката, ще я окопае, ще ѝ сложи тор – всичко правеше с любов.

В трудолюбие възпитавахме и нас, децата, и всички ние от рано наред с книгите и волните детски игри най-често с мотиката и сърпа им бяхме в неоценена помощ на полето или при домашните животни. Като забравим детски спомен са останали знойните летни жътварски дни, когато цялото семейство се изнасяше на полето, спи под открито небе, ние нощем с възхита, тихи и мълчаливи гледаме звездите и по детски мечтаем за един по-смислен живот.

Мое задължение бе, като се прибера от училището, да вляза в обора, където знам, че животните ме чакат. Запомнила съм, как аз, едно мъниче, отвързвам вола и стоя до него, а той ме гледа благо с големите си очи. После, обикновено заедно с братовчедите, изкарвахме животните на паша на ливадите. Там можехме спокойно да учим, да играем на прескочикобила и др.

Веднъж бях изкарала кравата и вървахме заедно с Крум и Марика. Внезапно волът на Крум нападна нашата крава, тя отскочи и с голяма сила, съвсем неочаквано се заби в долната част на десния ми крак. Костта се счупи на две – кракът ми се крепеше едва ли не само на кожата, рукна кръв, ревах от болки. Баща ми дойде от полето веднага. И до днес си спомням как ме лекуваха на село. Понеже кръвта не спираше, но селяните знаеха, че овчарите имат тютюн – от местността Ушите донесоха тютюн и запушиха дупката, раната спря да кърви. После ме закараха в съседното с. Мърводол, където имаше лечител, който с картон и други подръчни средства ми обездвижи крака и така обездвижена стоях близо половин година. Майка ми правеше редовно превръзки с подбел. Само веднъж дойде селският

фелдшер, който ме намаза с йод, от което болките станаха още по-непоносими и аз казах, че него повече не искам да виждам. Няколко месеца баба Злата неуморно всеки ден идваше у дома, мажеше крака с олио и живовляк, правеше му разтривки, постепенно започна с упражнения да го сгъва и разгъва. Цяло лято стоях неподвижна, подскачах на един крак и баща ми всеки ден ме носеше на ръце.

След време ме заведоха на лекар в гр. Дупница, прегледа ме д-р Паламарков, който в частния си кабинет имаше рентген, направи ми снимка и каза, че шинирането е било направено добре и кракът заздравява добре.

Въпреки че баща ми работеше много, помня, че някои съселяни таяха към семейството злоба и омраза безпричинно, от невежество или по заръка. Заради брат ми. Аз обичах математиката и геометрията и беше грозно, че при напълно решени всички задачи оценка повече от петица учителят по математика не ми пишеше. Или че всеки ден през междучасието учениците слизаха в стола на училището, който се намиреше в мазето, и получаваха по филия/сандвич, само аз оставах в класната стая, защото така бяха решили – на мен не ми се полага.

В пазарен ден веднъж баща ми беше заминал с двуколката в гр. Дупница. В местността Бинека на разклона за с. Бобов дол имаше чешма с дълго корито, там селяните спираха животните на водопой и почивка. На връщане от града и баща ми спрял, за да пие конят вода. В това време обаче го вижда негов далечен братовчед, който работи в милицията в гр. Дупница и обича да се доказва пред новата власт. Те се познават – баща ми, търсейки информация за арестувания си син Борис, се е засичал с него в коридорите на милицията. В този ден братовчедът бил с колело, виждайки отдалеч баща ми, се засилил по наклона, бутнал го силно в гръб и отминал, продължавайки по пътя. От удара баща ми паднал и за зла участ ударил главата си върху циментовото корито. Но добри хора се притекли на помощ, помогнали му да стане и да отиде до медицинския пункт в с. Шатрово, откъдето се прибрал вкъщи закъснел, с бинтована глава.

Няма да забравя и как Канин и един негов приятел дойдоха при мен и много загрижено ми съобщиха: „Арестуваха брат ти. Заминавай на село при семейството“. Да, на село имаше и много добри хора!“

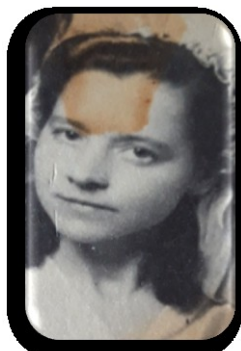
От семейния албум

Марко, 1950 г.

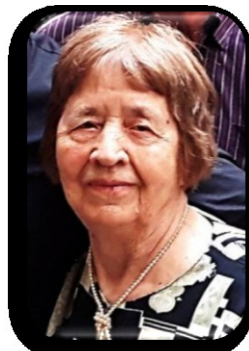
Гюра, 1950 г.

Савета, 1946г.

Борис, 1968г.

Йорданка, 2021г.

Надежда, 1968г.

Сестрите - от ляво надясно: Йорданка, Савета, Цветанка Янева и Надежда, 1978 г., София

Баба Гюра с внучките Еми и Ани, 1959 г., Дупница

ЗНАНИЕТО

След завършване на Народна смесена прогимназия „Св. св. Кирил и Методий“ в с. Голям Върбовник през учебната 1939/1940 г. Борис Марков постъпва в последния 12-годишен випуск на Дупнишката мъжка гимназия, която завършва през м. юни 1946 г. „Аз бях момче от село и поради това, както можеше да се очаква – по-свит и тих, но любознателен ученик – казва той. – Но жаждата ми за знание беше голяма и редовно пълнех с учебници, тетрадки и книги тъканата от майка шарена торбичка. Градските чедра бяха по-отворени и със самочувствие, някои с произход от стари дупнишки родове и което беше много важно, на тях имаше кой да им помага и в живота, и в ученето. Израсъл макар и в по-заможна семейство, но с морала на хората от село, аз вярвах в ценности като почитаност, уважение, братство и отрано започнах да виждам нередностите в живота, за всяко нещо правех своя преценка и в постъпките си бях искрен и пряк“ – разказваше Борис Марков.

Борис е любознателно дете, четел много, по примера и под прякото влияние на свои любими учители в гимназията и на по-големи ученици постепенно се увлича от свободолюбивите идеи в книгите на М. Бакунин, Л. Толстой, П. Кропоткин. Подвигът на Христо Ботев е пленителен и затова поезията и дните на Ботев са най-очаквани. Вдъхновява го идеята за свободата – свободата на личността и на свободното общество, и в тази връзка за него е особено мястото на Великата френска революция, проповядваща едновременно с политическото равенство и икономическо и социално равенство. И започва неспокойно да търси отговор на въпроси: иска ли животът му да премине с чорбаджии и деспоти, или в безкласово, солидарно общество, в подреден свят, в който няма привилегировани, а хората са равноправни. Едно пробуждане, в което ученическата скамейка отваря Борис за социална правда и което му дава сили и кураж да погледне напред и да се бори.

Така още ученик в последния 12. гимназиален клас Борис Марков приема и прегръща идеите на анархизма. Особено му допадат две тези: първата за това, че анархистът е „преди всичко свободен човек“, който има „светлото“ право сам, по собствен начин да определя как да живее и да общува, да приема идеи и да ги

отстоява, без да допуска подчинение или неприемливи задължения; втората – че се фокусира върху човека с неговите социални потребности. Ентусиазиран е и от възгледите за хуманност, от високите морални ценности и етика, които зачитат достойнството и честта на човека.

По това време, през м. октомври 1944 г., в София е възстановена Федерацията на анархо-комунистите в България и от началото на 1945 г. в страната усилено се възстановяват анархистките организации. Движението получава силно развитие в Югозападна България, като гр. Дупница е един от изградените четири центъра в страната. ФАКБ обаче се отнася критично към осъществяването от ЦК на БРП(к) и Националния комитет на ОФ управление и стремеж на комунистическата партия към еднопартийна власт и започва процес на разграничаване от тях. Ръководството ѝ отправя предупреждение, че демократическият централизъм култивира култ и робско идолопоклонничество и че в страната надвисва опасност от диктатура на болшевишката партия. Затова съзнателно се отказва от съюз с БКП и от пролетта на 1945 г. преминава в опозиция, действията ѝ стават полулегални, а от началото на 1946 г. – нелегални.

Народното въодушевление от деветосептемврийската победа 1944 г. като че ли започва да позаглъхва и в градовете и селата под червено-черното знаме на ФАКБ масово застават най-известни личности, уважавани общественици, добри производственици, учители, лекари, изтъкнати културни дейци и... много млади хора, сред които и напредничави ученици.

Явно четенето и разпространението на анархистична литература, афиширането на анархистичните убеждения дори от ученици и младежи плаши управляващите. В гр. Дупница немалко ученици пледират за ново разбиране на живота и срещу грабежа на трудовия народ, затова смело се включват в разпространението на позиви, листовки, книги, организират срещи, коментират новините за настъпването на Червената армия на фронта, но не приемат войната, защото тя носи насилие, зло, жестокост и се обявяват за врагове на каквато и да е форма на насилие и социално безправие.

Властта класифицира това поведение на учениците като вражески прояви и нарушения. Провинение е участието им в събрания и кръжоци; четенето на литература, вкл. стихове и други произведения на Христо Ботев и Христо Смирненски често са преценявани с противодържавни идеи и нелегално съдържание. „Бдителността“ на властта повелява да се правят внезапни проверки и „ревизии“ в къщите и квартирите на учениците, търсене и конфискуване на литература, залавяне след определения вечерен час...

Така нарастващото влияние на структурите на ФАКБ започва да смущава и да безпокои управляващите. Постепенно тяхното следене и гонения се превръщат в ежедневие.

Още няколко думи

С течение на времето юношеското сърце на Борис се отваряше за правда и свобода. Лека-полека той осъзнаваше миналото, изживяваше настоящето и осъзнаваше, че *за бъдещето си трябва да се бори, дори да изгори за него, като рискува живота си*. И понеже беше мислещ младеж, трудно можеше да бъде излъган. За него важното бе да не се огъва пред житейските несправедливости, а ако се налага – да се изправя срещу тях. Всички сме хора и всички имаме еднакво право на живот и щастие. За такава кауза си заслужава да се бориш.

Още на ученическия чин Борис съзря и осмисли много морални правила, на които остана верен и запази до края на живота си. Всъщност човек зависи от своята смелост и готовността да прави неща, от които има смисъл. Как може да живее, ако не си поставя собствени цели, които да водят към по-добро, ако не поема отговорности за тях и не чертае планове за осъществяването им?

2.

ПРЕСТЪПНОТО ЛИЦЕ НА ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ

Непосредствено след победата на 9 септември 1944 г. управляващите в страната устремно започват да реализират политика на наблюдение, преследване и репресии на неудобните и противниците на режима, определяйки ги като „опасни врагове“ на партията, на властта и на държавата. Започналото изграждане на социализъм е съпроводено с установяване в обществото на контрол от силовите структури, които, потъпквайки основни човешки права, имат за цел да премахват инакомислещите, да плашат и насаждат страх и несигурност и да държат населението в подчинение.

Инструментът за натиск, преследване и „размазване“ е Държавна сигурност. Стотици хиляди българи, вкл. и представители на цвета на нацията, са арестувани, измъчвани и погубени от Държавна сигурност. Стръвта за власт се трансформира в жестокост. Да се премине през клещите на Държавна сигурност, е убийствено както за човешката физика, така и за човешкия морал и психика.

Държавна сигурност – силовата структура на новата власт за потъпкване на основни човешки права

Инструментите на Държавна сигурност. Безграничната си власт ДС гарантира чрез наблюдение, подслушване, следене, доносничество, привикване, използвайки срещу неудобните граждани манипулации, заплахи, притискане, също и фалшиви обвинения. Необосновани арести по подозрения и доноси, изстискване, за да се получи информация. Жестоки побоища. Попадналите в полезрението на ДС впоследствие бяха лишавани от възможност за кандидатстване за продължаване на образованието във висши училища, бяха ограничавани шансовете им за подходяща работа, а някои направо се сблъскаха с тотален отказ от наемане на работа. В тези години на страшен политически терор хиляди инакомислещи са избити, изпращани в лагери и затвори, интернирани. В допълнение – целият този арсенал от действия се прилага не само срещу определените за „вражески“ лица, но и към техните семейства и близки, приятели. Антинародна политика, граничеща с безконтролност.

„Обект“ на проучване. За него репресивният апарат на ДС издирва сведения за всичко – произход, семейство, като от него не се подминават и децата, и починали вече родители; образование, работа, навици, физическо и здравословно състояние; близки и приятели и т.н. Влиза в действие добре отработената машина за организиране и провеждане на агентурно-издирвателни действия: изготвят се донесения, справки, дознания, доклади, рапорти и др. Основното в тях е ДС да изкопчи информация за отношението и поведението на опонентите спрямо политиките и действията на народната власт, какви вражески прояви те подготвят и как.

Много често в „строго секретните“ или „строго поверителни“ документи за следените „ОБЕКТИ“ се срещат записи, които ги характеризират като: „добър работник е“, „трудолюбив е“, „неосъждан“, „по характер е скромен“, „чете много книги“, „има трезва мисъл“, „не пие и не пуши“, „здрав, физическото му състояние е добро“. Забележете: точно тези хора и техните близки бяха окачествявани като „опасни“ за обществото и те биваха набелязвани и преследвани! А не крадци, мошеници и мафиоти. Какво чудовищно

лицемерие, изобличаващо издевателствата в действията на „стожера“ на властта е това!

„Престоят“ в Държавна сигурност. Попаднал в лапите на ДС, пред човека – враг на народа, стоят две възможности: за да оцелееш – да се съ согласиш и да приемеш това, което искат от теб, или пък да поемеш непосилно тежкия път да защитаваш идеи, вяра, приятели с ясното съзнание, че измъкване от там трудно може да се получи, сигурно няма и да има.

Агентурата на Държавна сигурност. В конструкцията на ДС е отредена съществена роля на агенти, информатори, провокатори и др., особено при подготвяне на оперативните разработки. В повечето случаи необразовани, безлики и невзрачни по душа и сърце, те бяха усетили, че значимите длъжности и постове се заемат от верни лакеи и разчитаха, че властта непременно ще забележи верността и предаността им. Във ветровитото време искаха, бленуваха за оня миг, в който ще бъдат оценени и ще изплуват в занаята или професионално. Елементарни, слаби, неспособни, с не особено богат арсенал от действия, за да изпълняват поставените им задачи, упорито преследваха „класовия враг“ с хитрости, заблуди, коварство, стига да разберат, че има хора, които недоволстват от властта.

ДС разчиташе и на много апаратчици – разузнавачи, следователи и др. - праволинейни към службата си дейци и добри изпълнители на свежданите им задачи, които както много други хора се бяха враснали в системата и бяха предани на партийната линия и на борбата срещу „враговете“ на народа.

Побоищата в ДС. С цел изтръгване на нужната информация разпитите в ДС са съпроводени с непрекъснати „наказания“. Най-често след гневно посрещане с думи като „Гад!“, „Гадове!“, започва боят – зверски юмруци, ритници в главата и корема, душене, провисване с краката надолу... Инквизиции и изтезания до припадък. Грозни псувни. Падане, ставане... После отново бой – зловещ, смразяващ, нечовешки, докато те смачкат. Стаите и коридорите денонощно къртят от викове и стенания.

Искрата на съпротивата трябва да се убива още в зародиш - пипалата на Държавна сигурност

Борис Марков става интересен обект за народната милиция още като 17-18-годишен ученик. С какво учениците тогава плашеха властимащите? С това, че юношеската им романтика не следваше течението (нали казват, че това го прави само мъртвата риба и боклукът) и в младежките си мечти се вдъхновяваха от идеите за общество без бедни и богати? Че те популяризираха с високо емоционален заряд свободата, справедливостта, солидарността, взаимопомощта и високия морал в обществото? Затова те изразяваха несъгласие и не се съобразяваха с пропагандата и прославата в действията на новата отечественофронтовска власт. Макар и съвсем млади, още невъзмъжали, на мястото на арестувани и изпратени в затвор партизански помагачи, на село Борис заедно с приятелите Стоян, Кирил, Огнян и отговорник Видин Шалварков образуват петорка с цел събиране на храна (от м. декември 1943 г. до м. април 1944 г.) за подпомагане на партизаните, излезли в планината, и седмично я предават на Б. Митев, който единствен има информация къде се намират партизаните. От Г. Вангелов Борис получава позиви за напредъка на Съветската армия, написани с червен молив, и ги разпространява. Приятелите в селото се срещат и дискутират помежду си остри проблеми на деня открито – всеки иска да знае и да разкаже най-много; те кроят планове и жадуват за едно бъдещо свободно и хармонично общество. *Пример:* През 1946 г. в района на с. Каменик провеждат събрание, на което по данни на агент на милицията участват над 30 младежи. Тази очертаваща се активност и все по-голяма масовост стряска властта, която вече си беше поставила за задача да убива и изкоренява искрата на съпротивата още в зародиш. А непокорните, както показва времето по-късно, се наказваха с години въдворяване в концлагери, затвори, изселване и разстрели.

ДС започва събирането на по-широк кръг от сведения за Борис Марков през пролетта на 1948 г. А в смазващата месомелачка на

властта той попада в началото на 1949 г., когато започва работа в мината в гр. Перник³ (гр. Димитрово).

Борис Марков – в казармата, 1953 г.

Тъй като за втора поредна година не е приет на служба в казармата, заедно с още двама приятели – по-големия с две години Димитър Божилов Стоичков (Папкарски) от с. Голям Върбовник и връстника му Любен Ангелов Павлов (Бурянски) от съседното с. Мали Върбовник – заминават за миньорския град, където 2 години работа като трудоваци в мината се зачита за отслужена военна служба. По-нататък житейската съдба и на тримата ще се окаже изцяло преплетена – и в хубавите, и особено в трудните моменти.

Борис е цивилен войник в шлосерската работилница в рудник - шахта „Г. Димитров“ на мината, в началото като общ работник и после като електрошлосер. Работи и усърдно се подготвя за предстоящите кандидатстудентски изпити в университета, своевременно се записва и в подготвителните курсове за тях.

По това време в изграждащия се в Народна Република България концлагер на остров Персин на река Дунав, до с. Белене, Свищовско, новата власт започва въдворяването на политическите си противници. Сред първите изпратени там е и голяма група анархисти. (На 16 декември 1948 г., три дни преди историческия пети конгрес на БРП(к), властта извършва погром над анархисткото движение – задържани са над 600 активисти, половината от които са изпратени в трудовоизправителни лагери, главно в „Куциян“, с.

³Гр. Перник носи името Димитрово в чест на Георги Димитров от 20 юли 1949 г. до 19 януари 1962 г.

Скравена, „Богданов дол“). Тогава другарите им в страната масово стартират акции за събиране на храна и средства в помощ на тях и техните семейства. По думите на много съвременници това е едно *широко, непознато до този момент в историята на никоя партия в страната движение на братска подкрепа, здрава солидарност и поддръжка, на реални действия на подпомагане и взаимопомощ.*

Тримата приятели от село не правят изключение – още в началото Борис, Димитър и Любен застават на първа линия и се залавят с изпълнението на задачата. Установяват контакти в много населени места от района, в които работят, и поддържат връзки със съседните градове Марек⁴, Кюстендил, Радомир, със селата от Горно и Долно поле, Разметаница и др. Те привличат съидейници и симпатизанти, разясняват целите и средствата на борбата и постепенно пристъпват към създаване на петорки. За тях най-важното е да привлекат повече поддръжници, които в зависимост от възможностите си по свое усмотрение да заделят парични средства/членски внос, с които да се подпомагат семейства на бедстващи задържани и нелегални. Замисълът, както казва Борис, е: „Може сумата да е минимална, но всеки сам да определи по колко ще внася“. Задачата се реализира основно чрез разпространяване на помощни марки, предоставяни от ФАКБ - София. Събират също храна, хранителни продукти, дрехи, обувки и др.п. Постепенно ФАКБ разширява фронта на работа и се започва подготовка на борба срещу властта в нелегални условия, с готовност за излизане в балкана през пролетта. В случай че някой активист бъде разкрит, нареждането е той да излиза в нелегалност или да емигрира в чужбина, преминавайки границата с Югославия.

През м. декември 1948 г. Държавна сигурност в гр. Димитрово „засича“ Любен Бурянски. Взет е на оперативен отчет. Агент донася, че в началото на м. февруари 1949 г. Любен му е признал, че до м. март с.г. ще премине в нелегалност. В София вече има 80 нелегални анархисти, които само чакали да премине зимата и да излязат в гората, за да започнат въоръжена борба срещу властта на ОФ.

⁴ Гр. Дупница през 1948 г. е преименуван на гр. Станке Димитров, през 1949 г. е преименуван на псевдонима му Марек, а през 1950 г. отново на гр. Станке Димитров. През 1990 г. е възстановено старото име на града – Дупница.

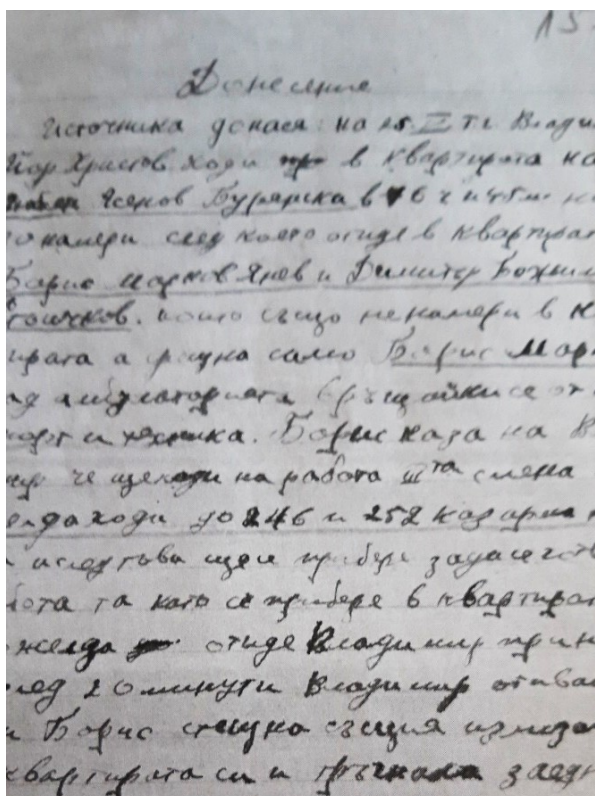
Според агента през м. март Любен влиза в контакт с Борис Марков и Димитър Божилов. Така **от 01.04.1949 г. тримата са взети от ДС на групова агентурна разработка под името „ЛЕБЕДИ“**.

Лично околийският началник на МВР и завеждащият група ДС гр. Димитрово съставят строго поверителен План за реализация на груповата агентурна разработка, изпратен своевременно до началник-отдел I, дирекция Държавна сигурност - гр.София за съгласуване и одобрение, получено е и разрешение от министъра на вътрешните работи. В него основното е посредством използване на наличната агентура да се търси разкриване на действащи и новосъздадени петорки, кои са членовете им с акцент на нови такива, на млади хора и на възрастни, ползващи се с авторитет; установяване на връзките и контактите им с други населени места от района и с центъра в гр. София; уточняване на характера и вида на извършваната помощна дейност, насочена предимно към въдворени и нелегални и нейното техническо организиране; има ли вражеска дейност по месторабота; снабдени ли са с оръжие, с оглед участие във въоръжена борба; разкриване на книгите и литературата, с които разполагат и разпространяват, като най-важното е установяването на крайната им цел с оглед „предприемане на предпазни мерки за своевременно предотвратяване на активна вражеска дейност“. На по-късен етап следва подробното „обмисляне“ от МВР - ДС на допълнителни за наблюдение мероприятия.

Властта бърза да пресича вражеската дейност. На 12 април 1948 г. началникът на отдел I формулира задача за проучване на „обекта“ Борис Марков с определен 15-дневен срок. Тъй като до момента той няма досие, трябва да се съберат доста широки сведения относно самоличността му, като: кратка характеристика; социален произход; семейно и материално положение; политически убеждения и членство в политически партии в миналото и понастоящем, в т.ч. в СНМ, отношението му към отечественофронтовската власт, вкл. какво е участието му както в местни акции и инициативи, така и от по-голям мащаб, като митинги и избори; месторабота и длъжност; приятелски, роднински и идейни връзки - поименно и адреси на лицата; „любовни връзки“. Следвайки

правилата, не е подминато и искане за отразяване на слабости и особености в характера му.

Държавна сигурност гр. Димитрово следи Борис Марков и другарите му отблизо. От м. декември 1948 г. до м. юли 1949 г. той е проследяван непрекъснато, следи се „всяка негова стъпка“ – кога и в колко часа излиза, къде отива, с кого се среща, колко време разговаря, за какво разговаря, какви задачи се поставят и как се изпълняват, кога и в колко часа се прибира... В рядкото си ходене на село е отбелязано с кого се среща и на следващия ден тези лица се привикват да дават обяснения защо Борис е ходил при тях. Една невидима сянка непрекъснато и неотлъчно го дебне: нонстоп

наблюдения, подслушване, събиране на сведения, изготвяне на справки и доклади, изпращане на рапорти. Някои от донесенията са написани на ръка на лист от тетрадка, с молив, неграмотно, с нечетящ се почерк.

Въпреки младежкия стремеж на тримата приятели за абсолютна конспирация ДС успява да внедри в групата агент с постоянни контакти, ползващ се с тяхното „доверие“ и дори „приятелски връзки“. Агентите обаче не се впечатляват от себераздаването на 20-годишните младежи, от саможертвата и готовността им да предоставят помощ и да се борят. Агентите невъзмутимо изпълняват поставените им конкретни задачи и безчувствено долагат за чутото и видяното по време на срещи, събрания, разговори и пр.

За впечатляваща младежка всеотдайност към каузата е случаят, за който агент Данчо „предано“ донася в полицията в гр. Перник на 27 юни 1949 г.:

„Известно е, че на 25 юни Любен е ходил до гр. Марек и селата в района, за да разбере какво става със задържаните преди време техни другари. Така

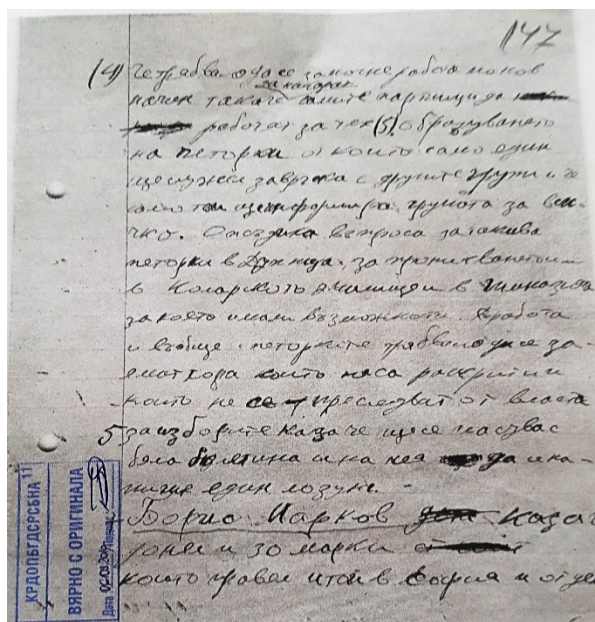
се случило обаче, че „през ноща между неделя и понеделник не спал хич, на следующата вечер, като тръгнал през ноща до гарата, легнал и спал в едно жито. От там тръгнал пак като завалело дъжд той висел цяла нощ без да спи под една стреха. На сутринта стигнал в Марек и спал в едни хора, като казал да го събудят към 9 часа, за да се качи на влака за Перник но го изпуснал. След това отишел в една квартира, където живяли 7 души докато дошло време за вечерния влак е бил в гр. Марек“⁵.

Без съмнение и приятелите на Любен са също така последователни и отдадени и постъпват като него, за да доведат изпълнението на всяка една задача докрай.

Из архивите на ДС

Донесения на агент „Х“ в ДС - Перник:

• Из донесение от 9 април 1949 г., гр. Перник: На 7 април т.г. Борис Марков.... отиде при Любен Бурянски, каза му че идва от София и даде следните инструкции, получени от там:

1) Илия от Кондофрей е станал предател ... и нареждането е да се пазят от него;

2) трябва да се свържат и започнат работа и в районите на гр. Кюстендил и с. Трекляно;

3) трябва да се въоръжават сами и най-важното – да набавят патрони – в отговор Любен каза, че от тяхното село имало милиционери той вече си е намерил 50 патрона;

4) работа по създаването на петорки и тяхната организация. Обсъдени са възможностите за изграждането им и в гр. Дупница, в т.ч. проникването в Коларското училище и в гимназията, за което те имат възможности. Важното е в петорките те да насочват хора, които не са известни и не се преследват от властта.

5) в предстоящите избори да се гласува с бяла бюлетина и на нея да се напише един лозунг.

След това, Борис споделя, че е донесъл и 30 марки от най-нов образец, те са от по сто лева, на всяка една има цената и печат.

⁵Правописът е запазен.

По-нататък по повод очакваното отчитане на събираните помощи, в разговора Борис предава съобщеното в София, „че всичко е наред“, вече са „хванати връзки почти навсякъде“ и те ще може да „пробият“ в лагерите. Разбира се, много е важно, всеки един да продължи да проявява бдителност и да действа внимателно, по този начин да опазват както техния живот, така и живота на лагерниците.

- В донесение от 11 май 1949 г. 13.30 ч., гр. Перник, агентът разкрива, че на 9 май Борис, срещайки го, му е казал, че е започнало образуването на петорките и „трябва всеки да определи по колко лева ще може да внася в помощната организация месечно, чиято цел е подпомагане нуждаещите се от помощ техни хора, семейства на задържани, нелегални, издръжка на бедни техни студенти. Можело сумата да бъде минимална, но всеки да определи по колко ще внася“.

- На 10 май 1949 г. агентът „рапортува“ подробно, че е проследил Борис Марков, който е излязъл с приятел и двамата са отишли в пощата. Там Борис е поискал да говори със софийски телефон. От пощата му дават линия, но отсреща не се обаждат никой. Борис е казал, че телефонът е частен и човекът вероятно все още не се е прибрал. Това става в 8.15 часа. От там се насочват да търсят друг, възрастен човек, който живее на улицата от гарата край общината, но и него не го намират.

Както може и да се предполага, милицията няма да спре дотук и ще предприеме всякакви действия, за да констатира това, което я интересува – разпоредено е това разследване да бъде разширено, като от пощата ще разберат с кого е искал да говори Борис по телефона, защото той често говори с това лице.

- В донесение от 28 май 1949 г. агентът предава думи на Любен от 26 май с.г., а именно: преди време на събрание Борис е казал, че даже изпитва неудобство, защото „ако е бил свободен, щял да върши повече работа“ в сравнение със сегашното му положение на цивилен войник. Той е дал следните наставления: В ситуация, когато много хора са наплашени от акциите, предприемани от милицията, на преден план пред тях продължава да стои голямата грижа към другарите; всеки, който е забелязан от милицията, трябва да се крие, до изборите те даже да не спят по домовете си; в никакъв случай да не се предават в ръцете на

милицията и ако се наложи, да напускат страната и да емигрират.

- На 16 юни 1949 г. гр. Перник агентът сигнализира, че Борис Марков „В рудника, където работи, се ползвал с голямо доверие“.

- В донесение от 20 юни 1949 г., 22.00 ч., гр. Перник, агентът разкрива, че на 20 юни Борис Марков е ходил на София ... казал е, че петорката вече работи и главната и задача в момента била помощната организация.

- В донесението от 27 юни 1949 г., 22.00 ч., гр. Перник: агентът съобщава, че на 25 юни Борис е казал, че организацията се е заздравила и трябва да се работи много внимателно и стегнато, да се срещат предимно по двама-трима, за да не се допускат шпиони и предатели. Станало е въпрос и че в страната скоро може да се яви партизанското движение. На 27 юни е наблюдавал предаването от Борис на три книги на член на групата: „Големите социални истини“ от Димитър В. Вълев, „Мерки срещу алкохолизма“ от М. Кирилов и „Кооперацията и младежта“ от Сираков със заръката книгите да се пазят, защото били преследвани.

Обръчът видимо се затяга. В края на м. май 1949 г. околийският началник на МВР-ДС гр. Перник изисква от Дупнишкото околийско бюро на ДС сведения за Борис Марков, които получава обратно само след десетина дни. В тях е изтъкнато, че в селото той се самоизключва от РМС и образува анархистична група, на която става отговорник. Специално внимание е отделено на поведението му във връзка с изборите за Велико народно събрание (27.10.1946 г.) – отразено е, че е „взел дейно участие в агитацията против ОФ“, активно е разпространявал позиви и е „гласувал с лозунг“. Подчертава се, че отношението му към ОФ, БКП и СССР е отрицателно, а сред прогресивната среда на селото се ползва с лошо име. Все пак констатирано е, че морално и криминално е неприявен, а в графата особености в характера му е посочено, че той е тих, скромен и умислен. Посочени са и лицата, с които най-често контактува. Следва информация за семейството: Баща му Марко Янев Кръстев е член на БЗНС „Н. Петков“ и постоянно недоволства от народната власт“. Майка му е „аполитична, но опозиционно настроена, недоволства“. Има три сестри – двете по-малки са

аполитични, а другата е опозиционно настроена. Изводът е, че „цялото семейство е опозиционно настроено“.

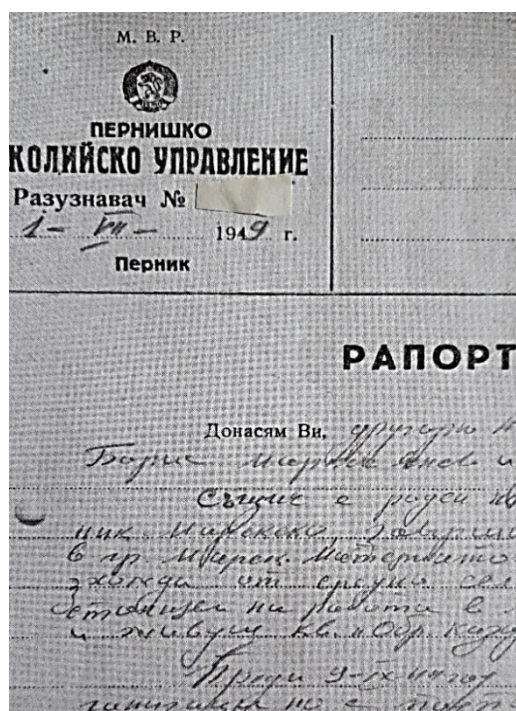
Лека-полека, агентурно-оперативната работа на ДС попълва празните полета от издирвателната мозайка за група „ЛЕБЕДИ“. ДС е категорична, че тя **извършва усилна вражеска дейност в града и района**, която фокусира в шест възлови пункта:

Поддържали са редовни връзки и срещи със съидейници от градовете Марек и Кюстендил и с централното ръководство в София. Отговорник за последното е Борис Марков, който многократно е отивал до София и донасял „инструкции и нареждания“ за работа.

- Разпространявали са помощни марки с цел събиране на парични помощи, също храна и други продукти за подпомагане на въдворени в ТВО и нуждаещи се техни семейства.

- Започнали са създаване на групи (петорки) от най-добрите и изпитани младежи и дейни възрастни другари, които да заживеят организационен живот и когато дойде моментът, да преминат в нелегалност. В случай на разконспириране никой не трябва да се предава в ръцете на милицията, а да излиза в нелегалност.

- Провеждат културно-просветна дейност с разпространение на анархистична литература, бюлетини, позиви и др.

- Много важна задача е снабдяването с оръжие и готовността за преминаване в нелегалност за водене на въоръжена борба срещу властта на ОФ. Вероятно вече и разполагат с оръжие (един пистолет).

Интерес представлява обстоятелствен **рапорт** от 1 юли 1949 г., изготвен от разузнавач в Пернишкото околийско управление на МВР на база направено предварително многостранно проучване.

В него, освен че се потвърждават

известни до момента данни за Борис Марков, се явяват и нови факти, а трети се допълват по-детайлно. Отбелязано е, че материалното му състояние е добро. Той е неженен. Преди 9 септември 1944 г. не е членувал в политически организации, но е подпомагал партизанското движение с храна. След тази дата става редовен член на РМС. Впоследствие е попаднал под влиянието на доста убедени анархисти, които са му въздействали разложително по отношение на РМС и той се самоизключва от РМС. Започнал е усилено да се занимава с анархистична литература и „стигна до такава заблуда, щото се явява организатор на анархистична група в селото, на която самият той става отговорник“.

Подчертава се, че по време на изборите е разнасял позиви и е водил активна агитация срещу ОФ и БКП. В мината отскоро е председател на СНМ - благодарение на неговата тактика и подход по отношение на младежите, „където е успял да създаде добър авторитет“. Специално внимание е отделено на отношението му към ОФ, БКП и СССР, което е отрицателно, но скрито и успява да се маскира в различните ситуации. Понастоящем в гр. Перник проявява активна дейност и същевременно продължава да поддържа известни връзки с гр. Марек и гр. София. Успоредно с това в рапорта се изтъкват и редица „особености в характера“ на Борис Марков: „Не пие никакви спиртни напитки. Не пуши. Не обича да ходи с момичета, доста тих, скромнен и умислен, има способност да влияе на дружащите с него, държи за авторитета си и отношенията си с масите, голем тактик, съобразителен и ловък в своята работа. Държи и търси начини да продължи своето образование“.

Изброени са най-доверените му приятели, те са от родното му село. Потвърдено е мнението, че сред „прогресивната среда“ в селото не е успял да извоюва „добро име“ поради това, че не е могъл „да прикрие противонародната си дейност“. Близки, съдени от народния съд, няма, също и такива зад граница. За баща му констатацията е, че продължава да е опозиционно настроен, майката също е недоволна, отделено е място и за поведението на сестрите. Финалът на рапорта е, че „общо взето“, цялото им семейство има отрицателно отношение към ОФ власт“.

След смъртта на Георги Димитров, генерален секретар на ЦК на БКП и министър-председател, на 2 юли 1949 г. в страната започват масови арести на политическите опоненти на властта и въдворяването им в лагери.

Закономерно ДС - гр. Перник прави заключение, че лицата от група „ЛЕБЕДИ“ са „общественоопасни“ и „без изключение всички, влизащи в групата, ще бъдат задържани“.

Настава време, в което и без това бруталните действия на Държавна сигурност стават още по-резки, драстични, груби. В страната се пристъпва към повсеместно задържане на политически противници, квалифицирани като народни врагове: земеделци, демократи, анархисти, офицери, депутати, министри и т.н. – българи и чуждестранни граждани - и въдворяването им в лагери.

Истина е, че *напоследък и дните на Борис не са спокойни*. Той е разбрал за наскоро арестувани двама съмишленици от гр. Марек, с които е поддържал пряка връзка, а в единия са намерени помощни марки, които той му е предал. Дали и неговият арест не приближава?

Арестът

Милицията и ДС работят и създават „добра организация“ на операцията по извършване на ареста на Борис, Любен и Димитър, реализирана по месторабота. Предварително е изготвен и одобрен план, в него са определени участниците, отговорниците и съответните на всеки задачи, разпределени във времето, разчетени са и необходимите превозни средства. Ръководители на операцията са лично околийският началник на МВР и завеждащият ДС гр. Димитрово. Включени са 5-има души оперативни работници от групата на ДС и 5-има души мл. милиционери от минното комендантство на Народната милиция в гр. Димитрово, на разположение е леката кола на Градския народен съвет. Постановено е, че след задържането заедно със съответните материали арестуваните ще бъдат предадени на сектор ДС гр. София за провеждане на следствието.

Арестите и на тримата – Борис, Любен и Димитър – се извършват на 20 юли 1949 г. през нощта. Формулираното от милицията „залавяне на лицата“ е организирано по следния начин:

Борис Марков през тази седмица е втора смяна на работа в шлосерската работилница – знае се, че постъпва на работа в 14.00 ч. и напуска в 22.00 ч.

В деня на задържането точно в 21 часа той ще бъде извикан от секретаря по профсъюзната организация в канцеларията му. Там ще го очакват оперативният работник и един мл. милиционер от минното комендантство на народната милиция в Димитрово. Още при самото му влизане Борис ще бъде арестуван, качен в колата на Градския народен съвет, която ще чака на стотина метра от рудника и незабавно закаран в ареста на служба ДС - Димитрово. Отговорник по задържането е оперативният работник, който обслужва рудника, на него условията са му познати. Той ще се свърже предварително със секретаря на профсъюза в рудника и ще му даде нужните разяснения и указания. Отговорник по организацията на „комбинацията“ и нейното провеждане е завеждащия ДС - Димитрово.

Любен Павлов е трета смяна на работа и със самото му постъпване на работа в 23 часа пак по същия начин ще бъде арестуван в профсъюзната канцелария на рудника, а задържането на *Димитър Божилов*, който винаги е първа смяна на работа в машинни заводи, ще бъде още със самото му идване в 7 часа, когато ще бъде извикан по младежка линия в канцеларията на СНМ, тъй като същият е член на СНМ.

На другата сутрин, 21 юли 1949 г., в 8.00 ч. Околийското управление на МВР - Димитрово прави обиск на квартирите на арестуваните лица, които живеят на три различни места в града. Младши милиционер извършва „най-щателно претърсване във всички помещения“ в квартирата на Борис и по надлежния ред съставя протокол. Присъствие на други лица в протокола не е отразено. Отбелязано е, че в резултат на „диренето“ са намерени единствено три книги и три тетрадки. Книгите са: „1. Една книга „Бакуинци на работа“ от Фридрих Енгелс, 2. Книгата „Големата социална истина“ от Димитър В. Вълев, 3. Третата книга „Нравствено възпитание“ от Емил Дюркин“.

Това е достатъчно Борис да се окаже в ареста без връзка с външния свят, без близките му да знаят жив ли е и къде е, с голяма тревога и несигурност какво ще се случи в идващите дни.

В Държавна сигурност - гр. Перник в продължение на една арестантска седмица Борис, Любен и Димитър са подложени на разпити, съпровождани от жесток бой и наказания. Понеже разпитите не тръгват в желаната от властта посока и разпитващите не са доволни от получаваната информация, бързо изпращат тримата задържани директно в ДС-София, в сградата на бул. „Мария Луиза“.

Новината за арестите бързо стига до с. Голям Върбовник. Но властта не дава официална информация на близките за това къде са арестуваните. Тогава тръгват слухове. Те живи ли са, или вече не са между живите? В тъмните следствени стаи ли се намират те сега, или вече са закарани в далечен Сибир, откъдето връщане няма?! Родителите на Борис са силно разтревожени и притеснени. Бащата набързо слага два големи домашни хляба в торбата, прехвърля я през рамо и се отправя за гр. Димитрово. Три денонощия той обикаля и разпитва в милиция, мина, градски съвет, разговаря с непознати, а познати няма и затова ношува на пейките на жп гарата, но не научава нищо. Неизвестността става все по-страшна.

Жестокостта на 84-денонощния престой в Държавна сигурност

Задържането на Борис в Държавна сигурност продължава от 20 юли 1949 г. до 11 октомври 1949 г. *Това са 84 чудовищно кошмарни дни, поставили на изпитание човешката му издръжливост и жаждата за живот, които не можаха да бъдат прекършени.*

Разпитите

Разпитите в стаите на Държавна сигурност бяха ежедневни, методични, мъчителни, провеждани с безукорно усърдие и старание от страна на разследващите, казва Борис. Педантични въпроси и придирчиво питане, постоянни закани и сплашване, максимално „изстискване“, за да получат исканата информация, да направиш „самопризнание“ и да те принудят да се откажеш от политическата си дейност. Колко хора са в организацията? Кои са? Какво замисляте? Какво подготвяте? Кои са приятелите, къде се движиш, с кого и при кого си ходил? Кои са инициаторите? Каква и докъде е стигнала

подготовката? Имате ли оръжие? Какво е оръжието? Къде го укривате? Кои са връзките ви с Дупница и София? С нелегални? Кой Ви осигурява средства? С кои емигранти имате контакти? Ще станеш ли сътрудник, подпиши? Подпиши, че се отказваш от идеите си! И т.н.- да кажеш даже и това, което не знаеш!

Не са доволни от отговорите на въпросите. Зверските наказания и побоища не спираха. Днес ще бият ли и колко? Бий, бий... Биеха до припадък. Удари по главата, лицето, гърдите, ритници под кръста..., а ти стоиш насреща безсилен и търпиш. Изтезания на електрическия стол... Мръсен парцал или чорапи в устата, за да не се чуват викове... Какъв безмозъчен неандерталец беше този бияч, за да тъпче така безжалостно, кръвожадно и свирепо стоящия изнемощял пред него човек, да се гаври с него и да го унищожава?! Алчност за пари ли, жаждата за мъст ли, да се докаже правотен на властта ли! Или всичко това бе събрано заедно...в един образ на безчовечен звяр, кръволок, не-човек? Който вечерта след „работа“ ще се прибере при семейство, деца, родители сякаш нищо не е било. Каква низост, какво падение е това? Да, биячите бяха необразовани и невежи примитиви, които цинично и брутално можеха и вършеха смъртоносната диващина ежедневно.

Накрая след боя ще те захвърлят в твоята стая на пода безсилен, превит от болка; другарите ти ще се вкопчат около теб с думи: „много те биха, боли нали?“ и с най-дълбоко съчувствие и състрадание полека ще те вдигнат. Сякаш човешката сила няма предел: колкото повече те бият в живота, като че ли ставаш по-жилав и повече се изправяш, за да продължиш по-нататък!

Или: Сега какво ли ще бъде наказанието? Лишаване от сън, да стоиш денонощно – изправен, с вдигнати ръце до стената или пък в очертан кръг в средата на стаята – докато можеш да издържиш...и още и още, и продължаваше, докато не ти „проникнат в мозъка“, до припадък – до момента, когато силите свършат, краката спират да държат, а всякакъв опит за движение, било с ръка, с крак или с тяло, дори с очите е мъчителен и съпроводен с непоносима болка.

„Веднъж издържах да стоя изправен в средата на арестантската стая цели 9 денонощия, Димитър Божилов също –

12 дни без вода, без хляб и сън, и ... стоене прав. Но ние не издадохме своите другари – спомня си Борис в разговор с приятеля арх. Кръстьо Павлов, който, сваляйки очилата си, пък допълва: „Погледни ме в очите и ще видиш разлика между лявото и дясното ми око – това ми е „дар“ от побоищата в ДС. Един ден съм извикан на разпит, влизам и в стаята виждам 2-ма души – разпитващият и биячът. Биячът е с гръб към вратата и чувам гласа му: „Тоя днес ще го пуснем ли?“. Изведнъж рязко се обърна на 180 градуса и неочаквано за мен със силен юмрук в лицето ми нанесе удар между двете очи и ме стовари на пода. Рукна кръв, аз изпаднах в несвест, дойдох в съзнание в килията, а следите ми останаха за цял живот“.

В ужасните разпити в ДС съобщавах не повече от това, което разбрах, че те знаят- казва Борис. За себе си бях сигурен, че няма да издам никого, каквато и да бе цената... Всеки ден се питах за две неща: Ще ме пречупят ли? И ужасният въпрос: „Дали и днес ще оцелея, ще остана ли жив и днес?“.

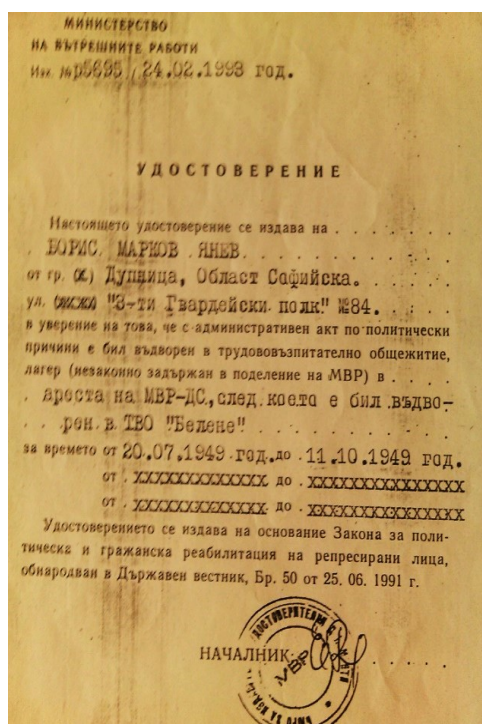
В резултат от проведеното дознание на 29-ия ден от задържането (17.VIII.1949 г.) в сектор ДС София е стъкмен протоколът за разпит на Борис. След общите, познати данни - именувам се Борис Марков Янев, от с. Г. Върбовник, на 22 години, свободомислещ, грамотен, неженен, неосъждан..., в най-едър план той казва следното: Произхождам от средно селско семейство. След 9 септември 1944 г. станах член на РМС. През 1946 г. попаднах под влиянието на анархисти, разнасях в. „Работническа мисъл“, марки за помощната организация и др., за което бях изключен от редовете на РМС. През време на ученическия живот дружах с анархисти. През 1948 г. постъпих на работа в мини Перник, квартирата ми беше на един километър от града, няхах никакви приятели и една година няхах никаква дейност. Свободното си време убивах в четене... Към края на годината си преместих квартирата в града, където живееха Любен и Димитър... В началото на 1949 г. отидох на село, където разбрах за арестувани анархисти... Любен ми каза, че Иван Дръндов от с. Висока могила е успял да избяга и да премине границата с цел да образува канал между България и Югославия... Говорихме за образуването на петорка,

чиято цел ще бъде организирането за борба против ОФ... Най-много трябва да работим по помощна линия, защото има много семейства на другари, закъсали материално. По въпроса за оръжието – ще го набавят чрез насилствено отнемане от лица, които притежават такова оръжие... През май Любен ме срещна и ми каза, че е арестуван Видин Шалварков от с. Вуково, Марекско, по-късно са го изпратили в лагер „Богданов дол“. През м. март в балкана трябваше да излязат 80 души, като оръжие ще им се набави отвън... Борбата ще се води против Отечествения фронт, за освобождаване на другари от трудово-възпитателни общежития, даване свобода на словото и печата и др... Членовете на петорката може да членуват в ОФ партии, като работата им ще бъде подмолна. С членуването им в ОФ партии те ще може да се прикриват от властта и няма да бъдат толкова подозрителни... Подпис: Борис Марков.

На 74-тия ден от разпитите в ДС неочаквано ни бяха разменени арестантските стаи с Любен, спомня си Борис. От другарите разбрах направеното от него „признание“, че ние, сме се подготвяли да избягаме в Югославия, а в плана ни е влизало и убийство по пътя на полицаи с цел отнемане на оръжието му. Така при следващия разпит аз имах готовност и споделих почти същото „признание“ с някои малки промени. Това подеждва на разследващите и много бързо

тримата – Борис, Димитър и Любен - заедно, заради „съучастие във вражеска контрареволуционна дейност и подготовка“, което ни прави лица „опасни“ за общественения ред и сигурност, на 11.10.1949 г. бяхме изпратени „за превъзпитание“ в ТВО на остров Персин.

Удостоверение №р5695/24.02.1993 г. на МВР издадено на Борис Марков „в уверение на това, че с административен акт по политически причини е бил ... незаконно задържан в ареста на МВР - ДС, след което е бил въдворен в ТВО „Белене“ за времето от 20.07.1949 г. до 11.10.1949 г.“

Държавна сигурност бръкна с мръсните си ръце в душата ми – разказва арх. Кръстьо Павлов

Жестокостта на престоя в Държавна сигурност преследва арх. Кръстьо Павлов от гр. Сандански през целия му житейски път и той до последно споделяше с болка в разговори за преживяното и нечуваните инквизиции там: „ДС не само бръкна с мръсните си ръце в душата ми, но и нахлу с кървавите си ръце в дома ни“.

Кръстьо Павлов е задържан на 13 юни 1949 г., малко по-късно е прехвърлен в ДС в гр. Горна Джумая (дн. Благоевград), където прекарва 115 денонощия. Отвращението си от методите и прийомите в работата на ДС той описва подробно след години в два свои разказа: „ДС влизах по домовете ни с окървавени ръце“ и „Еврика“, в тях по неговите думи той разглежда „истинското престъпно лице“ на ДС. Както често споменаваше, това са разкази за преживените в кауша „нечовешки мъчения и инквизиции от садисти, генетично изродени зверове в човешка кожа“.

„... Първата ми среща и запознанство с агентите на ДС – казва Кръстьо Павлов - бе още когато като гимназист се увличах по примера на моите по-големи братя Славейко и Радко по книги от автори като Кропоткин, Бакунин, Толстой, Ботев и други, които ми помагаша да се запозная с основите на анархистичното учение. Те ми помогнаха да разбера истинското значение на това учение и това, че то не се свежда до простия превод с „**безредие**“, а с дълбокия смисъл на понятието „**безвластие**“⁶.

През 1949 г. Кръстьо Павлов работи в печатницата в гр. София и води полулегален живот. За 2 юни - Деня на Христо Ботев, той организира отпечатването на „един възпоменателен Ботев лист“, който по думите му „изпълва с основни социални стихове на поета, както и съответстващите на тях идеи от анархистичното учение“. За целта взима букви от печатницата в София, поставя ги в буркани с мармалад и по познати хора ги изпраща в дома в гр. Свети Врач (дн. гр. Сандански). Когато буквите стават достатъчни, той тръгва за гр. Свети Врач – както обикновено пътува с вечерния влак до жп гарата

⁶ Павлов Кръстьо – Статия „ДС бръкна с мръсни ръце в душата ми“, личен архив, 30 март 2014 г., с. Покровник, общ. Благоевград.

в с. Симитли, там се прехвърля на влак със смесена композиция, винаги в открит товарен вагон. На връщане обаче влакът за София се оказва без товарни вагони, затова той се качва на стъпалата на последния пътнически вагон непосредствено преди тръгването му. Но на жп гара Пирин е забелязан от кондуктора на влака и тъй като няма нито билет, нито открит лист, е арестуван – в този момент милицията открива и конфискува 86 броя „Ботев лист“, завързани на руло, закачени от Кръстьо под стъпалата на вагона, под краката му. Веднага е предаден на милицията на гара Пирин. От там – спомня си Кръстьо Павлов – със софийския влак за Кулата бях предаден на Св. Врачката милиция. След три дни, посред бял ден, бях конвоиран от въоръжен милиционер в окръжната ДС в гр. Горна Джумая.

Първият разпит не се забравя – извикан е по среднощ и му бива зададен само един-единствен въпрос: „Какво знаеш за датата 2 юни?“. Неговият отговор е също лаконичен: Денят, в който е убит Христо Ботев и ден на борците против фашизма, и разпитът бива прекратен. Дадена му е една седмица за размисъл, след което отново е извикан, както обичайно на среднощен разпит да даде подробности кой, къде и как е осъществил издаването на Ботевия лист. Влизайки в стаята, вижда петима представители на властта – оприличава ги на „глутница от диви зверове“. Единият изважда револвер от чекмеджето на масата, поставя го преднамерено отгоре и разпитът започва. Питанията са много. Недоволни и раздразнени от получените оскъдни отговори, започва боят с тежки като желязо юмруци върху беззащитното му тяло – в годините Кръстьо Павлов ще говори за това като за „първата стъпка към ада“.

Той никога не е забравил как изведнъж един от биячите, дори помни и имената им - Д. Миладинов, скача от стола си, сякаш е ухапан от змия, и се нахвърля да го бие. Удари по главата, по гърдите, навсякъде, където успее да стигне. Тялото ми политаше настрани от юмруците на този изрод, когато изглежда се умори, ме подхвана друг - Д. Василев, аз сякаш бях топка между лапите на хищни зверове, споделяше гласно доскоро Кръстьо Павлов. Този побой изглежда не задоволи животинските страсти на похитителите. Съблякоха ми сакото, събуха ми гуменките от краката, след това памучните чорапи неизпрани, вмирисани от обувките ми и

неизмитите ми и мръсни крака, пъхнаха единия чорап в устата ми за да не мога да викам, вързаха ме на един стол, положиха го по облегалката на пода, усилиха радиоапарата и под звуците на среднощната забавна музика с гумена палка започнаха да ме шибат по голите и боси стъпала, а върхът на палката плющеше не само по петите, но и по глезените. Мъките и болките, които изпитвах, бяха неописуеми, а ужасът безкраен... После ме развързаха от стола, получих „разрешение“ да седна и продължиха да ме разпитват. Стъпалата на краката ме боляха, гърдите ми посинели, тъмни и те ме боляха, а главата ми шумеше и бучеше като водопад. Какво ме питаха,повече не можех да разбирам. Думите само минаваха през ушите ми.

Свалиха ме пак в мазето и инквизицията продължи с други методи. Сега ме наказваха да стоя прав на пръстите на краката и с главата подпряна на стената. По този начин тялото ми е хипотенуза на стената и пода. Дадоха нареждане на милиционера да ме пази да стоя така, както са ме поставили. На втория ден от наказанието краката ми се подуха до коленете. После и пазачите не са доволни, защото аз все пак някак си „мърдам“ и идва биячът с ругатни и псувни, удря няколко пъти главата ми в стената и нарежда на пазача: „Така да го пазиш! Ако пак мърда, стреляй! Това е заповед!“... В това състояние на полупребит усещането е, че това не са моите крака, а нечии други,дървени крака и постепенно човек попада в един нереален свят – света на халюцинациите.Да, тези следи от жестокост изумяват и въпреки че оттогава бяха изминали над седем десетилетия, до последно те не излизаха от паметта на Кръстьо Павлов и той не спираше да говори за това.

Денонощията в ДС Кръстьо Павлов прекарва в „типичната арестантска поза с глава, опряна до стената, и с чорап в устата. „Един-единствен милиционер пазач го заговоря шепнешком с думите: „Седни да си починеш! Когато чуеш отгоре някой да тропа, изправи се пак, за да не пострадаме и двамата!“ И състрадателно продължава: „Не мога да гледам повече как те измъчват. Признай си какво има, та да не те наказват така!“. Когато след 40 години изгнание в чужбина, Кръстьо Павлов се завърна в България – както обичаше да казва,подобно на древния Диоген, който със светещ

фенер през деня е търсил Човека в хорската тълпа – макар и трудно, той издири милиционера, научи името му – Стефан Митов - и му благодари за минутите подарена от него човещина⁷.

По време на провежданите разпити в ДС отговорът на Кръстьо Павлов е, че просто няма какво да се признава, той сам е изготвил Ботевия лист, който те вече са конфискували, разполагат с него и знаят за какво става въпрос. А когато вече в „*демократична България*“ той успя да се запознае с личното си досие в ДС, „набъбнало със стотици страници“, в него видя приложен същия този Ботев лист, заради който е бил подложен на жестоки изстъпления, които никога не се забравят.

Ужасът на ДС за арх. Кръстьо Павлов приключва на 7 октомври 1949 г. и той е извозен с влак в концлагер „Белене“, където се среща с вече въдворените си там братя Славейко, изпратен с първата група лагерници, и Радко.

Мислите за арестантските килии в мазето на ДС също останаха в годините незаличени в съзнанието на Кръстьо Павлов и неведнъж в разговори той ги описва: повечето от тях бяха около 5 стъпки широки и 9 стъпки дълги и в тях бяхме натъпкани като „сардели в кутия“, но имаше и килии от 1 кв.м, от 2 кв.м – в тях да спиш можеш само седнал, килиите в мазето бяха без светлина, значи няма и ден, бях и в килия с мухъл и течачи от горния етаж фекалии по стените и пр. Сутрин, обикновено към 9 часа, в мазето по дървените стълби слиза шумно ключарят Вукъе, който отключва килиите и пуска арестантите до тоалетните, колкото „да се измият и за физиологични нужди“. Застояването в тоалетната е ограничено на минута и половина и Вукъе измерва това време с часовника си. Често се провиква просташки: „Айде, излегувай, таму не е сладкарница да стоиш още..“

Много емоционално, но безпогрешно архитектът характеризира агентите на ДС така: „Това бяха хора с посредствени възможности. Един случаен и провокиран отвън преврат ги изпрати неправомерно на върха на обществената пирамида, където се самозабравиха. А съчетанието между простотия и власт е най-ужасното нещо на света.

⁷ Павлов Кръстьо – разказ „Еврика“, личен архив, 03.02.1995 г., Благоевград.

Властта им даваше възможност да избиват комплексите си на гърба на невинни хора, да се възползват от привилегиите си и добрия стандарт на живот на фона на всеобщата бедност и мизерия на хората от народа. Те мислеха, че властват, а фактически робуваха на всичко – на висшестоящия управник, на съдбата си, на държавата и идеологията, която трябваше да защитават, дори без да я познават добре и без да вярват в нея⁸.

Това са години, в които партийният апарат на БКП в страната навсякъде е задвижен и мобилизиран, неведнъж казваше Кръстьо Павлов. Наблюденията му сочат, че ако на улицата в малкия провинциален град близките попитат къде се намира техният близък или кога той ще бъде освободен от концлагера, отговорът на праволинейния местен партийен лидер е безцеремонен: „Ако продължаваш да защитаваш този, и ти ще отидеш при него!“ или: „Какво, ти искаш освобождаване на сина ти?! Него го очаква само затвор или дупка (гроб). Освен това и другите двама твои синове ще отидат при него!“. Подобен отговор са получавали не само неговите родители, но и тези на много други активисти, изразили несъгласие с управляващата върхушка. По това време властта практикува и настаняване на квартира в техните домове на хора и семейства с изричното нареждане да наблюдават хазяите си и чинно да и докладват за тяхното поведение, действия и намерения, като стриктно съблюдават за случаи на техни „провинения“.

Обичайно в докладите и отчетите на ДС пред по-горните инстанции разпространението на литература и пропагандирането на идеи се считат за вражеска дейност и престъпление, което се наказва с години затвор или лагери, както и с разстрели. Кръстьо Павлов е установил, че навремето особена бдителност е проявявана в училищата към учениците, които „имат анархистично увлечение, участват в събрания, подпомагат анархистични семейства в работата на полето“, за „намерени при внезапна ревизия в квартирите им стихотворения и книги, чието съдържание се счита за нелегално“, или са „заловени след определения вечерен час да се събират по квартирите под предлог, че правят репетиция за вечеринка, и то без

⁸Павлов Кръстьо - статия „ДС влизаше по домовете ни с окървавени ръце“

знанието на директора. За книги с нелегално съдържание са определени дори стиховете на Христо Смирненски, „Що е патриотизъм“ от Тодор Павлов и др. А констатирано от него сравнение относно броя на наказаните ученици в гр. Сандански: „43-мав „Народната демократична република“срещу 3-ма на фашистката власт в Царство България, т.е., повече от десет пъти по-голяма, той счита също за показателно за жестокостта в действията на ДС⁹.

Арх. Кръстьо Павлов бе гневен от факта, че всички тези жестоки гонения и наказания не са налагани от властта срещу опасни престъпници, крадци или убийци, а на млади хора, които, представете си, чели книги и мислели по различен начин, споделяли различни идеи! В това се заключава всъщност идиотизмът в действията както на ДС, така и на всички слуги и агенти на ДС, защото да те наказват за това, че мислиш по друг начин, че споделяш различни от другите идеи – е направо чудовищно, говореше той, защитавайки тезата, че свободата да мислиш според разбиранията си е била изконно право на всеки човек от неговото съществуване до днес и това трябва да продължи и занапред.

И още нещо, което го вълнуваше много и според него днес, в годините на реална демокрация е много важно: „... лошото е, че **много млади хора по-младото поколение нямат реална представа за дейността на тази ДС... Лошото у нас е, че много представители на същата тази червена помия в някогашната ДС, която в миналото господстваше и тероризираше невинни хора, сега претендират, че са демократи и че някога са служили в полза на държавата, като са я „осигурявали“ и „пазели“, представете си от кого – от нейните истински граждани. БКП паралелно с изграждането на „социализъм“ изграждаше и концлагери и затвори за тези, които мислят различно от тях.**

И тъкмо това е техният най-голям грях, който не може и не трябва да им бъде прощаван. Те трябваше да направят лагери за тези, които не мислят и вършат престъпни дела, а не за тези, които мислят по-различно от тях. Това е истинското лице на ДС – това е най-големият им и непростим грях – унищожаването на мислещите

⁹ Пак там

интелектуалци, унищожаването на духовното начало в човека“, убеден беше той.¹⁰

- Вярно е, че човешкият живот и особено достойнството на човека не се измерват с пари. Но след като бе приет Законът за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица, заради техните политически убеждения (ЗПГРРЛ, 1991г.), 84-те дни изкарани от Борис Марков в ДС, въпреки представеното удостоверение от Дирекция „Информация и архив“ на МВР, не му бяха признати за полагащото се еднократно обезщетение за претърпени имуществени и неимуществени вреди. Да, като че ли в тромавите административни структури и новата демократична власт промените настъпваха мудро – наложи се писането на писма, търсенето на срещи и разговори и понеже всички те бяха безрезултатни, Борис бе принуден *по съдебен път да доказва факта на политическа репресия и времето от преживения ад в ДС*. С жалба в Кюстендилския административен съд срещу оторизирания орган – областния управител на Кюстендилска област, той оспори отреченото му право. Съдът прие за безспорни материалите по предоставената му административна преписка и с решение от 10.10.2008 г. отмени заповедта на областния управител и постанови изплащането му на еднократно обезщетение за претърпените вреди за времето, прекарано в ДС от 20.07.1949 т. до 11.10.1949 г., в размер на 151.47 лв.

Още няколко думи

Преди време във фейсбук се споделяше публикация за един мъдър човек – Нелсън Мандела (1918 - 2013 г.), първия тъмнокож президент на ЮАР (1994-1999 г.), избран за първи път с всеобщо гласуване на първите демократични избори в страната, носител на Нобеловата награда за мир. Смел борец против апартейда, като вдъхновител и организатор на въоръжената борба в страната той е осъден на доживотен затвор с тежък труд за държавна измяна и конспирация срещу държавата. Прекарва 27 непосилно тежки години зад затворническите решетки, 17 от които в прословутия затвор на остров Робен, близо до Кейптаун - и се превърна в най-известния

¹⁰ *Пак там*

политически затворник в света. Популярни са неговите думи, произнесени при освобождаването му от затвора: „Винаги вярвайте в равенството, справедливостта, свободата и мира!“.

„След като станах президент – казва той - помолих ескорта си да отиде в ресторант за обяд. Седнахме и всеки от нас си поръча каквото поиска. На масата отпред имаше мъж, който чакаше да бъде обслужен. Когато му беше сервирано, казах на един от моите войници: иди и помоли онзи човек да се присъедини към нас. Войникът отиде и предаде моята покана. Мъжът стана, взе чинията си и седна точно до мен. Докато се хранеше, ръцете му непрекъснато се тресяха и той не вдигаше глава от храната си. Когато приключихме, той се сбогува с мен, без да ме погледне, аз стиснах ръката му и си тръгнах.

Войникът ми каза: Този човек трябва да е много болен, тъй като ръцете му не спираха да треперят, докато се хранеше.

Въобще не! Причината за треперенето му е друга. Този човек беше пазителят на затвора, където бях аз - сподели Мандела. След като ме измъчваше, аз крещях и плачех за вода и той идваше да ме унижава, да ми се смее и вместо да ми дава вода, уринираше върху главата ми. Той не е болен, а днес се страхуваше да чака мен - сега президент на Южна Африка - да го изпратя в затвора и да направя същото с него, което той правеше с мен. Но аз не съм такъв, това поведение не е част от моя характер, нито от моята етика. Умовете, които търсят отмъщение, унищожават държавите, докато тези, които търсят помирение, изграждат нации. Докато излизах през вратата на свободата си, аз знаех, че ако не се освободя от всякакъв гняв, омраза и негодувание, пак ще бъда затворник“ – убедено завърши Мандела.

Ето още няколко слова на Нелсън Мандела¹¹: „За да бъдеш свободен, не стига просто да се освободиш от веригите, трябва да уважаваш и утвърждаваш свободите на другите“, „Нашият поход към свободата е необратим. Не трябва да позволяваме на страха да ни пречи“, „Смелите хора не се страхуват да прощават в името на мира“!

• *В ДС биеха до припадък– не е забравил Борис.* Побоят бе оръжието, с което управляващите трябваше да постигат целите си,

¹¹<https://www.facebook.com/search/top?q=нелсън%20мандела>
<https://bg.warbletoncouncil.org/frases-de-nelson-mandela-7869>

също и да унищожават своите опоненти. Стореното там личи и кърви от години.

В новите демократични условия след приемането на Закона за достъп до документите на бившата Държавна сигурност Борис инициира пред Комисията по ЗДДБДС и тя му предостави възможност на 15 април 1999 г. да се запознае с документите, събрани от бившата ДС в дългото си, събирано през годините досие в читалнята на комисията на ул. „Гурко“ №32, в София. Наясно съм както с имената, така и с методите на работа на цялата тогавашна номенклатура – агенти, доносници, биячи, апаратчици – каза след това той и допълни: Въпреки мъките и преживения кошмар аз не се занимавам с тях. За мен това е отдавна затворена страница. Не намеквам за мъст и не искам разплата. Аз съм оставил всичко на собствената им съвест, ако имат такава.

Едно ярко ПОСЛАНИЕ за ХУМАННОСТ И ТОЛЕРАНТНОСТ, за това, че АКО ИСКАМЕ ДА БЪДЕМ ПО-СИЛНИ В БЪДЕЩЕ, Е НЕОБХОДИМО ДА ПРОПРАВЯМЕ ПЪТ НАПРЕД, ИЗГРАЖДАЙКИ МОСТОВЕ С ДОБРИНА И ЧОВЕЩИНА. И макар че ние нямаме влияние над времето, сърцатите, дръзновени и решителни хора устояват и правят това.

3.

КОНЦЛАГЕРЪТ „БЕЛЕНЕ“ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО КЪМ ЧОВЕШКИЯ РАЗУМ

Правителството на ОФ започва да губи доверие у хората, а съпротивата срещу режима на БКП нараства и тя като управляваща партия предприема авторитарни стъпки за разправа с политическите си опоненти, които изпраща на принудителна трудово-възпитателна работа в новоизграждания концлагер „Белене“ на остров Персин, в река Дунав. Идеята е въдворените там лица да „осъзнаят грешките“ в поведението си и да се „превъзпитат“, за да „станат полезни граждани на своето отечество“.¹² В политически план създаването и дейността на цялата репресивна машина се ръководи от Политбюро на ЦК на БКП – с бързи и решителни мерки въдворяването се превръща в наказание, основен инструмент за потискане на остатъка от опозицията и непоправимите врагове на народа и успоредно с това – за пълен контрол на обществото и произвеждане на тревоги и смущение, на смъртен страх и страдание във всички негови слоеве.

Жестокостите и издевателствата над въдворените в лагера „Белене“ не може да бъдат загърбени. Неслучайно още тогава тръгва мълвата, че Белене, това е българският Сибир, откъдето връщане жив няма, а по-късно се сравнява с Освиенцим и други военновременни лагери на смъртта от Втората световна война.

¹²КРДОПБГДСРСБНА - Държавна сигурност. Административни, принудителни и наказателни мерки. Документален сборник, София, 2014 г., документ 48, стр. 187.

Концлагерът „Белене“

На 20 декември 1944 г. правителството на основание чл. 47 от Конституцията с Постановление №2 приема *„Наредба-законъ за трудово-възпитателни общежития за политически опаснитъ лица“*, с която утвърждава изграждането в страната на наказателни концентрационни трудови лагери за тези, които мислят по-различно от управляващите, определени за „политически противници“. Съгласно чл. 1 от наредбата закон те, като *„лица, опасни за държавния редъ и сигурностъ, могат да бъдатъ принудително настанявани в особни трудово-възпитателни общежития... и поставени подъ надзора на народната милиция“*; в чл. 2 се урежда самото настаняване - то ще се извършва *„съ мотивирана заповедъ на министра на вътрешнитъ работи, по докладъ на директора на милицията, следъ произведено дознание“*.¹³ След указ, подписан от царските регенти, тя е публикувана в Държавен вестник, бр. 15 от 20 януари 1945г. Правилник за устройството на ТВО и за вътрешния ред в същите, одобрен от министъра на вътрешните работи на 1 март 1946г., конкретизира, че целта на настаняването е *„временно изолиране от обществото и превъзпитание чрез труд и просвета на лица, опасни за държавния ред и сигурност“* (чл.2) и определя за цел на общежитията *„да се отклонят въдворените в тях лица от престъпните им склонности и да се приучат към почтен труд, като се въздейства върху тях за издигането им в морално и интелектуално отношение“* (чл.3). Плановете са това да се постига основно чрез: а) трудови занятия с прилагане на принципите на сътрудничество, самоконтрол и съревнование, възнаграждение на работещите и даване на премии на проявилите се добри работници и възпитаници; б) учебни и политико-възпитателни занимания и спортни такива, излети и др.п.; в) устройват се библиотеки, читални, игрища и др. (чл.4)¹⁴.

По-късно, на 27 април 1949 г., Министерският съвет, ръководен от подпредседателя Васил Коларов (министър-председателят Георги Димитров е на лечение в Москва), приема поверително Постановление №1, с което одобрява организирането на трудово-

¹³Пак там - документ 45, стр. 181.

¹⁴Пак там - документ 51, стр. 201.

възпитателно общежитие на територията на островите на р. Дунав, намиращи се между с. Белене и гр. Свищов. Вниманието на МС се фокусира върху необходимостта от електрифициране на остров Персин и проучване и планиране на мелиоративни мероприятия с цел неговото укрепване – това са началните стъпки, които трябва да се извършат до края на 1949 г.

Само след един месец, на 30 май 1949 г., министърът на вътрешните работи издава Заповед №373-П: **„Да се открие трудово-възпитателно общежитие в с. Белене, Свищовско, на плаца на остров Персин“** (подписана е от пом.-министър Руси Христозов).

МИНИСТЕРСТВО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

ЗАПОВЕД

№ 373-П

На основание чл.1 от правилника за устройството на трудово възпитателните общежития и съгласно 1 постановление на Министерския съвет от 27.IV.49 г. протокол № 50

ЗАПОВЕДАМ:

Да се открие трудово възпитателно общежитие в с.Белене Свищовско на плаца на остров Персин.

Необходимия административен персонал да се набере от щата на отделение трудово възпитателни общежития.

Охраната да се осигури с милиционери от Дирекция на Народната милиция.

Препис от настоящата ми заповед да се изпрати на пом.министра на Д.С.и Директора на Народната милиция за сведение и изпълнение.

София.....20.V.1949 г.

МИНИСТЪР :

Заповед №373-П от 30.V.1949 г. на министъра на вътрешните работи за откриване на трудово-възпитателно общежитие в с. Белене, Свищовско, на плаца на остров Персин“.

За отбелязване е също соченият от партията „превантивен характер“ на репресията, свеждан по това време до преследване на лица не защото са извършили престъпни деяния или са нарушили закона, а само и единствено за тяхното членство или симпатии към дадени организации или групи.

Всъщност вместо престъпници в тези лагери партията възпитателка изпращаше при непоносимо тежки и мъчителни условия и така унищожаваше инакомислещите – сред високопоставените врагове на народа бяха бивши министри, висши военни и полицаи, депутати, лидери на партии, писатели, лекари, учители, юристи, студенти, а редом до тях бяха и обикновени граждани, селяни, работници, занаятчии, чиновници, търговци. След

време общежитието придобива официално наименование „Работнически лагер за превъзпитание“ и се превръща в най-жестокия лагер за настаняване на политически противници, където изнурителният труд и строгият режим превръщаха живота на лицата, **„за които не се предвижда скорошно освобождаване“**, в чудовищен кошмар.

И днес няма много информация за новооткриващото се **трудова-възпитателно общежитие на остров Персин в река Дунав, срещу село Белене, Свищовско**, което му дава и името си – ТВО „Белене“.

Известно е, че село Белене е католишко село, в него по това време живеят около 1400 домакинства с близо 7500 жители, чиито основен поминък е земеделието. Внимателният прочит от гласуването на проведените избори дава основание да се счита, че повече от половината от местното население е недоволено от ОФ власт и е вражески надъхано. Тъй като предстоящото изграждане на ТВО ще го лиши от обичайните възможности за риболов, за отглеждане на добитък и на селскостопанската продукция на островите, очакванията са негативните настроения доста да се усилят.

Остров Персин е разположен в близост до българския бряг на река Дунав, от който го делят около 300 м вода. За сравнение – румънският бряг отстои на разстояние около 1 км и от неговата страна обикновено преминават параходите. Островът е с размер от около 45 000 дка – има дължина 15 км и в средната си част е широк около 5-6 км. Това е деветият по големина дунавски остров и най-големият на територията на реката в България.

Един от не многото първоначални официални източници, от които може да се черпят сведения, е доклад на началниците на отдел ТВО милиционерски подп. Тодор Миленков и на отделение „Строево“ при Униформен отдел в МВР милиционерски майор П. Григоров до директора на НМ¹⁵ във връзка със създаваната в лагера организация, там да „се охраняват политически опасни лица“. В него те уведомяват, че „по-голямата част (б.а. - от острова) е обрасла с

¹⁵Пак там - документ 56, стр. 219.

едри върби, а източният му край е покрит с много гъсти върбалаци и други растения и е много труднопроходим. Западният край е съвсем голо място“. Съобщават също, че „островът е маларичен“. В съседство с остров Персин, в близост до брега, се намират по-малки островчета.

Какви са първоначалните разчети на МВР¹⁶ относно устройството на трудово възпитателното общежитие? Те включват:

- Работа на „от 500 до 1000 въдворени“, като при предстоящото изграждане на дигата на реката, техният брой „ще се увеличи до 2-3000“;
- Работа „най-малко на 10 обекта, а най-много на 20“;
- Всяка работна група ще се състои от 20 до 50 души;
- Всяка група ще бъде охранявана от по двама милиционери;
- Въдворените ще спят „на две места в бараки, които трябва да бъдат охранявани“ и които през нощта ще се заключват.

Особено място в организацията на лагера е отделено на неговата *външна и вътрешна охрана*, която трябва да се осъществява денонощно. Външната охрана се възлага на Гранична полиция, която трябва да осигури izolацията на острова– стеснява се силно движението до селото и острова, вкл. се въвежда открит лист и милиционерски час; вътрешната охрана включва от осъществяване на пълен контрол на брега, така че „да не се позволява никакво влизане в острова за връзка или евентуално нападение над общежитието, както и да се предотвратят бягства на въдворените“, до плътно охраняване на жилищата на въдворените и охраната на групите за работа. В тази връзка е направен подробен разчет за денонощно необходимите неподвижни постове, пеши и конни патрулни двойки, конвой и т.н.

Посочва се също, че за въдворените на острова в „западния край, до високите дървета“ следва да се изградят бараки, „плетени с пръти“, а определеният срок е „до 30 юлий 1949 г.“. Помислено е и за настаняването на управлението на общежитието – за него е нужно до края на месец октомври изграждане на „двуетажна сграда“.

¹⁶Пак там.

Първите въдворени най-опасни политически концлагеристи пристигат в ТВО в с. Белене в края на м. юни и началото на м. юли 1949 г. В свое изследване Борислав Сkochев сочи, че на 02.09.1949 г. техният брой вече е 800 души (през тази година там са изпратени общо около 1670 души); на 21.03.1950 г. – 1496 души (през тази година там влизат близо нови 1125 човека); на 31.12.1951 г. – 3228 души. За малко над четиригодишния период от откриването, до закриването на концлагера през 1953 г. в него са въдворени над 10 200 лагеристи.¹⁷ Тези цифри красноречиво показват, че и въпреки вече започналото движение с освобождаване (помилване) на някои лагерници ускорените темпове и масовостта на въдворяване на политическия противник не е спирала.

Само за няколко месеца от есента на 1949 г. ТВО в с. Белене се превръща в най-големия политически концлагер в страната, а от лятото на 1951 г. вече е единственият такъв – място за наказание на най-опасните врагове на властта.

(Концлагерът „Белене“ е закрит с решение на Политбюро на ЦК на БКП от 05.09.1953 г., за чието изпълнение министърът на вътрешните работи на 19.09.1953 г. издава заповед. Упоменато е, че занапред редът за въдворяване ще бъде променен, като вражеските елементи ще бъдат предавани в съда и съдени според законите в страната. Концлагерът е открит отново през есента на 1956 г., закриван и откриван още няколко пъти, закрит е в края на 1986г., въпреки че в кризисните планове на властимащите продължава да функционира до 1989 г., т.е. в един продължителен 40-годишен период)¹⁸.

Политическото въдворяване и превъдворяването в ТВО „Белене“ - без съд и присъда

Практика е политическото въдворяване на нарочените за опасни лица, т.е. на политическите опоненти на властта, в ТВО

¹⁷Сkochев Борислав – „Концлагерът „Белене“ 1949-1987 г. Островът, който уби свободния човек“, изд. „Сиела“, София, стр. 27, стр. 43, стр. 61, стр. 63 истр. 145.

¹⁸Пак там, стр. 11.

„Белене“ (и останалите концлагери в страната) да става без лицето да е съдено, съответно без то да има влязла в сила съдебна присъда, нещо повече – извършва се в негово отсъствие и без да му е предоставено право на защита. Де факто, то не е уведомено и не знае причините за изпращането му в лагера.

За да стане въдворяването валидно, е достатъчно единствено наличието на административен акт, издаден от министъра на вътрешните работи. Чл. 2 от Постановление № 2/1944 г. нормативно урежда технологията на „настаняването“ – то ще става по административен път *„съ мотивирана заповед на Министра на вътрешните работи по докладъ на Директора на милицията следъ проведено дознание“* (б.а. министър на вътрешните работи в периода 1944г.-1949г. е Антон Югов). В чл. 3 се определя срокът за *„престояването“* - той *„не надминава шестъ месеца, освенъ ако бъде подновенъ съ нова мотивирана заповедъ отъ министра на вътрешните работи“*.

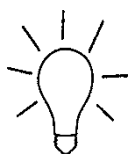
Административно наказани – въдворени в ТВО

Провеждане на предварително проучване на лицето и изготвяне на документи, удостоверяващи колко то е „обществено опасно“, са достатъчни за заключение „Разрешава се въдворяване в ТВО“ и издаване на съответен административен акт (заповед на министъра) за въдворяване.

Ще отбележим, че в онова смутно време не са изключение и случаите, когато настаняване в лагери бе възможно дори и по сигнал от някой доброжелател, който те познава, но е жаден за мъст или за скоростно издигане в служебната йерархия. Съществуват ред случаи на доноси, когато прикрит агент или „буден“ гражданин отива при група работници и говори срещу властта – ако някой от тях се включи в разговора и „се отпусне“, то незабавно следва неговото проучване, следене, установяване защо говори така, с кого, кога и къде се среща ...и накрая – задържането му и въдворяването в лагер.

През 1948 г. властта предприема важни решения, които уреждат организацията на концлагерната система в страната. На първо място – на 04.03.1948 г. от ВНС е приет Закон за народната

милиция¹⁹, който придава законова форма на административния способ на въдворяване. В резултат на поредица от реструктурирания в МВР практическата работа, изпълнение и контрол по въдворяването от 1949 г. се концентрират в пом.-министър и директор ДДС - МВР, като в координация се включват и други отдели и служби на министерството. С решение на Политбюро на ЦК на БКП от 28.09.1949 г. е създадена Комисия към МВР по въдворяването, която включва още представители на ЦК на БКП, Главна прокуратура и Върховен съд, чиято задача е да гарантира „по-голяма обективност“ на осъществяваната наказателна политика.

Член 52 от новоприетия ЗНМ регламентира, че „Народната милиция може да задържа и изпраща в трудово-възпитателни общежития или на ново местожителство лица с фашистки и антинародни прояви, които са опасни за обществения ред, държавната сигурност или разпространяват зловерни и лъжливи слухове“. Според дефиницията на чл. 54 „Задържането и изпращането в трудово-възпитателни общежития или установяването на ново местожителство става за лицата по ... чл. 52 – със заповед на министъра на вътрешните работи след вземане на съгласието на главния прокурор на Народната република“. Определен е и „срокът за престояване в трудово-възпитателното общежитие, който не може да бъде по-голям от една година, освен ако не бъде продължен с нова заповед по горния ред“. Законът предвижда и „издаването на правилник за реда и устройството на трудово-възпитателните общежития“ (чл. 55).

За въдворяване в ТВО по линия на ДС на лица с антинародни прояви и опасни за обществения ред действията на оторизираните органи по наказателната верига са добре смазани. Съответното околийско управление на МВР започва събирането и подготвянето на необходимите „обвинителни материали“, които се утвърждават от окръжния началник на МВР. След това материалите с предложения за въдворяване се изпращат в съответните отдели при ДС София. Тези, които са одобрени, вземат утвърждение от директора на ДС, помощник-министъра на МВР за ДС, който след изискано и получено съгласие от главния прокурор, изготвя предложение до министъра – той издава

¹⁹Закон за народната милиция, приет от ВНС, обн. ДВ, бр. 69 от 25.03.1948 г.

заповедта за въдворяване в ТВО²⁰. През това време са в ход съгласувателни процедури със съответните партийни комитети и ръководства.

Формалният ред за въдворяване и на „лицето“ Борис Марков Янев в ТВО „Белене“ е спазен от управляващите. Хронологично, на 13.IX.1949 г. оперативен работник и следовател от сектор Държавна сигурност – София преценяват всички събрани материали и изготвят справка по типов образец в рамките на една страница, която изпращат до началник-сектор ДС в МВР.

В справката след първоначалните определения за Борис Марков Янев: „...на 22 г., българин, свободомислящ, грамотен, неженен, неосъждан, произхожда от заможно селско семейство и има завършено средно образование“ - следва преценка на неговите политически действия и активитет в последните години. Установено е, че преди 9.IX.1944 г. не е членувал във фашистка организация, а след тази дата става член на РМС, но попада под влиянието на анархисти от тяхното село и в скоро време се оформя като такъв. Като ученик в Марекската гимназия през 1946 г. е членувал в петорка, разнасял е в-к „Работническа мисъл“, помощни марки и др., за която му дейност е изключен от редовете на РМС.

Проследено е, че през 1948 г. той постъпва в мина Димитрово, за да отбие военната си служба като трудовак. Тук с Любен Павлов от с. Малък Върбовник и Димитър Божилов от с. Голям Върбовник – тримата заедно образуват тричленка, като организират събирането на храна и пари, пласират също марки от фонд ФАКБ.Целта им е материално и финансово подпомагане на въдворени в лагери техни съмишленици и семействата им. Има данни и за агитация против властта. Освен това са работили по създаването на такива тричленки и петорки в съседните Марекска, Радомирска и Кюстендилска околия.

Уточнено е, че по-късно получават нареждане от ФАКБ-София, ако някой от тях бъде разкрит, той да не се предава на властта, а да минава в нелегалност или да преминава през границата в Югославия, а така също напролет да имат готовност за излизане в балкана. За прикриване на своята

²⁰ КРДОПБГДСРСБНА - ДС. Административни, принудителни и наказателни мерки. Документален сборник, София, 2014 г., документ 54, стр. 216.

нелегална дейност полученото нареждане е те да влизат в редовете на БКП и ДСНМ.

Така констатираните за Борис Марков активна работа по изграждане на тричленки и петорки в района с цел събиране на средства за подпомагане на семейства на въдворени в лагери и бедни, воденето на агитация против властта, намеренията за борба в условия на нелегалност и др., го окачествяват като **„опасен за обществения ред и сигурност“**. На базата на тази мотивировка началник-сектор ДС София изготвя предложение до пом.-министъра за ДС на МВР Борис Марков да бъде „въдворен в ТВО за срок от една година“. Той, след като е прегледал „основно справката и материалите, приложени към преписката за „лицето“ Борис Марков Янев, „намира заключението на оперативния работник“ за „правилно“, изразява съгласие и предлага „същото лице да бъде въдворено в ТВО за срок една година“.

Одобрявам:
пом. министър Р. Христов

До др. Пом. Министър
за Държавна Сигурност
София

ПРЕДЛОЖЕНИЕ

От Началник Сектор ДС-София

Прегледах основно справката и материалите приложени към преписката за лицето
Борис Марков Янев от с.г. Върбовник, марекско намирам заключението на огр. р.
лице да бъде въдворено в ТВО за срок една година

13.IX.1949 год.

Н-к

Съгласен секторен н-к МВР: (.....)
(Б. Душков)

Съгласен зам. директор: (.....) съгласен н-к отдел: (.....)
(КРДОПЪГДСРБНА)

ВЯРНО С ОРИГИНАЛА

Предложение до пом.-
министъра за ДС в
МВР за въдворяване в
ТВО на Борис Марков
Янев,
13.IX.1949 г.

Само след два дни, на 15.IX.1949 г., началник-сектор ДС София и следовател изпращат служебното дело на Борис Марков и придружаващите го предложения за въдворяване в ТВО до дирекция Държавна сигурност, началник-отдел I за утвърждаване. Помощник министър Руси Христов одобрява направеното предложение. Резолюцията, написана с мастило, е кратка: „Белене. Зап. № 402/6.X.49 за 1 г. от 12.X.49“.

На 06.X.1949 г. сектор ДС София информира обратно с писмо околийския началник – ДС гр. Марек за разрешеното въдворяване в

ТВО „Белене“ на Борис Марков за срок от една година. На 11 октомври с.г. Жп „Етапно комендантство“ с писмо е уведомено за изпращането на „13 лица“, сред които е и Борис Марков, които следва „по етапен ред да бъдат предадени на управителя на ТВО с. Белене“. На 14 октомври 1949 г. комендантът на Трудово-възпитателно общежитие с. Белене съобщава обратно „за сведение“ на началник-сектор ДС и н-к отделение ТВО в МВР, че въпросните лица – в т.ч. е и Борис Марков - са пристигнали в ТВО в селото.

Превъдворяване в ТВО „Белене“ след изтичане на определения срок

След изтичане на определения за въдворяване в ТВО срок пред общественото опасното лице стоят две възможности: при показано добро поведение и данни за превъзпитание да бъде освободено или отново да бъде превъдворено за определен срок, което пак става с административно решение. Превъдворяването в ТВО няма край, то може да продължи толкова пъти, колкото властта поиска, дори и до края на живота на въдворения. За освобождаването предварително се търси съгласието на местните околийски комитети на БКП и околийски управления на МВР и потвърждението на този процес върви по веригата нагоре.

Първо превъдворяване. Поради приближаващия край на едногодишния престой на Борис Марков в лагера „Белене“, през м. септември 1950 г. властта извървява регламентираната процедура по превъдворяването му. Както повелява нормативната уредба – един месец по-рано, на 11.IX.1950 г. отдел „Затвори и общежития“, отделение ТВО на МВР изисква становището на службата, която първоначално го е представила за въдворяване. В отговор само 5 дни след това, с писмо от 16.IX.1950 г. окръжният началник на ДС – София изразява „мнение“ Борис Марков отново „да се превъдвори за срок от 6 (шест) месеца“.

Кратка е и изпратената на 21.IX.1950 г. характеристика на Борис Марков от ТВО с. Белене, подписана от комендант Куртев и възпитател Гаврилов: „В трудово отношение работи средно. В политическо отношение остава си с анархистични убеждения. Не се

поддава на никакво превъзпитание. Предлагам да се превъдвори за срок от 6 месеца“.

Комисията към МВР на 22.IX.1950 г. разглежда досието на Борис Марков и изготвя необходимата справка. Позицията на упълномощената комисия също е, че Борис Марков трябва да се превъдвори в ТВО за срок от нови 6 месеца.

Така на 27.IX.1950 г., един ден преди да навърши 23 години, министърът на вътрешните работи „на основание Закона за народната милиция и по доклад на пом.-министъра за ДС и в съгласие с главния прокурор на Републиката“ издава поверителна Заповед №492 за „превъдворяване в ТВО „Белене“ на Борис Марков, **„считано от деня на изтичане срокът на въдворяването му, като опасно за държавната сигурност лице... за 6 месеца от 12.10.1950 г.“**

Второ превъдворяване. След изтичане на общо 18-те месеца въдворяване на Борис Марков в лагера в Белене МВР повтаря наново „демократичната процедура“. Даденото от министерството указание за изготвяне и движението на преписката съдържа три важни точки: 1) предложенията следва да бъдат изготвяни и съгласувани с началниците на МВР-ДС и оперативният работник, който обслужва района, откъдето са лицата, 2) от там преписката се препраща до началник МВР и началник следствен отдел МВР София окръг, 3) началник окръг ДС София и началник следствено отделение изпращат предложението до „Въдворяване и изселване“ при Главно управление ДС в МВР.

Мнението на Държавна сигурност окръг София и на следственото отделение от края на м. март 1951 г., изпратено „строго поверително“ до отдел „Въдворяване и изселване“ при Главно управление ДС София е Борис Марков „да бъде освободен от ТВО“. Преди това те са поискали и мнението на околийския началник на МВР и ДС гр. Ст. Димитров, на които дават инструкция, че превъдворяване може да има само при сериозни и основателни причини – например има опасност въдвореният да избяга зад граница, ако въдвореният поддържа връзка с вражески елементи или оглавява вражеска организация, ако освобождаването му ще даде

лошо отражение върху трудещите се в страната. В случай че тези улики не са налице, превъдворяване за стара вражеска дейност не може да има.

В характеристика от ТВО от 24.II.1950 г., подписана от управителя Китов и възпитател, работата на Борис Марков се оценява като средна, а от неговите самопризнания следва изводът, че той остава верен на политическите си убеждения. И логично те предлагат превъдворяването му да бъде удължено с още 6 месеца.

Крайното решение на комисията в МВР е превъдворяването на Борис Марков да се удължи с нови 6 (шест) месеца. На 13.V.1951 г. министърът на вътрешните работи Георги Цанков на основание чл. 52 и чл. 54 Закона за народната милиция издава поредна поверителна заповед за превъдворяване за срок до 10 ноември 1951 г. в ТВО „Белене“, Свищовско и „Ножарово“, Тутраканско, на общо 1063 въдворени лица, сред тях под номер 232 е Борис Марков. В допълнение ще отбележим, че министърът разпорежда да се състави комисия, която да прегледа „всички досиета и други материали“ на въдворените и излезе с предложение „за пускане“ на „случайно попаднали или осъзнали се (поправили се)“ лагерници.

Обречени на доизживяване – ужасът на съществуването в ТВО „Белене“

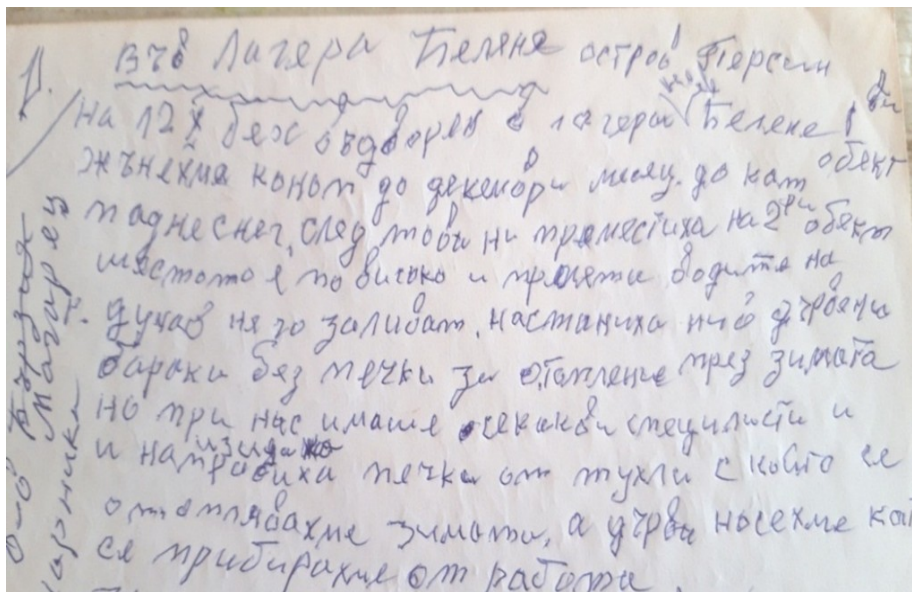
Престоят на Борис Марков в лагера „Белене“ е от 12.X.1949 г. до 19.VI.1951 г., или общо 20 месеца и 16 дни. Той е един от многото млади лагерници, които добре проумяват, че на крехките си рамене следва да понесат изискванията на т.н. „превъзпитание“. Трябваше да издържат обстоятелството, че са обречени, едва ли не отписани от живота – все едно че са оставени на доизживяване и нямат бъдеще. Впрочем какво ли бъдеще може да ги очаква?

Но като че ли именно младостта провокира осъзнатото поведение, че са нужни много мъжество и сили, много храброст, за да се съхранят в идващите – не се знае колко – лагерни дни и години и да може да издържат! Ежедневно в съзнанието им дълбок вътрешен глас чегърта познатите думи „страхливият умира всеки ден, а смелият само веднъж“ и успоредно с него се прокарват мислите: „Аз ще мога ли да понеса всичко това; дали ще устоя; ще

има ли още един ден, ще дойде ли „утре“, след него още едно и така докога? Действително ли няма да имам измъкване? Това безкрайно тегло някога дали ще свърши?“...

Условията

На опустелия, див остров Персин в началото наброявахме около 500 души, живеехме откъснати от света – казва Борис.

„В лагера Белене.
На 12.X. бях
въдворен в лагера
на остров
Персин“–написа в
чернова с
трепереща
старческа ръка
90-годишният
Борис Марков,

2017 г.,
гр. Дупница

Ние бяхме настанени в плетени дървени бараки, общо четири на брой. Те бяха без осветление, а през зимата и без отопление. За спане бяха пригодени дъсчени дървени нарове на два етажа. Канализация нямаше. Питейна вода също. Водата, която ползвахме за тоалет и за пиене в поставените 5 чешми, се изпомпваше от около 500 м дълбочина. Нямаше и тоалетна, нощно време за тази цел в единия край на бараката стоеше само едно варелче, а навън до приспособената за тоалетна дупка в земята се излизаше само с охрана. По-късно, борейки се със зимния студ и понатрупали опит, ние сами с подръчни материали започнахме иззидването на печки за отопление в бараките, а вечер, прибирайки се от работа, всеки от нас бе нарамил по едно дърво за огрев. Така се опитвахме да „облагородяваме“ мизерната ни среда за живот. И зиме, и лете носехме овехтели, прокъсани дрехи и обувки. По-късно, когато работата ми бе в близост до брега на остров Персин, аз се научих да плувам, което вече ми даваше възможност и аз да се къпя във водите на реката. При необходимост от медицинско обслужване

разчитахме на въдворените около нас лекари лагерници. С примитивни пособия те не пестяха сили и се намесваха в случаи на отворени или загноясващи рани, при измръзване и пневмония, при спукани херния или язва и т.н.

Всъщност да „живеем“ в тези помещения е трудно да се твърди, тъй като в тях ние пристигахме късно вечер след изнурителен труд, обикновено прашни, кални, мокри – само за сън и ставахме рано сутринта отново за работа. В лагера бе въведена строга дисциплина, а към нарушилите на реда се прилагаха сурови наказателни мерки, напр. експедиране в карцер, лишаване от свиждане, без колети, без кореспонденция и др.

Изолирани от света, ние имахме и някои „права“ – на свиждане с близки веднъж в годината и на тримесечие - да получаваме колети, обикновено с хранителни продукти, както и да изпращаме открити пощенски картички, но с ограничен брой редове, да пишем писма не ни бе разрешено.

Но тук, едва ли не загубени в потока на времето, затворени и откъснати от семейство, от близки и приятели, силна воля и кураж в ежедневието ни даваше една безспорна наша добродетел - **взаимопомощта помежду ни**, когато в работата по-младият ще помага на по-възрастния или здравият – на по-немощния до него, когато някой получи колет с храна, тя веднага се разпределя между всички ни, дори само изказано съчувствие и добра дума по друг житейски повод или ситуация в лагера ни правеха по-неустрашими и решителни.

Работата

Времето в ТВО „Белене“ се нижеше бавно, само в принудителен робски, къртовски труд ежедневно от ранна сутрин до късна вечер. Определените ни трудови норми бяха убийствено високи и трудовата експлоатация, на която бяхме подложени, се оказва непосилна за мнозина. Ежедневно отиването и връщането от работа беше под строй, въпреки че понякога обектите ни бяха отдалечени на над 1-2 км разстояние в едната посока. В работата до нас неотлъчно стоеше въоръжен строг надзирател (милиционер). „Трудът да им оказва възпитателно въздействие и малко време да

им остава да се занимават с политика“ – това бе разпоредила и на това се надяваше властта.

В лагера на остров Персин на Първи обект започнахме работа тримата – Любен, Димитър и аз – заедно, разпределени на едно място. Първоначално ние бяхме на полето и докато падне снегът, жънахме главно коноп. Поради това, че мястото беше по-ниско и от сезонните дъждове река Дунав прииждаше силно и заливаше всичко наоколо, в късната есен ни изпратиха на откъснатия Втори обект на остров Персин. Тук изкоренявахме (дори и през зимата) само с брадви, с кирки и лопати големите стари върбови дървета, с които беше обрасъл островът – намерението на управляващите бе земята да стане използвана за следващия селскостопански сезон. По-изправените и дебели дървета дялахме също на ръка на мертеци – това беше дървен материал, нужен за строителството на бъдещия Втори обект на острова. От началото на пролетта работихме по изграждането на дига на река Дунав, разпределени в групи от по трима души. Това беше адски непосилен, уморителен труд на копаене на пръст, а мократа пръст е особено тежка, товаренето ѝ на т.нар. тарга (носилка), която двама от нас пренасяха на ръце до дигата и там я изсипвахме на купчини. Болките и мазолите в ръцете и краката ни бяха безконечни. През м. май участвахме и в построяването на понтонен мост на реката. Когато река Дунав се прибра в коритото си, бях заставен на работа по иззиждането на навеси за отглеждане и изхранване на свине на малкия остров Магарец. Там бях чирак на двама по-стари майстори от Ст. Загора и Радомир, а между двата острова – Персин и Магарец всеки ден се придвижвахме с лодки. (На остров Магарец по-късно са докарвани пребитите от бой лагерници от Ловеч, погребвали са ги в плиткни гробове, които свинете бързо разривали и изгризвали човешкото месо...). После бях изпратен на работа в Тухларната на брега на остров Персин, където изработвахме тухли - с мъка копаехме и подавахме пръст(кал),която калджията бъркаше. Майсторът режеше тухлите, ние разнасяхме и изправяхме тухлите, грижехме се за тяхното съхнене, изпичане във фурната, подреждане и т.н. В средата на лятото започнах работа в коларското отделение. Тук бяхме длъжни да разтоварваме на ръце масивни камъни от пристигащия на острова параход, които след това пак на ръце товарехме на волска

кола (бяха общо 6 броя волски коли), извозвахме ги, разтоварвахме и трупаме до мястото, където предстоеше строежът на нови двуетажни жилищни сгради от камък и тухли на новия Втори обект. Изпращан бях и на полето за прибиране на селскостопанската реколта – с волски коли по цял ден, от тъмно до тъмно, без почивка прибирахме фасул, коноп, зеле, царевица, тикви, дини, цвекло и др. През нощите за воловете се грижеха гледачи.

През всичкото това време за управляващите от значение бе, че със своя труд ние гарантирахме „издръжката си през време на задържането“.

Гладът

Един от ужасите в лагера бе непрестанният вълчи глад, който изпитвахме. За всеки един от нас нямаше нищо по-нетърпимо от всекидневното недояждане, съпътствано от постоянно вътрешно стържение на стомаха. Дневната дажба от 540 грама хляб не стигаше (а при неизпълнение на трудовата норма тя се намаляваше с около 200 г), често ни се поднасяха развалени хранителни продукти, вкиснали или мухлясали. След тежкия изморителен ден вечер ни се полагаше чорба, която обикновено не ставаше за ядене. От недохранване стигахме до пълно изтощение, никак не е странно, че погледнати от страни, отслабнали, повечето наподобявахме на мърши. Едва ли не бяхме подложени на физическо унищожение и затова не е чудно, че в тези условия, мнозина от нас не издържах.

Истината е, че на острова всеки ядеше всичко, каквото се намереше, вкл. миди от реката, от полето кучета или котки, дори таралежи, скакалци и гущери, гарги и врабчета и т.н. – намереното се употребяваше много бързо, често го гълтахме без каквато и да било обработка, за което няхме нито време, нито условия. Когато работехме на полето, имахме абсолютна забрана да консумираме селскостопанската продукция и ако някой си позволиеше да я наруши и биваше хванат, бе сурово наказван.

„Превъзпитанието“

С оглед превръщането ни в пълноценни граждани в нашия лагерен свят на „превъзпитанието“ ни бе отредено специално място и очаквания. За „намиране и прилагане на най-подходящите методи

за превъзпитанието на въдворените“ целево се грижеше възпитателят при общежитието, той следеше поведението, настроението и проявите ни, за които беше пряко отговорен пред МВР. Но по-същество извършваното „превъзпитание“ в концлагера означаваше не друго, а унижение на човешкото в човека, то целеше да се смачка нашето самочувствие и достойнство. Беше ясно, че така прокламираното „превъзпитание“ реално се трансформираше в правилна наказателна политика, в цинично средство за разчистване на сметките с политическия противник.

Как наказанието да се превърне във възпитание? Нелепо е!

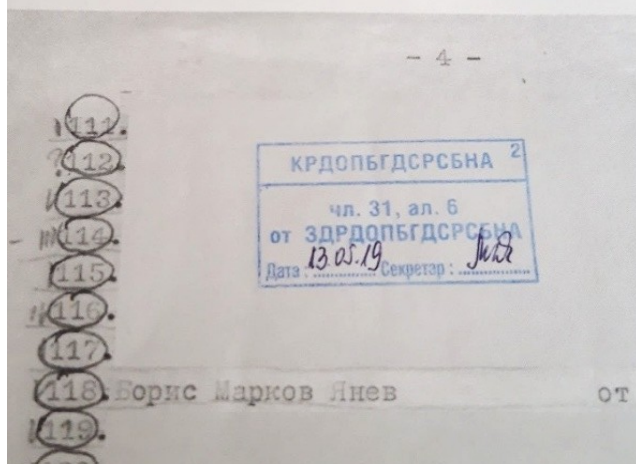
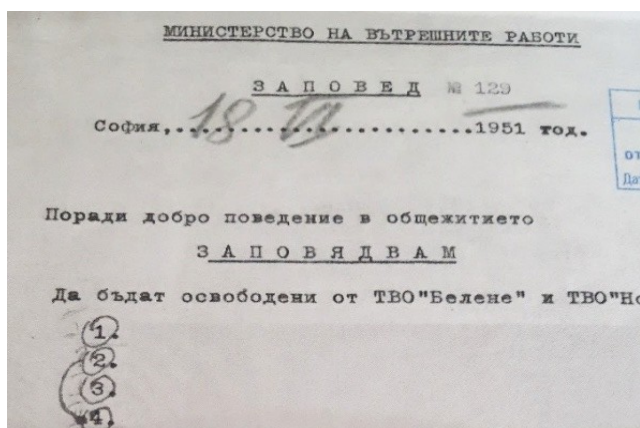
Задължително „трудова“ превъзпитание чрез принудителен всекидневен труд и неизпълними, ежедневно тежки трудови норми? Подложени едва ли не на физическо унищожение, доведени до пълно изтощение от робския труд и постоянното гладуване? Клетници, обречени на безправно съществуване под непрекъснатия надзор на въоръжен милиционер, било то по време на работа, при придвижване до и от месторабота, по време на сън? Експедиране за две седмици в кошмарния и страховит карцер, наричан от едни „Слънчев бряг“, от други „Тел Авив“ при неизпълнението на нормите или за други най-неочаквани „провинения“? Гаврата със строевите проверки на плаца? Принудата към раболепно най-учтив тон вписма и молби, които отправяхме до коменданта на ТВО за решаването на най-елементарни битови въпроси - например за връщането на пакет с книги, взети от управителя за проверка по време на свиждане предишната седмица („пакетът е надписан и отделно е книгата „Обща биология“); за издаване на удостоверение за времето от началото на въдворяване в лагера, което да се представи пред селския съвет в с. Голям Върбовник, за да не бъде облаган с „данък за трудова повинност“ и др. п. кореспонденция?

„Възпитателно“ всеки лагерен ден започваше и завършваше с проверка на строя. Сутринта на площадката, строени в редици, задължително подхващаме песен – дълга, с безсмислено съдържание, куплетите на която повтаряхме безкрайно отначало, докато на дежурния милиционер изпълнението на песента не му се хареса и той нагло да произнесе „Стига!“. На 91 години съм, но още я помня тази песен:

*„Сгрешили пред народа ний дойдохме,
в ТВО духът да преродим
и с устрема на новата епоха –
социализъм светъл да строим!“*

Казано по друг начин: наказанието и насилието може ли да се превърнат във възпитание? Подобно „превъзпитание“ означава и не може да се приеме като друго, освен като потискане, тъпкане, смачкване. Разбира се, беше ясно, че контролът преследваше и друга цел – при възможност лагерникът да се прекърши, да се разкае и да „се склони“ към сътрудничество с властта (законспирирана, вербовката на ДС в лагера никога не бе преставала). Имаше и подобни случаи.

Освобождаване от концлагера „Белене“

Борис Марков заедно с негови сподвижници от лагерите „Белене“ и „Ножарево“ са освободени на 18.VI.1951 год.

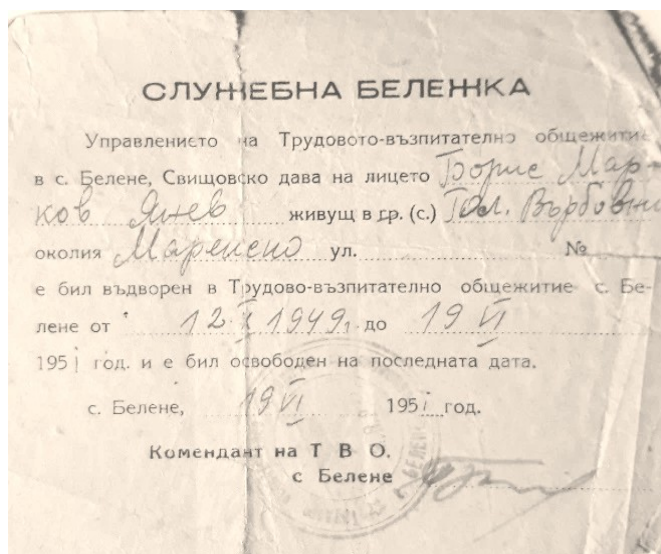
В заповедта за освобождаване мотивът на министъра на вътрешните работи е лаконичен: „Поради добро поведение в обществото“.

Заповед № 129 от 18.VI.1951 г. на министъра на вътрешните работи за освобождаване от ТВО „Белене“:

„... 118. Борис Марков Янев от с. Г. Върбовник, Ст. Димитрово“.

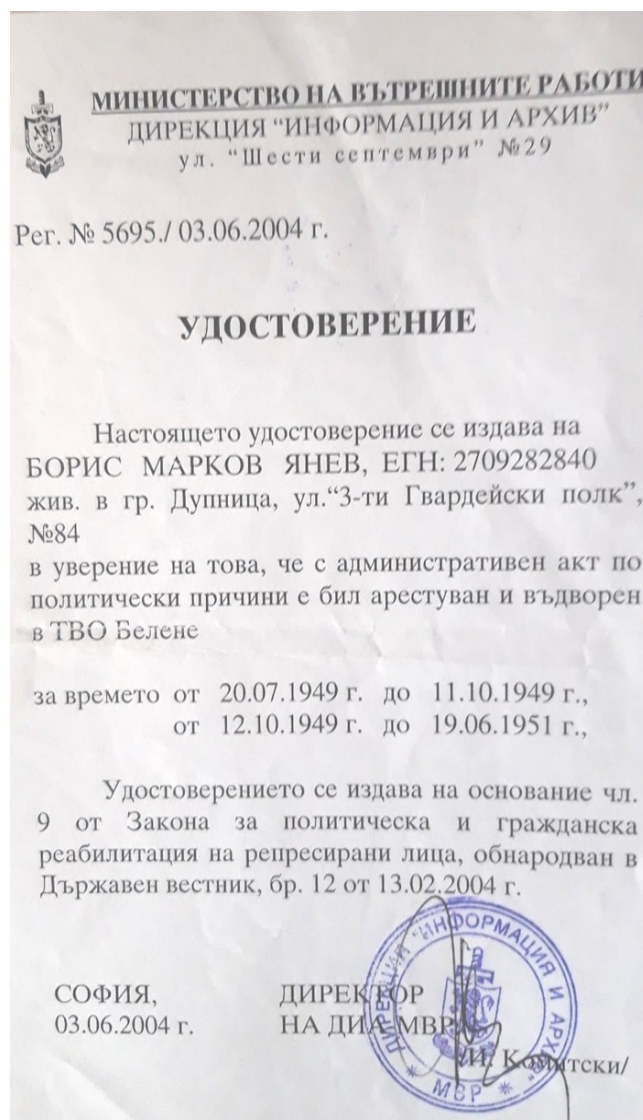
В заповедта за освобождаване от лагера Борис Марков е под номер 118. Преди това властта е направила и важна констатация за поведението на родителите на Борис на село, а именно: направените от нея проучвания сочат, че те вече не се занимават с политически въпроси, изпълняват възлаганите им

държавни доставки навреме, освен това се отзовават на провеждани

народополезни инициативи.

Служебна бележка на Борис Марков, издадена на 19.VI.1949 г. от управлението на ТВО в с. Белене в деня на освобождаването му, удостоверяваща периода на въдворяване в ТВО от 12.VI.1949 г. до 19.VI.1951 г.

Удостоверение от Министерството на вътрешните работи с рег. № 5695/03.06.2004 г., издадено на Борис Марков Янев за ареста му в ДС за времето от 20.07.1949 г. до 11.10.1949 г. и въдворяването му в ТВО „Белене“ за времето от 20.07.1949 г. до 19.06.1951 г. с административен акт по политически причини.

Процедурата е извървяна – най-накрая магазинерът към ТВО се подписва, че Борис Марков не дължи нищо и той напуска концлагера „Белене“ с 1 костюм, едни летни обувки, едно таке и 2450 лв.

Борис се прибира на село и радостта в семейството и сред приятелите е голяма. Сълзите в очите на родителите са вече от

радост – спомня си сестрата Йорданка. Да, баща ми вече нямаше да иска разрешение за свиждане, за да пътува до Белене и да вижда сина си, мама нямаше със сълзи да стъкмява колетите с храна, когато имаше право да ги изпраща, а ние, сестрите, повече нямаше да пишем пощенски картички от по няколко реда....

Още няколко думи

Ще споделя два автентични разказа за концлагера „Белене“, които съдържат силен емоционален заряд.

Първият е на концлагериста Трифон Силяновски (1923 – 2005 г.) - композитор, пианист, педагог, философ, завършил право в Софийския университет и специалностите пиано и композиция в Музикалната академия в София, въдворен в лагера „Белене“ на 9 юли 1949 г.: „...Най-добрите обаче, най-чистите и топли хора, където нямаше предателство, това бяха анархистите. Трябва да кажа, че в сравнение с тях, ние и пет пари не струвахме. Получават колети – той ще вземе една хапка от там, другото всичко ще раздаде, ще дойде, ще те подкрепи, ще пита уморен ли си. Това само анархист може да го направи. Бяха нахакани и дръзко се държаха. И милиционери биеха, бе! Носеха си черджета под дрехите – ще му направят мечка и ще му хвърлят боя. И се знаеше кой го прави – само анархистите го правеха. Затова всяка вечер поне по един от тях лежеше в карцера...“²¹.

Вторият разказ е за въдворения Иван Николов Йондов, превърнал се в легенда: Той е един от първите лагерници от 16.12.1948 г., най-обикновен човек на около 40 години, по професия общувар, родом от гр. Кюстендил. Разстрелян е след близо 3.5 г. престой в лагера на 11 май 1952 г.

Майор Стефан Китов застъпва на работа в ТВО и първото му начинание е да строи лагерниците, като им заповядва всеки да излезе пет крачки пред строя и да каже кой какъв е – петковист, анархист, демократ, БЗНС опозиция, безпартиен и пр. Когато идва редът на Иван и го питат, той отговаря просто: „Човек!“. Отново му задават същия въпрос, при което той тихо повтаря същия отговор.

²¹<http://www.decommunization.org/Testimonies/Silianovski.htm>
<http://beleneisland.org/трифон-силяновски>

Отсреща вече крещат: А бе ти неразбрали, питаме те какъв си? Иван Йондов пак смирено промълвя: „А вие не разбрахте ли, че пред вас стои *Човек*“! Само два дни след това той е разстрелян. И когато лагерници се срещат на пътеката и се питат мълчаливо „Кого убиха?“, от уста на уста негласно се понася: „Убиха *ЧОВЕКА*!“.

Колко много вяра, сърцатост и кураж са били нужни на обикновения човек за подобно геройство!

- **Времето е единственият съдник в историята.** А ние не можем и не трябва да загърбваме миналото.

Провежданите наказателни политики и репресии в концлагера „БЕЛЕНЕ“ (завоалирано носещ названието „Трудово-възпитателно общежитие“) са предизвикателство към **човешкия разум** – към необходимостта всеки човек в своите действия винаги да проявява разумност, да съхранява човечност и да засвидетелства към другите разбиране и уважение, състрадание и чувство за справедливост.

Ключът в поведението на всички наши съвременници се състои в това - *да имаме силата да създаваме прегради и да не допускаме подобни абсурдни нечовешки действия и извращения около нас.* Понеже трите права - правото на живот, на свобода и на избор са най-естествените, спонтанни и фундаментални човешки права, никой и никога не бива да ги подлага на съмнение, да ги завладява или обсебва за своите интереси и да ни лишава от тях.

Считам, че днес наше задължение и мисия по отношение високия житейски дух, жертвоготовност и беззаветна отдаденост на Борис и неговите другари и на многото други страдалци и мъченици от концлагерите е да отстояваме своите идеи и да не спираме да се борим, като бъдем почтени хора и правим добрини.

4.

ОТНОВО В ОКОТО НА ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ

За Борис Марков няма измъкване от Държавна сигурност. И по-късно, в следващите след освобождаването от лагера в Белене години тя не го забравя, отново насочва към него агентура и следенето продължава. Подложен е на проверки и систематично събиране на информация, необходими от оперативни цели до вземане на разработка и включване във ВК на ДС. Класифициране на данни и факти, на анализиране и оценяване на действията и поведението му - той е сигурен, че ДС извършва това, усеща го.

Въпреки че това бе време, през което нищо не бе в състояние да го отклони от неговите другари и идеи, Борис добре разбира, че няма никакво право на непремерени действия и поведение.

Регистрация на отчетно наблюдателно дело в ДС

След уволнението на Борис от казармата и завръщането му на село проучванията за него от ДС не спират. Тя е убедена, че в проведени в следващите 2-3 години няколко враждебни акции в с. Г. Върбовник, участва и той (например петолъчката над селото е разтурена и е направена на пречупен кръст, разпространяват се лозунги срещу властта и пр.).

ДС базира създаването на отчетно-наблюдателно дело на Борис с три мотива: 1) активната анархистка дейност след 09.09.1944 г., 2) въдворяването в ТВО „Белене“ за контрареволуционна дейност и 3) продължаващите изказвания пред агенти по адрес на народната власт. И понастоящем, като работник в ДМП „Бобов дол“, той продължава да дружи с вражески елементи, поради което ДС приема, че той е „годен да отпочне всеки момент вражеска дейност“.

Така Околийското управление на МВР-ДС гр. Ст. Димитров с цел изясняване дали Борис Марков има „намерение да отпочне провеждането на противонародна дейност единично или организирано“ на 18.XI.1957г. изготвя персонален план за провеждане на съответни агентурно-оперативни мероприятия, който е утвърден веднага с гриф „строго секретно“.

В Околийското управление на МВР са наясно с личностните качества на Борис – отбелязват, че той е смел и упорит, политически е добре подготвен, общата му култура е добра, морално и криминално е неприявен; отчита и основните черти на характера му – той е тих и скромен. И милицията насочва към Борис 4-5 свои проверени агенти. Тя предварително проучва възможния кръг от познати нему и на неговите другари лица, на които те имат доверие. Идеята е тези агенти в срещите да го предразположат за разговори, за отпускане и от тук - за разкриване и извличане на нужната информация. Нещо повече, агент дори се опитва по думите и, доколкото може, да стане приятел с него. По-важните задачи в плана са формулирани така:

Агент „Генади“. По мнение на милицията агентът все „още има доверие пред обекта“ (б.а. – Борис Марков). На него се възлага задачата да се срещне и да проведе разговори с Борис по предварително формулирани теми, да намери начин така да го предразположи, че да разбере „какво становище ще вземе“ той по тях. Двамата се познават добре и затова агентът може да сподели с Борис например „че техните мечти останаха несбъднати по отношение на свободата, за която ти ми говореше. Не виждаш ли, че останахме като глас в пустиня, въпреки убежденията ни. Сега стигнахме до това положение, че трябва да изпълняваш това, което ти кажат...“ За да го спечели, агентът спонтанно да насочи разговора и към работата: „Искат изпълнение на плана, премахване на всякакви аварии и строго спазване на техническата безопасност и не ги интересува, че Борис Марков има образование, че може да бъде използван на друг сектор“ и т.н..... По-нататък агентът да направи невинно „подпитване“ на Борис за евентуални негови контакти с политически емигранти, които познава, напр. Иван Дръндов от с. Висока могила иКарталски, за да се разбере дали поддържа връзки с тях. Срок за изпълнение на задачата – 10 дни.

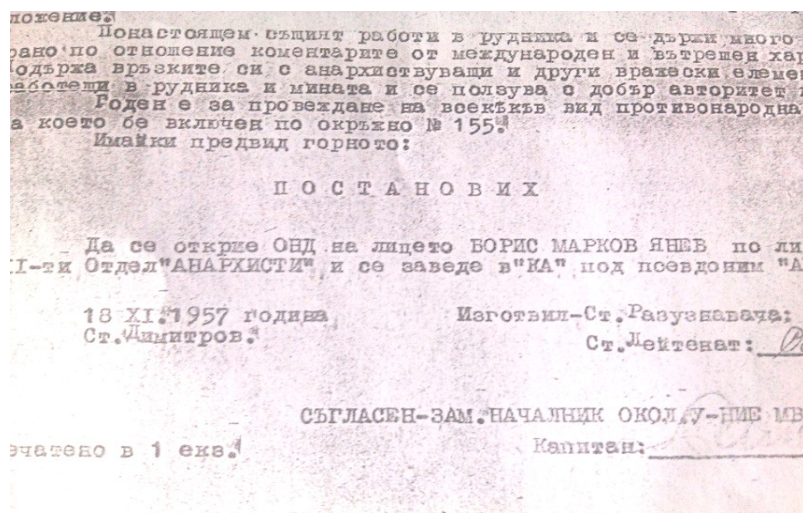
Агент Прокопиев милицията е проучила, че е много близък приятел на Димитър Божилов и отчасти с Борис Марков. Неговите действия са в друга посока – той да „подхвърли“ на Божилов, че напоследък Марков „общува повечето с механика на участъка, който е комунист и досега е бил с убеждението, че и той е комунист и просто се е страхувал от него“. По този начин създадената интрига ще провокира Божилов да разкаже някои подробности за Марков“. Срок за изпълнение на задачата – 15 дни.

Агент Гошо е също анархист и работи в мината в гр. Бобов дол. Като „стари познати и съйдейници, лежали заедно в затвора“, на него му е възложено да проведе разговор с Марков по политически теми, особено във връзка с предстоящите в страната избори. Предизвикателно да сподели с него, че те като, че ли „напълно са се загубили като хора и почти са им пресечени крилата... Лежахме по затворите и лагерите и нищо не спечелихме, сега станахме най-последните и никой не ни обръща внимание, ...с една дума, каквото ни свирят, това ще играем“... Да му довери, че той е по-свободен и уж случайно да попита какво става – според него „ще може ли да се разчита на някои от старите приятели, или да се свием в черупката и да очакваме последствията...“. Срок за изпълнение на задачата – 20 дни.

В плана се съдържат също задължения и задачи с постоянен срок на изпълнение, като: редовно „проанализиране“ работата на „обекта“, особено по линия на „техническата безопасност“ в работата; установяването на „всички нови връзки на обекта“ с цел „евентуална вербовка“ на някои от тях и насочването им към обекта и др. След изпълнението на тези задачи предстои изработването на нови такива, но главната – поддържане на редовни връзки с обект, продължава.

Резултатите от извършеното проучване на ДС за Борис потвърждават, че в годините духът му не е пречупен, а контактите му с „вражески елементи“ и „мръсните изказвания“ по адрес на властта продължават. ДС няма време за губене – установеното е достатъчно за изготвяне на справка, подготвяне на рапорт и предложение за образуване на преписка в ДС по линия на борбата с вътрешната контрареволюция.

На 18.XI.1957г. Околийско управление на МВР, гр. Ст.Димитров стъкмява постановление относно откриване на отчетно наблюдателно дело на Борис М. Янев по линия на отдел III.

Постановление
на Околийско управление
на МВР, гр. Ст. Димитров
от 18.XI.1957 г. за
откриване на отчетно
наблюдателно дело на
Борис Марков по линия на
отдел III и се заведе в КА

Обосновката на МВР е многопластова и върви в няколко посоки: Първо, като работник в Димитрово Борис е бил „член на нелегална контрареволюционна организация“, която впоследствие е била разкрита и той е „изпратен в ТВО“. Второ: агенти докладват за съхранени от него в изминалите години политически убеждения – че той не може да бъде друг освен такъв, какъвто е и никога не е се отказвал от това, което е преследвал и за което е страдал по концлагерите. Трето: неговите резервирани коментари във връзка с международното и вътрешно положение - „Каква демокрация има

сега... след като всичко се диктува отгоре надолу, а не обратното, е ясен пример, че не се питат масите, а каквото кажат властващите. Хората не могат да си платят държавните доставки, но трябва да се направи нещо, защото ние затъваме“ – за тези негови изказвания милицията е уведомена. *Четвърто:* продължава да поддържа връзки с вражески елементи и със съидейници, емигрирали навремето в чужбина; негови са думите, че тогава той не е заминал зад граница, останал е по собствено усмотрение тук, в България, тук да продължи борбата. *Пето:* изразяваното негодувание от обстановката, в която живеят те, набелязаните от властта хора: ще продължават да „ни гонят още кой знае как - та нали самият той им стои „като трън в очите“. Все пак в дух на обективизъм съвсем кратко е маркирано, че Борис се „ползва с добър авторитет и доверие“. **Накрая изводът е безапелационен: Борис е „годен за провеждане на всякакъв вид противонародна дейност“.** Поради това началникът на околийското управление на МВР Ст. Димитров утвърждава постановяването на откриване на ОНД на Борис Марков по линия на отдел III отдел с псевдоним „Анархист“. Той е само на 30 години.

На 3.XII.1957 г. в гр. София „строго секретно“ е съставена **РЕГИСТРАЦИОННА БЛАНКА** за регистрация на ОНД на Борис Марков на централен отчет под №16218.

Из архива на ДС:

РЕГИСТРАЦИОННА БЛАНКА

за регистрация на отчетно наблюдателно дело
на лицето Борис Марков Янев, род. на 28.09.1927 г. в с. Голям Върбовник, Ст.
Димитровско, живущ в гр. Ст. Димитров

Произхожда от средно селско семейство, българин... женен с 2 деца, образование средно гимназиално, понастоящем електрошлосер в ДМП „Бобов дол“, рудник „Миньор“.

Преди 9 септември 1944 г. е бил с анархистични убеждения. След тази дата е членувал в РМС и впоследствие преминава на страната на анархистуващите елементи в селото и като такъв е бил един от активните... Като работник в Димитрово става член на контрареволуционна организация... За дейността им бива задържан и въдворен за 2 години в ТВО. Понастоящем работи в мината, общува с вражески елементи и прави мръсни изказвания по адреса на народната власт.

Взет е на ОНД под псевдоним „АНАРХИСТ“ по линия на „Тежка промишленост“ (МИНИ).

О.Р. открил делото: подпис

На делото е присвоен по централен отчет № 16 218.

Извършил регистрацията: О.Р. подпис

София, 3.XII.1957 г.

Началник отделение: подпис и печат

Така наблюденията на Борис Марков, провеждани от Околийското управление на МВР в гр. Ст. Димитров и Окръжното управление на МВР в гр. Кюстендил продължават. Той напуска мината и постъпва на работа като електротехник в „Енергообединение“ - гр. Ст. Димитров, където държи района на Разметаница. ОНД се препраща веднага на участък МВР – ДС гр. Ст. Димитров за по-нататъшно наблюдение.

С помощта на верни агенти дългата милиционерска ръка продължава да се добира до обратна информация за поведението на Борис и по-късно, когато отново се връща на работа в мини „Бобов дол“. През 1958 г. на Околийското управление на МВР се докладват негови думи, че след комунистическия строй ще има друг, който ще бъде по-издържан и по-демократичен, а в днешния строй има много неудачия, че масовизацията в този ѝ вид не съответства на нашето земеделие и др.

Или съвсем банално: докато чака влака на жп спирката в квартал „Банковица“ на гр. Бобов дол, към него съвсем неволно се приближава агент (те се познават), който съпричастно го пита как се чувства на новото работно място. Отговорът на Борис е по-добре, защото новата работа е по-самостоятелна. Агентът се държи свойски и разговорът продължава, Борис е откровен: Преди изедниците не ми даваха покой, просто ме ненавиждаха, сякаш аз съм им извадил очите. И затова ме разиграваха едва ли не като мечка... Виждам се с приятели, също изстрадали в затвори и лагери – ако не друго, поне така се успокояваме... Агентът своевременно донася този разговор в милицията (1959 г.).

Справка-заключение за Борис Марков, изготвена на база агентурните донесения по ОНД от 27.07.1959 г. констатира, че той „понастоящем е безпартиен, но заклет враг на народната власт, ... все още не се е отказал от намеренията си, изчаква благоприятни времена, за да отмъщава на комунистите за това, че е тормозен и гонен от работа“. Заключение е: необходимо е по-нататъшно наблюдение.

През 1960 г. Държавна сигурност сваля ОНД на Борис Марков като незаслужаващ оперативно внимание главно поради факта, че средата, в която се движи, е негодна или неподходяща за вражеска

дейност, но в следващите години прави нови проверки, През 1974 г. ново проучване отбелязва, че политическите му убеждения и връзки със съмишленици остават непроменени, а в морално и криминално отношение няма прояви. През 1977 г. отново констатира, че той „...все още не се е отказал от своите анархистични позиции и понастоящем контактува предимно със свои съидейници, сред които прави остри вражески изказвания...” и отново го включва във ВК на ДС с оперативна цел.

Както може да се очаква, обект на следене продължават да бъдат семейството и приятели на Борис, често и тях не ги подминават класовата ненавист и злост, дори и наказателни действия, с които се сблъскват, вкл. по повод прозаични, делнични неща.

Пример. Разказва сестра му Йорданка, която първата година като студентка във ВМГИ – София (1953г.), живее на квартира: Тъй като повечето колежки от курса се бяха записали в студентско общежитие и на следващата година там имаше свободни места, за да намаля финансовата тежест на родителите ми, реших да кандидатствам за общежитие. Аз бях енергична и инициативна студентка, зам.- ректорът по административната част, който беше от Кюстендилския край, ме познаваше и той ми каза да напиша молба, която ще разгледат. Попълних дадената ми бланка, в която на въпроса „Близки и роднини – врагове на народната власт“ чинно отбелязах: „Брат – концлагерист от лагера в Белене“. Мина време и тъй като не получавах отговор, отидох и попитах за резултата. Смутено ми отговориха, че след направената проверка заради брат ми не могат да ми разрешат настаняване в студентското общежитие. Възмущението ми беше голямо, седнах и написах жалба директно до ЦК на БКП и исках да ми се отговори на въпроса „Аз враг ли съм?“. За моя изненада бях извикана в Благоевски районен комитет на БКП, където ми бе обяснено, че за хората те преценяват по действията им и заявиха, че няма пречка да не бъда настанена в общежитие. След няколко дни бях извикана, получих заповед за настаняването ми и заживях в общежитието. Аз бях доказала правдата и това ми стигаше – на следващата учебна година доброволно се отказах от стаята в общежитието и отново отидох да живея на квартира.

Пример: През 80-те години по линия на Съюза на българските автомобилисти в страната станаха популярни туристически задгранични пътувания до Гърция, за които бе необходимо получаване на разрешение от МВР. През април 1984 г. Борис подаде молба до РУ на МВР – Дупница, но получи категоричен отказ за излизане на екскурзия до съседна Гърция. Обяснението, което получи от МВР, бе, че не му се разрешава пътуване зад граница, защото е „включен във вражеския контингент на ДС, тъй като през 50-те години е въдворяван в ТВО за противодържавна анархистична дейност..., за създаване и участие в контрареволуционна организация“. И така остана затворен в собствената си Родина.

Още няколко думи

В живота на всеки човек са важни три неща: да знае откъде идва, какво иска, към какво се стреми и как да отстоява и постигне всичко това. Стара е приказката „Който го е страх от мечки, да не ходи в гората!“. Тогава съзнателният житейският избор – да сме аплодиращи и винаги съгласни с хората на властта или пък, защитавайки убедително принципи и ценности, поемайки отговорности и знаейки, че няма откъде да вземем криле назаем, независимо от това колко ни е тежко, *да бъдем непримирими хора и да следваме пътя на смелостта – ще бъде решение на всеки един от нас.* Както твърди латинската сентенция *Forti et fidelinichil difficile!* (*За смелия и издръжливия човек няма трудности!*).

5.

НАЗАД В ЖИТЕЙСКАТА ЛЕНТА

Борис Марков не беше галеник на съдбата. Завърнал се от лагера „Белене“ в родното село, той добре разбира, че в идващите дни и години предстои да преодолява много бариери. Не получава ОФ бележка за кандидатстване в университет и това предопределя бъдещия му професионален профил. Когато любовта пламна, да свие семейно гнездо неочаквано се превърна в голяма авантюра. Всичко това обаче не можа да го пречупи. И когато връща житейската лента назад в изживяното, той съзира грижи, разбиране, внимание и прояви на съпричастност към семейството, в работата и към хората.

Той мъдро бе прозрял, че човек трябва да притежава три неща: сърце, чест и сила. Докато е жив, трябва да се бори и да живее, да цени и защитава пътя, който сам е избрал и по който е поел – това прозрение му даваше сила и енергия и осмисляше всеки идващ нов ден.

Когато сърцето запламти. Семейството

Борис имаше благословен живот – той съумя да създаде свой очарователен дом и беше заобиколен от любимо семейство, в което цареше атмосфера на обич и уважение.

Често възстановява в паметта си есента на далечната 1951 г. – годината на запознанството и първите срещи с новодошлата в селската прогимназия за първия школки звънец начална учителка от с. Трудовец, Ботевградско – Цветанка Георгиева Илиева (21.11.1933 – 22.08.2008 г.), съвсем наскоро дипломираше се в Педагогическото училище в Ботевград. Тя е много скромна по характер, със знания и интересни идеи увлича учениците в клас и в извънкласната дейност и за кратко време успява да се утвърди като любим учител, вдъхновител за малките и по-големите деца. А той в ежедневието си помага на родителите си в полската работа и грижите за домашните животни.

Борис и Цветанка се срещат, между тях се пораждат симпатии, любовта пламва и остава за цял живот– обич, която рядко се дава на хората.

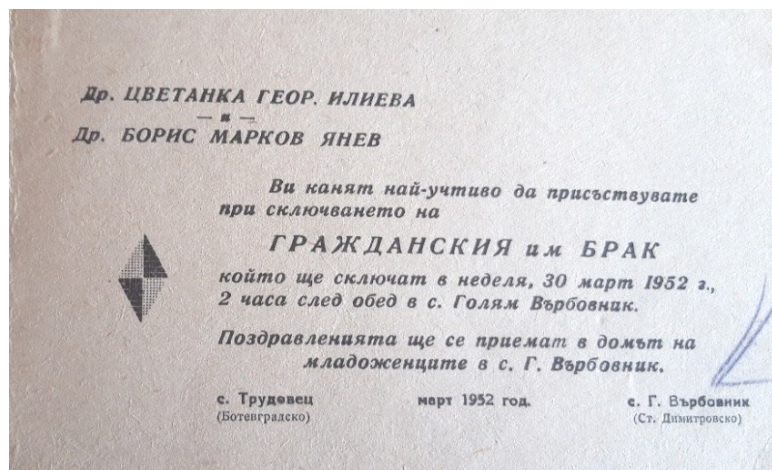
Борис – 1952 г.

Цветанка – 1952 г.

Само дето съвместният живот на двамата започва трудно и ще продължи с прегради. Трина братовчеди от селото, вживели се в

ролята на селски първенци – единият Боян Вангелов, е секретар на комсомола, Н. Христов е активен борец и Георги Евтимов (Куция), учител – са на друго мнение и настояват младата учителка да се омъжи за единия от тях, нейния колега Георги. Те подеват атаки и остри нападки срещу Цветанка от различни посоки – привикване на разговори, проверки в квартирата, заплахи и накрая – забрана за по-нататъшни срещи с Борис. Издирват баща ѝ Георги Илиев Георгиев (Черняшки, 1900-1967г.), който по това време работи като чиновник в Министерството на земеделието в гр. София, привикват го незабавно да се яви в с. Голям Върбовник, за да се увери на място що за непрокопасник и народен враг е Борис и неговото семейство. (Майката Елена Георгиева Илиева е починала преди години при злополука – когато есента отиват с колата за дърва в гората, пада дърво и тя умира на място). В селото обаче той среща и уважавани съседи и други съселяни, които имат собствено, противоположно мнение – те му разказват с топлина за трудолюбивото, подредено и почитано семейство на Марко и Гюра, възпитали в разбирателство будни и ученолюбиви, честни и добри деца. Цветанка и Борис не се подчиняват на намеренията на тримата братовчеди и бързо вдигат сватба на 30 март 1952 г. Тя е 18-годишна, той е на 24 години, но заедно уверено тръгват към нов живот.

*Покана
до гости за присъствие при
сключването на граждански
брак на Цветанка и Борис
Яневи*

*30.03.1952 г.,
с. Голям Върбовник*

При така стеклите се обстоятелства, спечелили си огромната неприязън и омраза на командващи в селото хора, Цветанка и Борис са наясно, че занапред ги очаква заплетен и нелек живот, в който ще понасят жестоки удари и рани. Оказва се, че училищният инспектор от отдел „Просвета“ в гр. Кюстендил, когато идва на проверка в училището в с. Голям Върбовник, винаги най-напред ще ревизира

Цветанка Янева, по време на проверките ще демонстрира „дежурни“ претенции и перманентно ще ѝ създава безпочвени въртели във връзка с учебната програма.

Понеже явно трябваше друг начин на живот (междувременно в ход е и усилена колективизация в селското стопанство, имотите са внесени в ТКЗС), през 1956 г. семейството купува парцел в гр. Дупница и напуска с. Г. Върбовник. През лятото то само прави тухли, есента построява къща и се премества да живее там. Минават повече от 10 години, в които обаче Цветанка остава без работа – за нея вратите на училищата в града и близките села са затворени. Инспекторът по начално образование Матеев е категоричен: „Аз теб няма да те назнача на работа!“. Резултатът е същият и когато е принудена да търси неквалифицирана работа в новооткриващи се през това време промишлени предприятия в града. Изобщо късмет е, ако работи по заместване само за кратко в различни училища. Така остава домакиня. Най-накрая свободно учителско място се „намира“ и Цветанка е назначена за начален учител в ОУ „Никола Й. Вапцаров“ в гр. Бобов дол, където средата и инспекторатът вече са

*Цветанка
Янева в учебен
час с
първокласници
от Основно
училище
„Н.Й.Вапцаров“,*

*гр. Бобов дол,
1986г.*

други и тя е оценена като знаещ и можещ педагог. Добре подготвена, силно мотивирана, тук тя не спираше да адаптира учебни програми, материал и помагала, да търси и прилага нови и успешни педагогически практики, да провокира интереса на ученици и

родители. Мила и внимателна, раздаваше знания, оказваше помощ и помагаше на децата да повярват в себе си и да се подготвят за

утрешния ден.

Цветанка Янева (крайната вляво) с ученици от I „Б“ кл., випуск от учебната 1980/1981г. на ОУ „Н.Й. Вапцаров“, гр. Бобов дол, в Рилския манастир, 01.06.1981

г.

В живота Борис и Цветанка си проправят път напред с цената

Цветанка Г. Янева, 2003 г.

Борис М. Янев, 2005 г.

на много страдания и с борбен дух уверено преодоляват много битки. Най-важното и за двамата са обичта и взаимното съгласие, всичко останало за тях е ненужна суета. Макар и с прерязани криле, то, семейството осмисля живота им и им носи радости.

И двамата не пестяха време и сили да раздават обич на двете

*Борис Марков с двете си дъщери Еми и Ани,
1958 г., гр. Дупница, центъра.*

си деца, на които дадоха добро образование – по-голямата с висше икономическо образование и още 2 магистърски степени, по-малката – инженер, доктор по педагогика, главен асистент, университетски преподавател. Заедно родители и деца не спираха да опознават приказните красоти на Родината в екскурзии и пътешествия по исторически и други места на родолюбие, на планини или море.

Признателна съм на родителите ни за тяхната опора, за това, че ни научиха на много неща, вкл. да подкрепяме идеи, да се отнасяме с разбиране към проблемите на хората около нас, когато срещнем човек, да го поздравим с „добра среща“ или „добър ден“. Да, в живота те ни дадоха крила, но ни оставиха привилегиите сами да се учим да летим и сами да вземаме решения в живота си.

До тях, заедно, ние бяхме винаги много щастливи. Гордеем се с родителите си!

От семейния албум:

Семейството на Цветанка и Борис,

*м. Рупите, Петрич месец
август, 1999 г.*

*Цветанка и
Борис
в Поглед
планина, м.
юли, 2005 г.*

А бащата Георги, послушал навремето сърцето на своята дъщеря, често отдалече с мастило и писалка в ръка ще хваща карирания лист и ще започне поредното писмо със „Здравей, скъпи

зетко“ или пък „Здравейте, малки внуци, с настоящето писъмце Ви изпращам мартенички, с които Ви честитяваме пролетта“ и накрая ще завърши с „Далечен поздрав!“.

Цветанка и Борис бяха скромни, коректни и усмихнати в отношенията си с близки и познати, с колегите в работата и съседите в квартала, можеха безкористно да дават и да помагат на другите. И когато над някого надвисват бурни ветрове или тревоги, те умееха да изслушат проблемите му, да намерят добра дума за разтуха и да го успокоят, не се колебаеха заедно да започнат да търсят решения и да вдъхнат вяра. Винаги бяха готови да предложат и поднесат закрила – с щедър съвет или напътствие, с оказана помощ или извършена услуга. С много мъдрост те се опитваха да предават на хората частица от своята твърдост, разум и решителност, от топлината, която носеха в сърцата си и затова роднини и познати им се доверяваха и им вярваха. Затова според мен родителите ми бяха много богати хора – на приятели, на идеи, на подкрепа.

Вярвай в себе си – мотото на трудовия път

„Печели се с труд“ – това беше житейското кредо на Борис. Изключителен работохолик, той виждаше смисъла на ежедневието в труда, да се труди в службата и у дома.

Понеже не му е разрешено да кандидатства, за да продължи образованието си, Борис заминава на работа в София, три месеца е общ работник по строежите, включва се и във възстановяването на западното крило на Търговския дом на ул. „Витоша“. После решава да инвестира в нови знания, умения и дела – по това време в страната бурно върви масовата електрификация и за да е полезен, през 1946 г. заедно с още трима приятели от село записва и завършва курс по основи на електротехниката в София, който се провежда на ул. „Бачо Киро“ 5. Първоначално работи в столицата по домове на ул. „Цар Иван Шишман“, после се завръща на село (в околията електрически ток има само в града) и целеустремено се включва в електрификацията на района на Разметаница – основно, изграждане на далекопроводи и трафопостове, както и на вътрешни електрически инсталации в къщите по селата, също и в някои дупнишки, бобошевски и кочериновски села. Той съпреживява

радостта на селяните от замяната на газовата лампа и свещта с електрическата светлина и свършеното, това, че е полезен на хората, му носи удовлетворение. След отбиване на военната служба (м. март 1952 г. – м. декември 1954 г.), единственото възможно за него място за започване на работа се очертава мина „Бобов дол“ в близкия едноименен град, чието производство по това време се разраства, но заради честите аварии и човешки жертви си спечелва името „Гробов дол“. През месец март 1955 г. постъпва на работа в лампистерната на рудник „Миньор“, а през м. септември преминава на работа като електрошлосер VII разряд. През 1958 г. има ново работно място в „Енергоснабдяване“ - клон гр. Дупница. При откриването на рудник „Мламолово“ в с. Мламолово през 1961 г. постъпва като ел. шлосер, на втората година става отговорник на ремонтна работилница, а след още една година слиза на работа под земята като механик участък. Междувременно учи задочно и завършва емблематичния за времето техникум „Сергей М. Киров“ в гр. София. И така, извоювал авторитет, в продължение на 17 години изпълнява професионално, точно и акуратно служебните си задължения, без много приказки, коректен, отворен за новости и работа в екип, намерил общ език и с ръководители, и с подчинени.

Признание за добре свършена работа са получавани награди и стимули в чест на професионалния празник – Деня на миньора.

Грамота от ДМП „Бобов дол“: „За постигнати високи производствени успехи се удостоява със званието „Най-добър в професията“ др. Борис Марков“, 28.VIII.1958 г.

През 1977 г. Борис се пенсионира първа категория труд и като пенсионер продължи да работи още 10 години. Активната си трудова

дейност преустанови през 1987 г. Всъщност той си даваше сметка, че в известна степен съдбата беше благосклонна към него, защото имаше шанса да бъде назначен на работа като подземен работник, докато негови приятели, в т.ч. и Димитър Божилов, си останаха външни, наземни работници, под предлог за възможни инциденти те не бяха допуснати на работа вътре в рудника, под земята. „*Какво нехуманно отношение на човек към човека!*“, ще възкликне по този повод Борис и в годините това не му даваше вътрешен мир и спокойствие.

Напрегната, но и интересна бе работата му в СМУ „Пътни строежи“, гр. Дупница, където в продължение на 2 години се включи в изграждането на новия национален обект – Комбината за тежко машиностроене в с. Червена могила, община Радомир. В малката младежка бригада на Стоимен се опираха на мъжката му дума – той, вече с побеляващи коси, работеше рамо до рамо с млади момчета, избран бе за наставник на двама от тях, току-що уволнили се от казармата. Те, макар и без опит, но амбициозни и напористи, с много хъс овладяваха предавания им майсторлък по изграждане на електрическите системи в новите производствени халета. Борис умееше да дружи с тях. „У вас се ожених – засмян споделя Венко. Борис ни беше поканил след работа на гости, вечерта беше приятна, аз бях с приятелката си и обявих, че ще се женя, а отсреща Васил скочи: „Ставам ти кум веднага!“ Това не се забравя!“. В комбината младежката бригада бързо придоби популярност, плод на която бе поетото шефство през 1979 г. от посолството на Чехословакия в България, по време на което за обмяна на опит бяха организирани редица запомнящи се срещи и пътувания.

Верен на идеалите от своята младост

Датата 10 ноември 1999 г. и преходът към демокрация в страната съживиха незаглъхнали спомени и преживелици у много хора. Те дадоха свежа енергия и сили и на Борис и негови приятели, които заедно още на 28.11.1990 г. възстановиха анархистичната организация в гр. Дупница. Борис бе избран за първия секретар на организацията и след това неколkokратно преизбиран. През м. март 1993 г. той стана член на Клуба на репресираните след 09.09.1944 г.

Членска карта на
Борис Марков в Клуба
на репресираните в
България

Членовете на
възстановената
организация в гр.

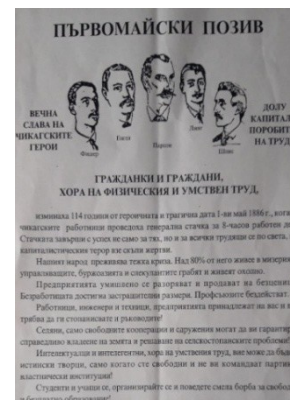
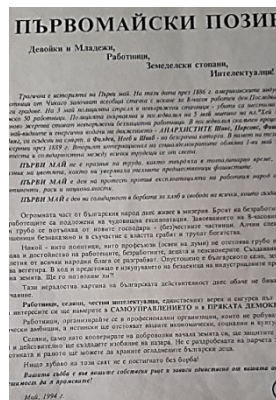
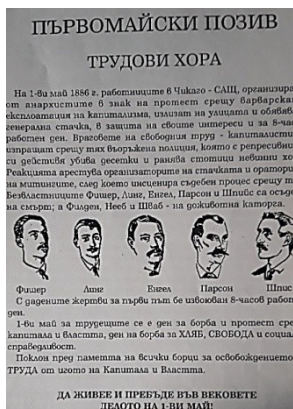
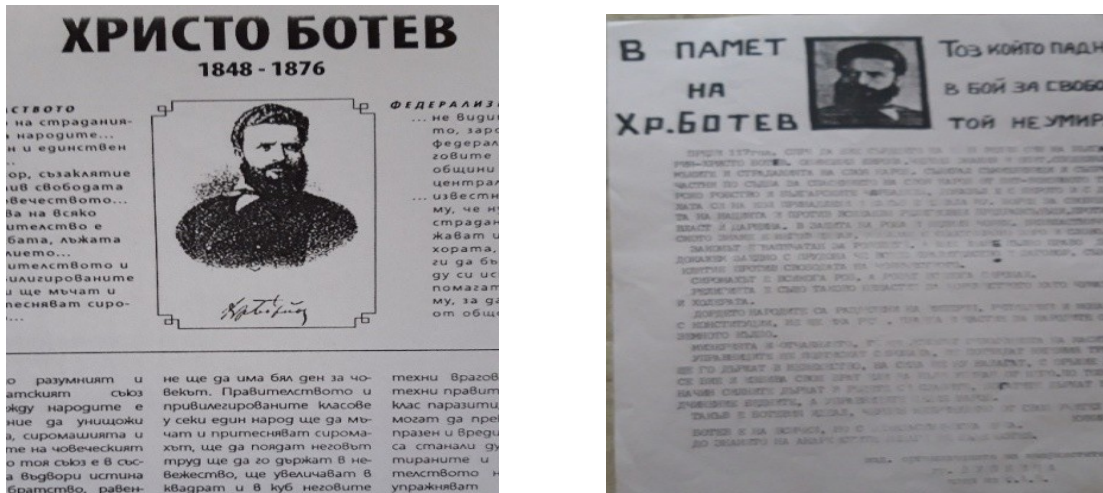
Дупница бяха настоящи учители, техници, майстори, шивачи, трактористи и др., все добри стари познайници от гр. Дупница и района - Борис Марков, Найденов Ел. Иванов, Тренафил Марулевски, Георги Марулевски, Бойка Чалева, Благой Радев, Никола Вирчев, Методи Иванов, Панталей Попов и др., Стефан Каишев, Владимир Каишев и Първан Зарев (с. Мурсалево), Иван Монтин (с. Крайници), Видин Шалварков и Иван Филипов (с. Локвата), Малин Янев (с. Г. Върбовник), Георги Карабийски (с. Слатино), Борис Ружин (с. Големо село), Иван Фильов, Евтим Стойков, Апостол Милушев и др. Повечето бяха минали през концентрационни лагери и затвори в края на 40-те и началото на 50-те години на миналия век. *Невзели нищо от властта, недължащи никому нищо в ежедневието си и неискащи никаква отплата, в живота си те бяха останали скромни, добросърдечни, с отговорно и почтено поведение, ползващи се с добро име и репутация и така продължиха искрените и честни отношения помежду си.*

Новото време ги върна към идеалите, ценностите и принципите, на които бяха отдали най-хубавите си младежки години и генерира нови надежди. В непринудени разговори и срещи помежду им възкръсваха запазени в съзнанието случки, събития и преживелици от „лудата“ им младост и живота им, преминал в труд. Запалено спретваха актуални коментари и анализи по най-наболели и животрептящи теми от общественото и политическо развитие в града и страната. Това им даваше живот.

В продължение на десетина години те поддържаха редовен организационен живот. В този период Борис и ентузиазирани членове на организацията подготвяха срещи, провеждаха събрания, организираха общоградски тематични и юбилейни вечери, отбелязваха важни дати като 1 май и 2 юни и др. Важен ангажимент

бе разпространяването на брошури, вестници и книги, издаваха и свои обръщения и листовки.

Листовки, брошури и позиви, разпространявани от дупнишката организация

Пример: Дупнишката организация издава листовки в памет на Христо Ботев, в чест на 1 май. През 1995 г. тя е посветена на Йосиф Петров - известен поет, писател и общественик, доайен в VII Велико народно събрание и председателстващ неговото откриване на 10.07.1990 г., наказван с „мъчителни години в болшевишките концлагери“ и остарял през „мъките и страданията“. Публикувано е и стихотворението му „Стоикът“ – прекрасните четиристишия са вдъхновено посвещение на един от първите лагеристи – смелчагата Христо Колев, събирателен образ на героите, заключени на остров Персин, острова, за който преди това поетът бе написал: „една ли българска душа озлочестена позна сред теб на властник зъл жестокостта?“.

Ето част от стихотворението:

Иосиф Петров е известен писател и общественик. Отхвърля диктатурата, жестокостта и в началото на 20 век. Наказан, прекарва мъчителни години в болшевишките концлагери. Се запознава с деятелите на анархистическото движение. Те са първите жертви на диктатурата. Още през м. март 1945 год. те са вковани в концлагерите. През мъките и суровостта остарява. След 9 ноември 1989 г. той е избран за председател на Великото национално събрание, макар и остарял той запазва духът на бодростта и несломимата енергия. На 23 ноември 1995 год. в голямата зала на Домът-паметник „Александър Стамболийски“ ул. Враба 11 се провежда 8 конгрес на анархистическото движение. Неуморимия и вдъхновен писател Иосиф Петров поднася приветствено слово. Приятел негов, който го води речетира стихотворение на анархиста Христо Колев и изобщо на анархистите. Предаваме на гражданите съдържанието на стихотворението.

Надяваме се стихотворението да даде повод на нашата младеж да потърси високо ободолубива идея на анархизма.

СТОИКЪТ

На Христо Колев

Когато жребий чер събра ни
в концлагера край Дунав бял,
ти бе по тюрми и зандани
години пролежал.

А беше млад, със поглед ведър,
по мъжки снажен и красив,
на храброст и геройство щедър,
на думи строг и пестелив.

Каторгата ни бе подвластна
на твоята сила и морал,
без тях тя би била ужасна
със толкова човешка кал!

Клеветниците ти гореше
със нажежената си реч,
а за доносниците беше
самата смърт — с коса и меч!

Един подлец ли ти обжари
и той сразен мълчеше плах!
Дори у злите тъмничари
ти всяваше уважение и страх!

С гнетението бе благ и топъл,
с гнетителите — лед — студен!
Не чух от теб ни стон, ни вопъл,
макар безмислено гнетен!

Жестоката бе към теб съдбата
и тежък земният ти дял!
Но сгряваше те във борбата
един възвишен идеал!

Телесно як. Духовно буден.
Безумно смел. Сърдечно чист.
Последен щрих в портрета чуден.
Титан в борбата. Анархист.

Такъв ми в паметта остана,
такъв си ти и днес стоик!
Кален и твърд като стомана,
с език — бръснар и дух — чилик!

Мъжествен, ясноок, спокоен.
загледан сякаш в други свят,
за светъл пример си достоен
от бронз да бъдеш цял излят!

В изгнание човек заграден
от властник злобен, зъл и див,
ти, нашият герой стократен,
изтъляваш като въглен жив!

Щастлив съм, че в каторга тежка
със тебе редом аз съм бил
и ти, във мъката човешка,
със мене залък си делил!

И твоя път като оглеждам,
за почит ти заставам прав
и челото си ниско свеждам
пред подвига ти величав!

1980 г.

Иосиф Петров

Издава организация на анархистите
гр. Дупница член на ЦК

„Когато жребий
чер събра ни,
в концлагера край Дунав
бял, ти бе по тюрми и
зандани - години
пролежал.

А беше млад с
поглед ведър, по
мъжки снажен и
красив, на храброст и
геройство щедър, на
думи строг и
пестелив.

Каторгата ни
бе подвластна на
твоята сила и морал,
без тях тя би била
ужасна, с толкова
човешка кал!

Клеветниците
ти гореше със
нажежената си реч, а
за доносниците беше
самата смърт — с
коса и меч!

Един подлец
ти обжари, и той
сразен мълчеше плах!
Дори у злите

тъмничари ти всяваше уважение и страх!

Телесно як. Духовно буден. Безумно смел. Сърдечно чист. Последен щрих и портрета чуден. Титан в борбата. Анархист.

Такъв ми в паметта остана, такъв си ти и днес стоик! Кален и твърд като стомана, с език — бръснар и дух — чилик!

...Щастлив съм, че в каторга тежка, със тебе редом аз съм бил и ти, във мъката човешка със мене залък си делил!

И твоя път като оглеждам, за почит ти заставам прав и челото си ниско свеждам пред подвига ти величав“!

Група възрастни-рано Дупница 1990г.

	м	ж	вс
1. Борис Марков	5	5	25
2. Владимир Кайчев	5	5	20
3. Стефан Кайчев	5	5	35
4. Вилин Миланов	5	5	-
5. Борис Николов	5	5	5
6. Иванелий Царев	-	-	-
7. Найдено Миланов	5	5	5
8. Благой Радев	5	5	30
9. Георги Марулевски	5	5	5
10. Иван Царев	5	5	5
11. Шкода Миланов	5	5	5
12. Иван Трайков	5	5	5
13. Георги Каралевски	5	5	5
14. Иван Янчевски	-	5	5
15. Иван Минчев	-	5	5
16. Никола Проданов	-	-	-
	195		
	305		

Атанас Цепенски вна от 21
на организацията на Амстердам
1997г.

Борис Марков	240
Благой Царев	200
Борис Цепенски	240
Стефан Кайчев	400
Вилин Миланов	240
Методи Иванов	500
Найден Иванов	260
Георги Марулевски	230
Вилин Цепенски	240
Вилин Цепенски	240
Никола Цепенски	240
Ефтим Стойков	240
Иван Царев	260
Иван Минчев	200
Иван Трайков	
Иван Цепенски	115
Мили Янев	10
Атанас Миланов	240

Справки за платения членски внос от членовете на организацията в гр.
Дупница през 1990 г. и 1997 г.

Това не бяха уморени от сблъсъците с живота хора. Напротив, те продължиха да поддържат непринудени контакти със своите съидейници от София, Перник, Благоевград, Сандански, Кюстендил и др. градове, както и с емигранти в чужбина. Още на 4 април 1991 г. на събрание за първи почетни членове на организацията бяха приети някои от тях: Трендафил Марулевски, Иван Дръндов, Атанас Карталски, Владо Карталски, Георги Карталски, Кирил Радев, Георги Минчев. Освен много очаквани, срещите с емигрантите и в следващите години винаги бяха интересни и респектиращи със споделяните новини и актуални информации, вкл. решения на секцията на Международната работническа асоциация във Франция и нейната секция Българската конфедерация на труда в чужбина, на която Борис беше постоянен кореспондент през 60-те години. Някои от тях бяха гости в дома на Борис – посрещал е и тримата братя Карталски, дошли от далечна Испания и Франция и др.

Протокол № 3.

На 21.04.91 г. се провежда организационно събрание на анархистите от гр. Дупница. при сл. дн. ред.

1. Доклад - какво правят ние и къде.
2. Проклигане на имената на нашите емигранти др. Първановски Марковски
3. Статейките на членовете на организацията.
4. Прегледане на членове на организацията
5. За членство внос и разходи.

решени държателите Първановски Марковски
 Първанов, Атанас, Радко
 Георги Милков, Мили Радков да бъдат
 за почетни членове на нашата организация
 да бъдат известени те и от А.И. и от
 на А.И. и В. "Св. Мисия"
 Чак всички тия въпроси взети от нас
 д-те П. Марков, Георги Марковски, Юр
 Марков, Владимир Малварков, Ст. Мали
 Георги Караджоски, Найден Иванов, Пър
 Зарев, Н. Милков и др.
 Може ли да се вземе отношение П.
 Марков. С много болшинство се взема
 се дума от всички да бъдат членове
 нашите емигранти да почетни членове
 се прогласява предположението да
 излизат посто да бъде отнемащата и
 теля да еверенна на всички посто
 до А.И. и В. "Св. Мисия".
 Мисията в дн. ред и токма избор на
 Секретар - Председател на организацията
 За таков да бъде предложен др. Първанов
 и да бъде одобрен - избран е Валентин Болков

Протокола води П.

Из Протокол № 3/ 21.04.1991 г. от организационно събрание на
 Дупнишката организация за приемане на съдействици емигранти за почетни
 членове на организацията и избор на секретар на организацията.

но не е дикторски фиксацията на
 пархис. 60. Първанов и Радко - Тия че
 не са да бъде униформата физически
 на 20 XII 90 год. да се решават
 о Софийски гръдски студ
 на 28 XI 90 год. ние всички вече са
 ли нага зрели - и ето вече 2 ра
 години ние съществуват като орга
 низация на първото събрание прове
 о била ние Владимир Малварков. Бил из
 ръководството е председател
 Целите които представяме на са да
 човек може да живи гладен - но все
 нещата ще се нахранят, но ежеседм
 ичиди човек никога не засича
 ние изразяваме уважение към всички
 идеи. Готови сме да изкажем с
 да полемизираме, но полемизацията
 аргументирана

Борис Марков и
 приятелите му – всички те
 бяха диалогични хора.
 Идеите, които представяме,
 не са догма, написа той в
 доклад (виж снимката), за
 едно от последните събрания
 на организацията през 2009 г.
 Човек може да ходи гладен,
 все някога ще се нахрани, но
 жаждата за идеи човек никога
 не засища. Ние изразяваме
 уважение към всякакви идеи,
 готови сме обосновамо да
 изказваме своите и да
 полемизираме, но

толерантно и аргументирано! И това се споделяше напълно от всички тях и ги обединяваше.

С много вълнение Борис и представители на организацията заедно с приятели от Благоевград и Перник участваха в първото национално възпоменателно поклонение в гр. Белене, проведено в концлагера на остров Персин на 1 юни 1990 г., както и в няколко поклонения – събори след тях. В срещи с оцелели приятели, близки и техни наследници отново изживяваха спомени за робския труд, претърпените зверства, наказания и унижения. И въпреки че им бе трудно да говорят за това, бяха убедени, че делото на мъчителите не трябва да се negliжира и днес в обществото е нужно да се съхрани памет за стореното - наше задължение и мисия е да се знае кое е добро и кое е зло.

Те останаха верни на себе си и както преди много години, не бяха изключение проявите на материална и финансова взаимопомощ на затруднени или останали сами в живота техни другари - *във всеки един продължаваше да вибрира фанатичният вътрешен глас да бъде човек с качества и с чест.* И все по-често с много тъга и състрадание, но отново заедно изпращаха в последния му земен път някой приятел.

Да докосваш сърцата на хората

„Животът ми премина на каиш!“ – казваше за себе си Борис и живееше със самочувствието на човек – костелив орех, който е съумял да не се навежда. Човек на 91-годишна възраст, той беше спокоен, знаеше какво е искал и какво е постигнал. Животът му бе преминал без привилегии и не съжаляваше за извървения път. Всекидневно търпеливо се стремеше да изживява обичайните за всеки човек неща – да чете интересна книга или вестник, да поддържа безупречно асмата в двора и да прави хубаво вино, да изпълнява поръчана му задача и винаги да е зает с работа, и се радваше на простите, чисти и неподправени, истински красиви неща, които ще направят днешния му нов ден – най-добрия и специален за него. Отърваваше се от всякакви неуки и фалшиви герои на деня, имащи отличителното качество „всепозволеност“. Умееше да прощава, но никога в отношенията си с хората не можеше да прости

неправдата, лъжата, измамата. И носеше съвестта и светлината винаги в голямото си сърце.

Кинолентата на живота не само връщаше Борис назад във времето. Тя съдържаше и друг залог – съсредоточил се в себе си, той до последно не спираше да мечтае. Сякаш не преминаваше края на жизнения път, а виждаше начало на нов и прозорливо търсеше постигане на баланс в това да бъдеш и да оставаш, да притежаваш безкраен мир. И често на въпроса „Какво правиш?“, отговаряше: „Мечтая!“. „За какво?“ – „Имам много недоизказани неща...“ И без да се натрапвам, да кажа на хората: „Никога не губете надежда – *разпервайте напред криле* и не се страхувайте да следвате мечтите си! **Подавайте си ръце**. Обичайте се много. Усмихвайте се повече. Бъдете себе си! Животът е необикновен!“.

Още няколко думи

Съдбата отреди на Борис да реди частите от пъзела на своите делници и празници в три обществени строя – преди Втората световна война в царско време, след 9 септември 1944 г. в тоталитарния комунистически строй и след 10 ноември 1999 г. в условията на прохождаща демокрация. Технологичният напредък също провокира житейския му път. Впечатлен бе от захласа, с който през 1949 г. старите миньори в мини Перник поглъщаха всяка негова младежка дума от реферата, който изнесе, посветен на новата парна машина на Джеймс Уат, създадена през 1774 г. Цял живот те копаеха изтощително на ръка в полусрутните руднични забои и този нов тип двигател, който превръщаше силата на парата в механична енергия и бе довел до появата на задвижвани с пара модерни машини, пробуди в тях надежди за производствени нововъведения и промяна към по-добро. По-късно практически неограниченото използване на електрическата енергия предизвика у Борис необходимост от нови познания и подготовка, след което той се включи активно в електрификацията на района на Разметаница и съседни села. В последните си години проявяваше интерес и се адаптираше към ритъма на ИТ предизвикателствата и ключовото в тях място на интелигентните технологии. Понеже си даваше сметка, че средата, в която живеем, ще става все по-динамична и непредвидима, той четеше и не пестеше енергия да опознава човешкия прогрес и света.

- През целия си живот Борис бе живял с мисълта, че е правил нещо добро и не губеше надежда, че тези, които идват след него, ще продължат също да правят добро. Народната мъдрост гласи: „Не се гаси туй, що не гасне“! Човешко е да се стремите към планинския връх и да искате да стоите на него със своите мечти. Но впечатляващото е, че истинското щастие се корени в начина, по който човек се катери, как изкачва стръмния склон, за да стигне до върха и от там да види светлината над него. Куражът да вървиш напред и жаждата да гледаш нагоре, да се състезаваш сам със себе си, не спират!

В годините на своята зрялост, ако можеше да започне своя живот отначало, Борис пак би казвал на хората, че животът не е розов, трябва всеки ден да се борят и би ги дарявал със своята обаятелна обич!

90-годишнината на Борис Марков
28.09.2017 год., гр. Дупница

Борис Марков (първият седнал от дясно наляво) с близки

Да умреш, е нищо, да не живееш, е страшно!
Виктор Юго (1882 – 1885 г.)

6. ПРИЯТЕЛИТЕ РАЗКАЗВАТ

Арх. Кръстьо Иванов Павлов

(19.12.1927-30.10.2020 г.)

Роден е в гр. Сандански. Той възприема анархистките идеи под въздействието на своите двама по-големи братя още като ученик. През лятото на 1949 г. е арестуван и без съд е изпратен на „превъзпитание“ в концлагера „Белене“.

На 16.06.1953 г. при втори опит приятели му помагат нелегално да премине границата с Гърция и през м. май 1955 г. с редовни документи заминава за Париж, Франция. През 1957 г. отпътува за Женева, Швейцария, където записва архитектура. Оженва се за германка, с която се преместват да живеят в Германия, дипломира се и работи като архитект. Участва дейно в секцията на международната неправителствена независима организация за защита на човешките права Amnesty International за привличане на общественото внимание срещу репресиите в България и поддържа връзка с много единомишленици от Европа, Америка и Австралия.

През 1991 г. се завръща в България и се установява в с. Покровник до Благоевград. През 2015 г. издава книгата „Спомени за Н. Ив. Янкулов (1914–1944 г.)“. Въпреки напредналата си възраст водеше активен живот – до последно пишеше, събираше архивни материали, не се разделяше с любимия си фотоапарат, шофираше светлосиньото си пежо. „Ако имах книжка за управление на самолет, в гр. Дупница щях да дойда със самолет“, шегуваше се той пред тамошните си приятели, които му предаваха топлината.

Анархистът Кръстьо Павлов от Благоевград празнува 90-годишнина с близки в Дупница, призна: Живял съм като мъченик, 40 г. бях в изгнание в чужбина

На снимката: арх. Кръстьо Павлов, вдясно от него са Емилия Маркова и доц. Елена Димитрова

ОЦЕЛЯХ В УСЛОВИЯ, В КОИТО НЕ БИХА ОЖИВЕЛИ И ЖИВОТНИ, КАЗА ОЩЕ БИВШИЯТ КОНЦЛАГЕРИСТ В БЕЛЕНЕ

Бившият концлагерист в Белене и политически емигрант от Благоевград Кръстьо Павлов празнува 90-годишния си юбилей. Живелият 40 г. в изгнание във Франция и Германия арх. Павлов... празнува със семейството и приятели на дупничанина Борис Марков, с когото споделят идеите на анархизма и са освободени от Белене в един и същи ден. С него сме живели в такива условия, в които и животно не би могло до оцелее, каза рожденикът за своя приятел и набор.

Живял съм като мъченик, защото на младини бях изпратен в концентрационния лагер в Белене. Преди това изкарах 115 дни в ареста на Държавна сигурност в Благоевград. Арестувах ме по обвинение за анархистична вражеска дейност. Анархизмът е съчетание на хуманност, солидарност, свобода, равноправие и всякаква социална правда. Заради това възприех тези идеи. Станах анархист под влиянието на двамата ми братя – Радко, по-голям с две години и половина, и Славейко – с осем години и половина. Радко беше участвал активно в антифашистката борба по царско време, тогава бе изпратен и в така наречените черни роти, т.е. наказани

войници за „антидържавна дейност“. Славейко настояваше и ми даваше да чета книги на видни анархисти. През 1949 г. се бях ангажирал да издам нелегално едно вестниче за Христо Ботев, заради което попаднах в ареста на Държавна сигурност в Благоевград. Там бях подложен на жестоки разпити и побои, които продължиха 7 дни. На 7 октомври, след 115 денонощия, ме изпратиха в Белене без съд и присъда. Там се срещнахме с двамата ми братя. От Белене ме освободиха на 19 юни 1951 г. След няколко години успях да избягам на Запад, където завърших архитектура и живях 40 г. Върнах се след 40 г. изгнание, за да видя близките си, разказва Кръстьо Павлов.

Павлов е роден в Св. Врач (сега Сандански) на 19 декември 1927 г. Родителите му са бежанци от Егейска Македония – с. Крушево. Заселили се в Св. Врач. Завършил прогимназия и гимназия в родния си град, след това, когато трябвало да следва, не е приет, защото не представя препоръка от Отечествения фронт. В чужбина сътрудниichel на „Амнести интернешънъл“ и помагал на инакомислещи българи да бъдат приети в свободните европейски страни. След завръщането си в България продължава дейността си като анархист, разпространявайки писмено и със слово идеите, за които е страдал и живял. „Първото ми задължение към загиналите в борбата срещу диктатурата, насилствено наложена от БРП (к) и БКП след 1944 г., е изграждането на мемориала на брега на Струма, в землището на с. Чучулигово, Петричко – на предполагаемото лобно място, където е загинал Кръстьо Хаджииванов. Кръстьо Хаджииванов (поет, роден в село Капатово до Мелник, преследван от комунистическия режим след 9 септември 1944 г. заради това, че отрича болшевизма и Тито-Сталинската политика на БКП в родния си край, убит от засада на българо-гръцката граница на 27 юни 1952 г., бел. авт.) бе най-близкият ми другар от ученическите години“, споделя Кръстьо Павлов.

Юлияна Колчакова

Вестник „Вяра“, 19 декември 2017 г.

**Из статия „Политическият емигрант Кръстьо Павлов черпи
за 92 години“**

**• ПРАЗНУВА С ПРИЯТЕЛИ В ДУПНИЦА, СПОДЕЛИ: ДС
БРЪКНА С МРЪСНИ РЪЦЕ В ДУШАТА МИ**

**• ГНЕВИ СЕ: НЕ МОЖЕ АГЕНТ НА ДС ДА БЪДЕ МИНИСТЪР
НА ОТБРАНАТА**

Репресираният от комунистическия режим в България санданчанин Кръстьо Павлов... не е забравил ужаса от периода, прекаран през 1947 г. в Държавна сигурност в Благоевград, а по-късно – в Белене, където е пратен без съд и присъда. Рожденикът върна лентата 71 г. назад и разказа за жестоките побоища и тормоз, на които е бил подложен... 92-годишният човек разказа, че е бил арестуван от ДС, където е изкарал 115 дни в адски мъчения, по обвинение за анархистична вражеска дейност..., че за изтърпяното в Белене - глад, мръсотия, унижения, бой, може да се напише цяла книга. След освобождаването му от лагера през юни 1951 г. успява да избяга в Гърция, където се опитали да го вербуват да работи за тяхното разузнаване, но той отказал. Впоследствие негови съидейници го изтеглят във Франция, където се установява да живее... Учи в Париж и Женева, премества се в Германия... Завършва архитектура... и години наред работи като архитект. Връща се в България след 40 години изгнание.

Кръстьо Павлов и до днес не може да се примири, че е бил измъчван за това, че се е борил за равноправие. Непримири е и към много от нещата, случващи се в съвременното общество в България. “Не може агент на ДС да бъде министър на отбраната“ гневи се Кръстьо Павлов. Чувства се обиден и заради това, че хора като него са забравени и никой не говори за това, което са направили...

Автор: Юлияна Колчакова

Вестник „Вяра“, бр.13, 21 януари 2020 г.

От семейния албум

От ляво надясно:
арх. Кръстьо
Павлов,
Ани Маркова,
Борис Марков

21.09.2017 г.,
гр. Дупница

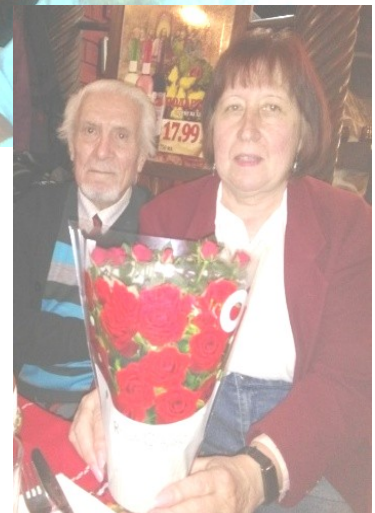
Борис Марков и
арх. Кръстьо
Павлов

28.09.2017 г.,
гр. Дупница

92-годишнина на арх. Кръстьо
Павлов:

От дясно наляво: арх. Кръстьо
Павлов,
Емилия Маркова,
Спас Спасов
19.12.2019 г., гр. Дупница

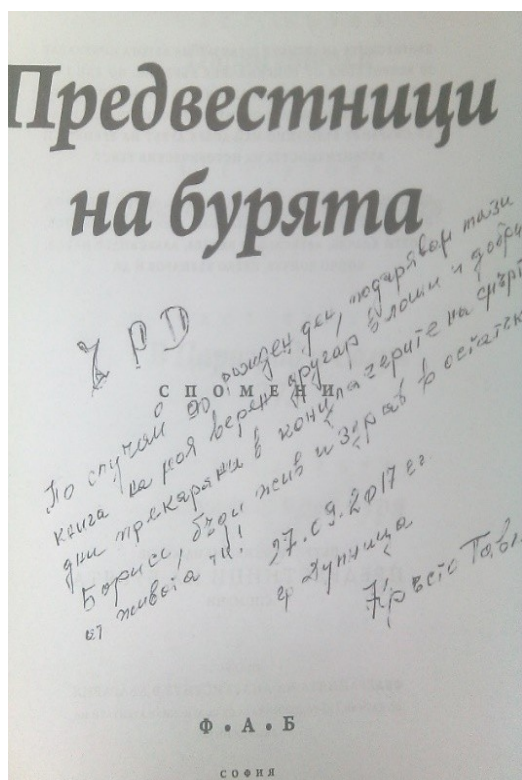

Възпоменателен лист „Гоце Делчев. 90 години без него“, отговорен редактор: Кръстьо Павлов, 1903 - 1993 г.

... Гоце Делчев: „Ас го разбирам светот единствено како поле за културно надпреварување на народите!“.

.... Димо Хаджидимов за боя с турския аскер край с.Баница, Серско: „15 часа турците не смееха от куршумите ни да се доближат до нашите убити. 15 часа ние гледахме мъртвия Гоце, приведен сякаш над гроба на Македония.И 15 часа ни се късаха сърцата... Защото осиротя цял един народ...“.

90- годишнина на
Борис Марков
28.09.2017 г.,
Гр. Дупница:
Борис Марков (вляво) и
арх. Кръстьо Павлов (вдясно)

Книгата „Предвестници на бурята“
„ЧРД

По случай 90-ия рожден ден подарявам тази книга на моя верен другар в лоши и добри дни, прекарани в концлагерите на смъртта.

Борисе, бъди жив и здрав в остатъка от живота ти!

28.09.2017 г.

гр. Дупница

Кръстьо Павлов“.

Александър Методиев Наков

(01.08.1919-10.11.2018 г.)

Роден е през 1919 г. в с. Косача, Пернишко, където завършва 7. клас. Произхожда от бедно селско семейство. Едва 17-годишен е завладян за цял живот от анархистическите идеи за „общество на свободни личности без управление“. Работи в мини „Перник“ и в жп транспорт, гр. Перник.

В периода 1948 - 1953 г. без съд и присъда е въдворяван в концлагерите „Куциян“, „Богданов дол“ и „Белене“. Лежал е в затвори, изселван е в с. Топчии и с. Хума, Разградско.

През 70-те години е разработван от ДС като „ръководител на анархистите в Перник“ под псевдоним „Идеолога“.

„По характер обектът е скромен, не пие, не пуши, трудолюбив. Притежава добра обща и политическа култура, чете много книги, владее есперанто и е член на есперантското дружество „Нов път“, гр. Перник. Фанатизиран анархист и открито заявява, че нещо не било в състояние да го отклони от идеята му и връзките му с анархистите“ - така Държавна сигурност гр. Перник го квалифицира като „социално опасен“ за обществото.

Автор е на книгите „Досие на обект №1218“ (2009 г.), „Статии“ (2013 г.) – в които споделя преживяното и както обича

да казва: за да се знае от повече хора истината за работата на Държавна сигурност и за ада в концлагерите.

На 17.09.2017 г. Борис Марков посети Александър Наков в дома му на ул. „Република“ в гр. Перник, кв. „Тева“. Това беше последната сърдечна среща на двама верни другари, достигнали достолепна възраст: тогава 90-годишния Борис и 98-годишния бай Сашо. Приветливи, искрени и откровени, в разговора те съживиха много събития и факти от годините на непокорната си младост - темите прескачаха неусетно от една на друга. Размениха си книги с написани със старчески почерк послания.

Александър Наков: От с. Косача съм, имах вуйчо депутат, който един ден ме заведе при шефа на полицията в гр. Перник и ме представя като роднина, с идеята да ме вкарва в правия път. „Защо ми го водиш? – озадачено, с железен поглед вдигна глава полицейкият шеф. Наков знае какво трябва да направи – да подпише, че се отказва от идеите си!“. Аз не се съгласих. Скоро след това ме арестуваха и откараха на ул. „Развигор“ в София, един месец на разпити и бой в следствения арест на Държавна сигурност. Генерал Тарев още тогава ми обеща: „Е, малко ли ти беше? Ще има да си патиш. Това е началото!“ И след два месеца ме изселиха в Разградско.

Ал. Н.: Колко бой сме изяли през годините. Аз бях чест гостенин в полицията. Едно от първите ми привиквания беше през лятото на далечната 1946 г., когато по младежки въодушевени в гр. Перник отбелязахме десетгодишнината от началото на Испанската революция. Бях сред арестуваните. В началото започнаха с ритници и юмруци, после пуснаха електрошок, а вече посинелите ни крака заляха със студена вода. Болеше много. След това всичко започна наново, биха ни, без да спират, цяло денонощие. Понеже не успяха да изтръгнат от нас никаква информация за организацията и контактите ни, накрая ни пуснаха.

Борис Марков: Издевателствата в полицията нямаха край. Да се чудиш как въпреки понесените страшни побоища и товари ние оцеляхме в годините и доживяхме до тази наша все пак достолепна възраст.

Ал. Н.: А в „Белене“ най-страшен беше гладът. Какви ли неща не правихме, за да ядем и какво ли не ядахме. Много практичен беше Видин от твоя край (*б.а. - Видин Шалварков*). Веднъж откраднахме картофи и ги варим, в това време обаче минава шефът с коня и надзърна при нас. Видин се оказа най-съобразителен: бързо свали ризата си и я хвърли върху тенджерата, за да не се видят картофите. Когато чуехме жужене, значи наоколо имаше живи жаби – толкова жаби съм изял! Как се ядяха по гръцки ни показаха докараните наведнъж около 200 лагеристи – гърци: с една клечка най-напред хващаш отгоре жабата, слагаш я за малко на огъня да се завърти, за да се опуши и почваш да гризеш. Ние бяхме солидарни – тогава Христо Колев отиде при шефовете и на тях даде една порция, за да не стоят гладни. Скалците пък ги хващахме направо с ръце – трябваше да бъдат от кафявите, защото зелените смърдят мръсно. Веднъж някой намери за ядене келави домати. Трифон Терзийски от гр. Кнежа обаче се двоумеше. Попитахме го: „Защо не ядеш?“. Той започна да увърта: „Как без сол, кофти е!“ и докато се сдобие с кураж, макар и скапани, доматиите свършиха.

Б. М.: Да, гладът в лагера беше нещо ужасно. Още помня промитите супи, които ни даваха за вечеря – те просто не ставаха за ядене. Въпреки че в един период работехме в зеленчуковата градина на полето, няхахме право да ядем каквото и да било от селскостопанската продукция. Ако надзирателят ни усетеше, понасяхме сурово наказание.

Ал. Н.: Аз разобличих един доносчик – казах му в очите, че е такъв. И бързо попаднах в карцер „Тел Авив“, където изкарах 15 злостастни денонощия.

Б. М.: В Белене навсякъде имаше провокатори, те бяха част от атмосферата. Казвахме им „уше“. За какво ли бяха продали душата си? Но пък във воловарското отделение за едно момче всички знаехме, че е доносчик, а за нас то никога не каза нещо лошо– може би не сме го предизвиквали с нищо.

Ал. Н.: Есперанто беше модерен език сред младежите. Макар и самоук, с помощта на приятели успях да науча прилично писмено и говоримо този език, беше ми интересно и дълги години имах активна

кореспонденция с други есперантисти, вкл. и с чужбина, чак до Япония. Участвал съм в международни конгреси и конференции, получавал съм награди. Спомням си на конференция в Белград се породил спор с една професорка от Австралия. Разбрала за моите политически убеждения, през почивката тя се усмихва срещу мен: „Мала афера, значи!“. Аз реших да разговарям настрана с нея: „Защо така мислиш, ние нямаме нищо общо с подобно поведение!“. Споделих идеите за социално равенство, свобода, справедливост, взаимопомощ, висока нравственост, за това, че всеки човек в този живот трябва да има покрив – такива са нашите принципи. На раздяла тя дружелюбно ми довери: „Излиза, че аз съм по-голям анархист от тебе!“ Сбогувахме се като приятели и поддържахме контакти с дългогодишна кореспонденция.

Зад гърба си имам два фашистки затвора и три болшевишки концлагера. В „Белене“ изкарах една петилетка. Пресмятал съм ги – 86 концлагера и затвори организира властта в малка България за тези, които не са съгласни с нея.

И защото исках повече хора да знаят за преживяното, и то не само от мен, а и от моите другари по съдба, да знаят за нашата активна дейност и борба, която беше борба на идеи и за това как се оцелява в тези страшни комунистическите лагери, написах книгата „Досие на обект №1218“. Да, в ДС ние не бяхме хора, там ние бяхме само „обекти“, на които бяха приписали съответни номера. Разбира се, за написването ми помогнаха добри другари, които издадоха книгата и в чужбина, преведена на английски език. Аз съм им много благодарен за това.

Б. М.: Бяхме много млади тогава – такава беше нашата младост. Но не успяха да ни сломят!

Ал. Н.: Но и по-късно ние не се предавахме. Когато в новите вече демократични условия се оказа, че нашият приятел и твой земляк – Асен Илиев Христов (1924–1950 г., от с. Палатово) не фигурира в никакви списъци на ДС и в Белене, сякаш изобщо не е съществувал като човек, с теб не се поколебахме и през 2005 г. дадохме нотариално заверени свидетелски показания, които много помогнаха, но трябваше да минат още 2 години, докато нова проверка на МВР установи, че такова лице има – той е задържан от ДС –

Благоевград в края на 1948 г., изпратен е в лагер „Богданов дол“ в Перник и след още една година в Белене.

Б.М.: Ние с Асен бяхме добри приятели, това го потвърждават и справки на ДС. По-голямата му сестра Спасуна се беше отчаяла, че не може да докаже, че има брат, който е претърпял репресия, защото него го нямаше в никакъв списък! С нея къде ли не ходихме, пътеки направихме до София в министерства, главен прокурор, Комисия по досиетата и др. Навсякъде получавахме един и същ категоричен отговор: „В нашия списък няма такова лице!“. А всъщност през 1948г. Асен учеше в Института за начални учители в Благоевград, когато го арестуват и после изпращат като копач на въглища в мината в Перник, но от тежките условия там се разболява от туберкулоза. Вместо да го лекуват, тежко болен го прехвърлят в лагера в Белене, после е въдворен за нови шест месеца. Беше в края на м. май 1950 г., в Белене тогава работех на понтонния мост на р. Дунав. Видях Асен, съпровождан от милиционер, да върви трудно – бяха тръгнали на път за болницата в гр. Свищов. В ръцете си той държеше един хляб и една консерва, аз му дадох моята сухарна торбичка. Не след дълго получих картичка от близките му, в която те ми съобщаваха, че на 30.07.1950г. Асен е починал в родния си дом, по-късно ми изпратиха колет, в който намерих и сухарната си торбичка. Но когато сестра му ми показва полученото чак през 2007г. писмо от МВР, с което я уведомяваха, че най-сетне там са открили „съществуването“ на Асен, мен ме изуми причината за освобождаването му от лагера: Поради това, че на 26.06.1950 г. изтича поредният му 6-месечен престой в ТВО, издаденото на 13.06.с.г. от Околийския противотуберкулозен диспансер в Свищов медицинско удостоверение за „изключително лошото му здравословно състояние“ е послужило на МВР само като мотив на 28.06.1950г. да издаде заповед за неговото освобождаване.

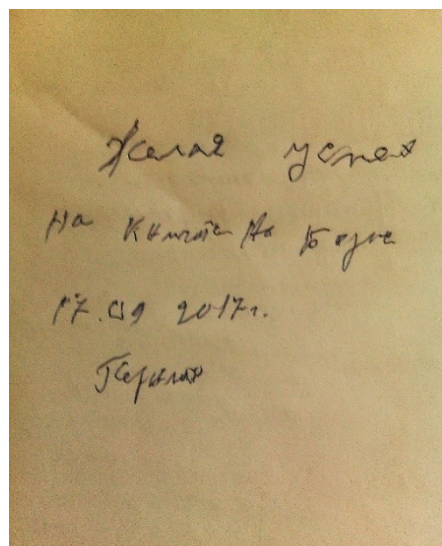
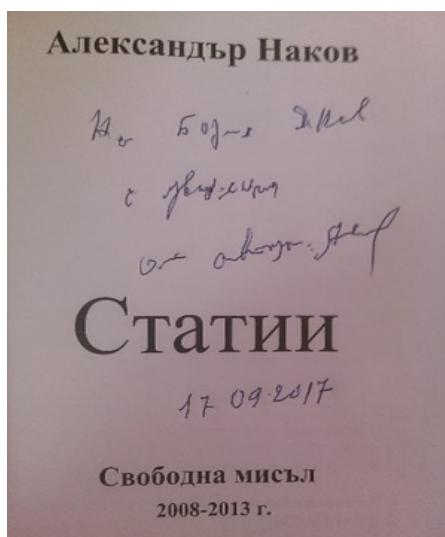
Ал. Н.: Времена! Свикнал съм да съм сред хората, обичам да съм сред тях. Приятно ми беше!

От семейния албум

Александър Наков
и
Борис Марков,

гр. Перник,
17.09.2017 г.

Автографи от Ал. Наков на Б. Марков, 17.09.2017 г., Перник

Александър Наков с книгата „Статии“ (вляво) и Борис Марков с книга „Не спирай! Продължавай напред! Животът на Борис Марков“ (вдясно), 17.09.2017 г., гр. Перник.

Борис Марков Янев

(28.09.1927 – 27.08.2018 г.)

Из статията „Емилия Маркова написа книга за баща си Борис Марков от Голям Върбовник като анархист през 1948 г. Държавна сигурност го затваря в „Белене“ без съд и присъда“

Бившият концлагерист: Защо се мълчи за инквизираните, а просперират хора, които никога не са се борили и не са били репресирани

... Именно спомените от ужаса на лагера, изживени от него исторически събития и факти, пронизани от будния му, свободолюбив и решителен характер, провокират Борис Марков да разкаже това, което знае, а дъщеря му да го напише и издаде...

.... Днес Борис се вълнува от високомерието на властимащите, от това как мнозина сложиха синя боя върху червената и се обявиха за демократи, как отново, ако не си човек на някого, не можеш да просперираш. Понякога се пита защо настана тишина за хората, които бяха задържани, инквизирани и осъждани, изпращани в лагери и затвори, а просперираха хора, които никога не са се борили и не са били репресирани. Чужди са му и не разбира защо има толкова човешка злоба и алчност и как едни няма какво да ядат и едва свързват двата края, а други не знаят колко получават и какво притежават. Признава, че е притеснен от все по-голямата липса на ценности, на морал и на отговорност в обществото...

Юлияна Колчакова

Вестник „Вяра“, 7 август 2017 г.

*Част от присъстващите на представянето на книгата - от ляво надясно:
инж. Георги Ризов, арх. Кръстьо Павлов, Борис Марков и Емилия Маркова
21.09.2017 г., Дом на техниката, гр. Дупница*

Интервю с Борис Марков:

**Дупничанинът Борис Марков: В ДС биеха до припадък,
запушваха ни устата с мръсни парцали**

**ЗАЩО НИЕ СМЕ НАЙ-БЕДНИ В ЕС И ЕДИН НЯМА КАКВО ДА ЯДЕ, А
ДРУГИ НЕ ЗНАЯТ КОЛКО ПОЛУЧАВАТ И КАКВО ИМАТ?, ПИТА
БИВШИЯТ КОНЦЛАГЕРИСТ**

**– Арестуван сте заради убежденията си на анархист, с какво
толкова анархизмът пречеше на тогавашната власт, г-н Марков?**

- В Дупнишка околия е имало силно анархистко движение още от 20-те години на миналия век, то продължи да се развива и след установяването на народнодемократичната власт в страната на 9 септември 1944 г. С какво ние пречехме на тогавашната власт? В основата стояха различията в идеите – ние се борехме за комунизъм без държава и без власт и респектирахме с идеите си за общество на свободни и равни хора. За нас държавата е олицетворение на насилието над обществото и то обикновено е на богатите върху социално слабите, бедните слоеве и всяка власт – независимо дали е буржоазна, народнодемократична и пр. – тя винаги е била и си остава форма на насилие. Датата 9 септември 1944 г. мнозина свързваха с надежди за едно ново начало и един нов, прогресивен свят. Вместо това още в първите дни и години се въведе тоталитарно управление – време, в което само партията можеше да раздава справедливост. Ние имахме критично отношение към политиката, която провеждаше комунистическата партия, и се обявихме открито за премахване на отечественофронтовската власт.

Ние съзнателно се отказахме от съюз с Българската комунистическа партия и от началото на 1945 г. се явихме опозиция на държавата, което значи на наложения ред и в края на годината трябваше да преминем в нелегалност. На този фон ние провеждахме активна организационна, агитационна, пропагандна, издателска и разпространителска дейност, бяхме активна част от антифашисткото движение и т.н. – всичко това респектираше. Неслучайно много изтъкнати обществени и личности с висока култура и богата ерудиция, много млади хора, работници и служещи бяха в нашите редици или ставаха наши симпатизанти. Очевидно примерът ни

беше заразителен и нарастващата ни численост, влияние и авторитет плашеше управляващите. Това властта не можеше да прости. Всъщност включването ми в активна анархистка дейност определи и по-нататъшния ми житейски път като неудобен в очите на властта.

- В книгата казвате, че идеите и принципите на анархизма остават неразбрани. Какво бихте искали да се знае днес за анархизма?

– През 1946 г. завърших последния випуск 12-и клас на Дупнишката мъжка гимназия. В училище се запознах с идеите на анархокомунизма. Плени ме идеята за общество, в което няма бедни и богати хора, няма привилегировани лица, а всички хора са равни. Всички работят в своята професия и получават поравно. Всички работещи доброволно се обединяват по професии в работнически сдружения – групи и колективи, а тези колективи – във федерация. Аз и моите приятели тогава бяхме много млади, ние непрекъснато четяхме и коментирахме, тогава нас ни впечатлиха принципите за взаимопомощ, справедливост и солидарност между хората, за висок морал и нравственост в обществото, за защита на свободата и човешкото достойнство – все принципи, които в един добре подреден свят, който всички искахме да дойде, трябваше да заемат особено място. Това са принципи, които и до днешно време стоят в основата на анархизма и ми се иска това да се знае добре. Затова и смисълът, в който днес анархизмът се употребява – като синоним на хаос и на безредие, като обидна дума – промива съзнанието на много хора, особено на по-младите, и ги отдалечава от нашите чисти идеали и борба за един свободен свят и социално разумен обществен ред. Анархизмът произлиза от гръцката дума *анархия*, което означава безвластие. Да, истинската анархия отрича властта – но това означава без насилие (т.е. ненасилие), без налагане (т.е. неналагане), без принуда (т.е. самоуправление)... Това са все идеи, които и днес много хора ценят и споделят и за тях трябва да говорим! Нашата философия отрича държавата, защото за нас там, където нея я има, там свършва индивидуалната свобода и затова считаме, че тя постепенно трябва да умре и възлагаме надежди върху развитието на кооперациите и работническите сдружения. А това като че ли ни разминава с днешното общество.

– Избледнях ли спомените от времето, в което бяхте в ареста на Държавна сигурност и лагера в Белене?

– Годиците се нанизват една след друга и въпреки че времето все повече ме отдалечава от тези дни и години, преживяното не избледнява, болката е още в мен. Важното обаче е човек да може да се изправи, да има вяра в доброто и много кураж, с които да продължи да върви напред.

– Най-страшното кое беше?

– Най-страшното в кой момент? През м. април 1946 г. още като ученици трябваше да се явим пред наборна комисия за войнишка служба. Когато наближи моят ред, един от офицерите се обърна към мен и злобно процеди: „Момче, теб ще те изпратим там, откъдето жив няма да се върнеш!“. От тук нататък аз разбрах какъв ще бъде моят живот. След смъртта на Георги Димитров – ръководител на БКП, на 2 юли 1949 г. в страната започнаха масови арести и изпращането в лагери на инакомислещи и политически опоненти на властта. Това не подмина и мен. На 20 юли 1949 г. аз бях арестуван в гр. Перник, където работех в мината и се подготвях усилено за кандидатстудентските изпити, и изпратен в Държавна сигурност в гр. София. Там престоях 84 дни в разпити – най-страшни бяха всекидневните побоища и инквизиции: да издадеш своите другари, да се откажеш от идеите си, да кажеш и това, което даже не знаеш – биеха до припадък, за да не се чуват викове, слагаха мръсни парцали в устата... В лагера „Белене“? Най-страшно бе очакването дали ще посрещнеш жив утрешния ден. Дали ще успееш да изпълниш огромната трудова норма – когато на ръка копаехме пръст и я мъкнехме с тарга до изграждащата се дига на р. Дунав, разтоварвахме тежки камъни от кораба на пристанището на остров Персин, нужни за предстоящото строителство на Втори обект, в тухларното отделение или на полето – това беше ежедневен изнурителен, робски труд под надзора на милиционер, изолирани от останалия свят. Или пък другото – дали ще има какво да ядеш, за да оцелееш, защо гладът стържеше стомаха ежечасно... Така – въдворен по политически причини, без да си съден – в продължение на повече от 20 месеца. Мнозина от нас не издържах.

– Простихте ли на хората, които са ви измъчвали или убивали ваши съмишленици и приятели?

– Не се занимавам с тях – отдавна съм оставил всичко на собствената им съвест. Някои даже са на власт, така че няма на кого да прощаваш.

– Казвате, че сте написали книгата, за да знаят младите миналото и да не повтарят такива издевателства, виждате ли опасност от това днес?

– Миналото трябва да се знае. В нашето минало има добри неща, които всъщност движат развитието ни напред, но има и недостойни събития и факти, които не бива да се замазват, а да служат за поука, особено на младите хора и да се знае, че по-ценно от човешкия живот няма, той трябва да се цени и уважава. Какво се променя в страната ни за вече 28 години в преход? Имаме свобода – но вижте, още навремето Михаил Бакунин бе писал, че свободата има смисъл, ако се ползва от всички! Защо ние сме най-бедни в Европейския съюз и един няма какво да яде, а други не знаят колко получават и какво имат? Не само демокрацията, а и икономика трябва да се гради! Но днес мнозина, включително и младежи, не се интересуват от това.

Въпросите зададе: Юлияна Колчакова

Вестник „Вяра“, бр. 43, 2 - 6 март 2018 г.

Кирил Николов Георгиев

(род. на 13.05.1930 г.)

Роден е в с. Г. Върбовник. Учи в Дупнишката гимназия, където го привличат анархистичните идеи, заради което един ден преди завършване на средното образование е изключен от училище. Поводът – при обиск в квартирата му са намерени книгите „Разговор с двама селяни“ на Кропоткин, „Мъртвите сибирски полета“ и др. Дипломира се след 1 година в с. Рила. Въпреки че като кандидат-студент по специалността „Ветеринарна медицина“ е първа резерва, не успява да се запише да следва; постъпва и учи в Педагогическото училище в гр. Кюстендил.

Работи като начален учител в селата Долна Козница, Мърводол и Висока могила, Кюстендилско, в гр. Дупница, в Златоград, Родопите, където е заедно със съпругата си Лиляна, и др. В справки, изготвяни от Държавна сигурност, името му е упоменавано от кръга на приятелите в с. Голям Върбовник, с които дружи Борис Марков.

През 1962 г. семейството му построява къща в гр. Дупница и се премества да живее и работи там. След пенсионирането си през 1990 г. се установява в родното си село, където въпреки вече напредналата възраст обикновено денят му минава в труд. И до днес той продължава да симпатизира на социалните и свободолюбиви каузи, на уважението, разбирателството и справедливостта в отношенията между хората.

Кирил Николов:

Всичко хубаво, което мога да кажа, бих го казал за Борис. Впечатляваха ме неговите честни човешки отношения, смелостта и отдадеността на добри каузи в името на човека, той беше бунтар, искаше по-хубав живот и се бореше за това. С него бяхме сродни души, постепенно станахме единомишленици и близки приятели. С по-малкия му брат Симеон ме свързва детството, той беше напредничаво момче, а с Борис – ученичеството, светлината на знанието.

Някога цялото семейство – и възрастни, и деца, обитавахме една стая. Вечер майка ми ще сложи рогозката на пода и аз ще легна върху нея най-отдолу, после тя отгоре ще настани в люлки двете ми по-малки сестри. Сутринта ще ме изгони на двора и тогава със Симеон започвахме безгрижни детски игри на улицата, бяхме неразделни. Когато пораснахме, и двамата в свободното време помагахме на родителите, заедно пасяхме кравите, а нощем понякога яздехме коне. В местността Черна нива по пътя за гр. Кюстендил имахме съседни имоти. Веднъж след привършване на работата двамата играем на жмичка – крием се, броим до десет и мой ред беше да го търся. Викам първи път, втори път, Симеон не се обажда. Пак го викам, търся го, него го няма. Изведнъж го видях, стои уплашен и не мърда – беше видял човешки кости. Всъщност това не бяха гробове, а само леко зарити отгоре човешки тела на осъдени от Народния съд „врагове“. Веднъж там с копралята разбивах земята и пак се явиха части от човеци, това няма как да го забравя.

Но ако не беше Борис, аз нямаше да отида в града и да уча в гимназията. Семейството ни беше бедно, баща ми не разполагаше с много средства и тогава на помощ дойде Борис. Намери ми квартира в центъра на гр. Дупница – първата година живях у Каракостови – те бяха тютюневи търговци, къщата се намираше зад читалището, на другата година квартирата ни беше на пазара, живеехме заедно с него в малка таванска стая... По-късно няма да забравя как в близкото с. Долна Козница се откри свободно учителско място, но аз не знаех, че са обявени 10 дни за подаване на необходимите документи, в противен случай ще се считам за самоотказал се. В

последния ден Борис приятелски се намеси, той представи документите ми и бях назначен на работа там. А колкото до първата ми учителска месторабота, тя беше в училище „Св. св. Кирил и Методий“ в с. Г. Върбовник и трая само два учебни часа. Учителят на първи клас беше напуснал, извикаха ме в петък и аз работих с първокласниците. Директорът ми каза, че заповедта за назначението ми ще бъде готова в понеделник. Но междувременно, както нерядко ставаше тогава, намесиха се партийни активисти от селото и аз като недостатъчно политически благонадежден в понеделник останах без заповед, значи и без работа.

Когато освободиха Борис от лагера в Белене и той се завърна на село, първоначално аз не смеех да говоря с него, защото предположих, че както ред други въдворени и той може да е станал доносник. Най-лоши за нас бяха предателите и провокаторите, по това време имаше немало такива хора, знаехме, че в гр. Сливен така са издадени и застреляни към петнайсетина души. За радост и на двама ни, ние с Борис бързо възстановихме доверието помежду си и старото ни приятелство продължи. Но заради това, че е бил в Белене, не малко хора от селото подминаваха Борис. Всъщност, когато беше в ТВО, аз веднъж му написах писмо. Работех в главната автомобилна работилница на въздушни войски и пишех материали на пишеща машина (бях изкарал модерните по това време курсове за машинопис по десетопръстната система). Реших да споделя тази моя гордост с Борис и му написах писмо на пишещата машина. Отговор от него обаче не получих. Не предполагах, че както обикновено, писмото в лагера не му е било предадено и не е стигнало до получателя си. След години, когато Борис се запозна с личното си досие в архива на МВР, беше видял това мое писмо, приложено там.

През 1952 г. с Борис получихме повиквателни за казармата и заедно заминахме за поделението на Строителни войски в гр. Кюстендил. Той за втори път отбиваше военна служба. Там набързо изкарахме сградостроителни курсове и ни изпратиха на строежа на казармата за Гранични войски в края на града. За спане бяхме настанени в училището в близкото село Лозно. Един ден бяхме работили дълго и уморително по гасенето на вар, а на връщане взводният поиска да се приберем с песен. „На мен ми се плаче, а

този иска песен!“ – тихо промълвих аз. Но за беда старшината ме беше чул и след няколко дни аз бях изпратен на работа на барутните погребни в поделението в гр. Радомир, преместваха ме на работа и в гр. Брезник, на летището в кв. „Враждебна“, София, и др., а накрая бях включен в групата, която ограмотяваше необразованите войници. В казармата Борис беше работлив, това правеше впечатление – той разчиташе на дните домашен отпуск, които се даваха на отличилите се войници, за да се прибира през някои от почивните дни при семейството си у дома на село и там да споделя радости и тревоги.

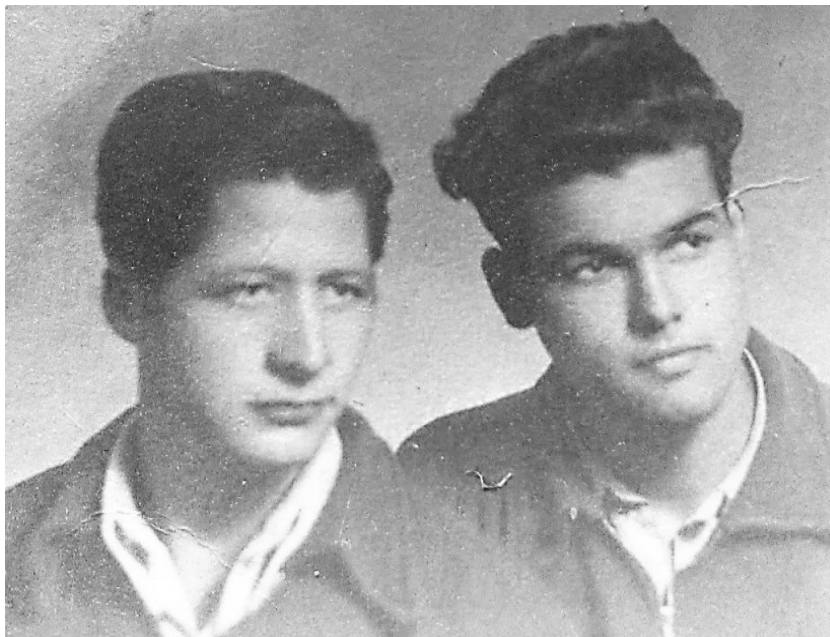
Какво ли не преживяхме. Борис казваше, че в Белене най-лоша бе супата за вечеря. Ние, нищо че бяхме отвъд телената ограда, по цели седмици вечер сме изкарвали само с една шепа грозде. Беше купонната система. Ако не работиш, не получаващ купони и се спасяваш сам, както можеш. Но и работа не ни даваха. Веднъж бях започнал работа в пощата като раздавач на телеграми. След няколко дни ми казаха, че ще ми дадат и колело. Извикаха ме, но за съжаление да ми кажат със суров тон: „Момче, ти какви си ги надробил? За тебе няма работа тук!“.

Никога няма да забравя и друго обстоятелство от началните години: управляваха ни неграмотни хора в предприятията, същото се отнасяше и до кметовете по селата, но от тях зависеше много, защото именно те изготвяха нашите характеристики, които трябваше да представяме в работата, в института и на други подобни места, а най-често това бяха лоши характеристики за нас. Така, когато за кратко време работех в памукопредачната фабрика „Глория“ в стругарното отделение заедно трима души, на едното момче майка му беше профсъюзен активист, от нея то беше разбрало и ми довери, че аз имам две характеристики – едната е добра, истинска, а другата е много лоша.

И още нещо лично: ако не беше дошла демокрацията в страната ни на 10 ноември 1989г., и вие, нашите деца, щяхте да носите последствията от непримиримото ни, безразсъдно поведение в годините на нашата младост и животът ви никак нямаше да бъде лек. Ето, аз обичам да помагам на хората и сигурно затова Господ ми помага да живея още – зад гърба си вече навъртях 92 лазарника и 2 дни отгоре...

Записано на 14.05.2022 г. в с. Голям Върбовник

От семейния албум

*Борис Марков (вляво)
и
Кирил Николов
(вдясно)*

1957 г.

*Кирил Николов
в с. Г. Върбовник,*

14.05.2022 г.

Последни думи: ЧОВЕШКАТА ИСТОРИЯ В ИМЕТО НА БЪДЕЩЕТО

В настоящата книга аз се опитах безпристрастно да предам сблъсъка и борбата за защита на идеи от едно тогава младо поколение, от които ни делят само няколко десетилетия. Но много хора днес нямат истинска представа за своеволията и насилието в дейността на Държавна сигурност и в концлагерите, които не само преследваха и измъчваха, но и унищожаваша физическата и духовната същност на инакомислещи интелектуалци и обикновени хора. А напоследък някои като че ли са на път да ги превърнат в туристически маршрут или атракция.

Живеем в демократична, европейска държава и трябва да имаме реално възприятие за това тъмно минало и да се поучим от грешките. Да сведем глави, като отдадем уважение и почит към страдалците и мъчениците – жертви на тоталитарната власт в концлагери, затвори и др.

През цялото това време Борис Марков не пристана на властимащите, не се предаде, не загуби чувствителност – намери сили и отстояваше своите принципи и идеали и въпреки трудностите се зареждаше с енергия за полет във вихъра и лабиринтите на живота. Той и многото негови съмишленици бяха героите, за които ние днес трябва да имаме памет и да помним.

За Борис в сегашния земетръсен политически преход у нас имаше много бездарие, високомерие, дължащо се на придобитите пари, чувство за безнаказаност най-вече у тези, които, като дойдат на власт, се определят за месеи в политиката и определят съдби. Не е ли цинизъм, че мнозина в преследване на свещената мечта – и преди, и сега да са все по върховете на властта, за да се ползват от привилегиите, които тя предоставя – настървено и устремно направиха бърз летеж: без да им пука, нагло, дръзко се преродиха и станаха незаменими притворни демократи, не само те, а и децата им и техни близки?

Ние искахме да има справедливост в обществото, а то днес какво се получи?! Сякаш живеем в два паралелни свята на неравенство, казваше Борис – на неприлично, безумно забогатели,

понякога от нищото изникнали бизнес среди и политици, и на мнозинство от обикновени хора, живеещи бедно, някои оскъдно. И се питаше не без основание: Как България продължава да е на последно място в Европейския съюз по всички показатели за един нормален живот и първа по корупция и обвързаност с мафиотски структури? Къде са днес лидерите – способни, с качества и знания, честни и съвестни, които работят здраво и са пример за вдъхновение? Защо някога уважение печелеше умният, знаещият, можещият, а сега симпатиите са към забогателите, независимо как са го постигнали и откъде е долетяло богатството им! И чувстваше огорчение от дефицита на политическа почтеност, от прояви на тарикатлък и подмазвачество, на лицемерие и на морален разпад. Къде ли в годините е бил скрит този алчен менталитет и чувство за безнаказаност у хората?

Родината ни е прекрасна и може ли да вървим напред не като всеки я парцелира според собствените си виждания за власт и облаги, а като здравомислещи хора да се поучим от грешките и се обединим около добри и смислени каузи и заедно работим за осъществяването им?

Не е ли подобен и заветът на хан Кубрат, когато на смъртния си одър подадения на синовете му сноп от пръчки никой от тях не успял да пречупи и обратно, те много лесно чупели пръчките, когато били една по една: ако синовете му бъдат винаги заедно, те ще бъдат непобедими, а останат ли разединени, поединично те ще са слаби и всеки враг може да ги пребори и сломи. Това е вярно и днес, загрижено произнася Борис – ако тези, които управляват, се опитат в името на добруването на гражданите и просперитета на една добре подредена България от политическите съчки да изградят здрав, спойващ сноп и обща посока на движение, днешното ни време ще стане по-устойчиво, а утрешният ни ден сигурно няма да е така объркан и неспокоен, тревожен и заплетен.

- Животът на БОРИС И НЕГОВИТЕ ДРУГАРИ свидетелства, че и малките, обикновени, но храбри и издръжливи хора може да се борят и да имат достоен живот, че без страхове животът трябва да

продължава в името на добротворни каузи и човеколюбие и да сме обединени зад тях.

БОРИС И НЕГОВИТЕ ДРУГАРИ – днес това сме аз и ти, човекът до мен, човекът до теб, хората наоколо – **ВСЕКИ МОЖЕ ДА СТАНЕ ГЕРОЙ, СТИГА ДА НЕ СЕ ПРЕДАВА НА ИЗПИТАНИЯТА, КОИТО НИ ПОДНАСЯ ЖИВОТЪТ,** и да отстоява докрай избраната кауза.

И ако в душата ни гори пламък към жертвалите младостта и себе си в концлагери и затвори и в сърцето си носим свободния дух и послание „не“ на властта като инструмент за потисничество, то връзката ни с миналото и с нашите корени ще бъде силна и здрава и ще ни показва вярната посока на движение напред в бъдещето.

Приложение:
Основни политически и граждански права

Всеобща декларация за правата на човека
(приета от Общото събрание на ООН на 10.12.1948 г.)

Член 3. Всеки има право на живот, свобода и лична сигурност.

Член 5. Никой не трябва да бъде подлаган на изтезания или на жестоко, нечовешко или унижително третиране или наказание.

Чл. 9. Никой не трябва да бъде подлаган на произволен арест, задържане или изгнание.

Чл. 10. Всеки човек има право, при пълно равенство, на справедливо и публично разглеждане на неговото дело от независим и безпристрастен съд за установяване на неговите права и задължения, както и за разглеждане на каквото и да е наказателно обвинение, предявено срещу него.

Конвенция за защита правата на човека и основните свободи
(Рим, 04.09.1950 г.)

Част I. Права и свободи

Член 2. Право на живот

1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот, освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.

Член 3. Забрана на изтезанията

т.1 Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отношение или наказание.

Член 4. Забрана на робството и на принудителния труд

т.2 Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен или задължителен труд.

Международен пакт за граждански и политически права (МПГПП):16.12.1966 г.

Част III. Член 6.

т.1. Правото на живот е присъщо на човешката личност. Това право трябва да се защитава от закона. Никой не може да бъде произволно лишаван от живот.

член 7. Никой не може да бъде подлаган на мъчение или на жестоко, безчовечно или унижително третиране или наказание.

Член 9. Всяко лице има право на лична свобода и сигурност. Никой не може да бъде обект на произволен арест или задържане.

Конституция на РБългария
(обн. , ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г.)
Глава първа: ОСНОВНИ НАЧАЛА

Чл. 4.(2) Република България гарантира живота, достойнството и правата на личността и създава условия за свободно развитие на личността и на гражданското общество.

Чл. 6. (1) Всички хора се раждат равни по достойнства и права.

(2) Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

СЪКРАЩЕНИЯ

БЗНС – Български земеделски народен съюз

БКП – Българска комунистическа партия

ВА – Вражеска агентура

ВК – Вражески контингент

ДВ – Държавен вестник

ДДС – Дирекция „Държавна сигурност“

ДНМ – Дирекция „Народна милиция“

ДС – Държавна сигурност

ЗНМ – Закон за народната милиция

ЗПГРРЛ – Закон за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица

КА – Картотека на агентурата

КРДОПБГДСРСБНА - Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежността на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия

МС – Министерски съвет

МВР – Министерство на вътрешните работи

НМ – Народна милиция

ОНД – Отчетно наблюдателно дело

ООН – Организация на обединените нации

ОФ – Отечествен фронт

РМС – Работнически младежки съюз

СНМ – Съюз на народната младеж

СССР – Съюз на съветските социалистически републики

ТВО – Трудово-възпитателно общежитие

ФАКБ – Федерация на анархокомунистите в България

ИЗТОЧНИЦИ

Архив на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежността на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия – досие на Борис Марков Янев: II сл.д.-3013; Vo -69023; III Раз. - 854; ЗК а.д. 12, оп.1 и 3а.

Държавен вестник

КРДОПБГДСРСБНА - Държавна сигурност. Административни, принудителни и наказателни мерки. Документален сборник, София, 2014.

Регионален печат и уебсайтове

Гешев Недялко – „Белене – островът на забравените“, Брюксел, 1983 г.; ДФ „Робинзон“ АТИ.

Скочев Борислав – „Концлагерът „Белене“ 1949 - 1987 г. Островът, който уби свободния човек“, изд. „Сиела“, София.

Емилия МАРКОВА
ЖИВОТ с отрязани криле

Българска
Първо издание

Коректор: Елка Колчакова
Корица: инж. Кристина Ризова
Печат: Дупница принт

ISBN: 978-619-90860-2-5
София, 2022